

JAAR- VERSLAG 2014

leefmilieu
brussel
.brussels

INHOUDSTAFEL

Een woord van de leidende ambtenaren	4
Het jaarverslag 2014 krijgt een nieuwe structuur!	5
VOORSTELLING VAN LEEFMILIEU BRUSSEL	6
Structuur	7
Middelen	8
DE OPDRACHTEN VAN LEEFMILIEU BRUSSEL	20
Bescherming van het leefmilieu ten dienste van levenskwaliteit, sociale cohesie, economie en werkgelegenheid	21
Strategische en thematische plannen	26
Ontwikkeling, instandhouding en beheer van groene ruimten en biodiversiteit	30
Duurzaam beheer van energie en gebouwen	32
Informatie, bewustmaking en vertegenwoordiging	34
Onderzoek en gegevensanalyse	36
De interne administratie	38
DE UITDAGINGEN VAN 2014	42
De Gids Duurzame Gebouwen en de Portaalsite: twee webtools ter ondersteuning van professionals uit de bouwsector	44
EPB 2015: voor zijn nieuwe gebouwen kiest Brussel voor hoge energie-efficiëntie	48
De Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu: uitvoering en balans 2010-2014	52
Brussels metabolisme: analyse van de gegevens over de materiaalstromen ter ondersteuning van de kringlooeconomie	56
Alfrescoil en Brusoil: nieuwe tools voor vlottere uitwisseling en verwerking van gegevens over de bodem	60

Tevredenheidsenquête Bodems: een nieuwe voorziening voor de begunstigden	64
Plan van preventieve inspecties: nieuwe prioriteiten en een betere strategie voor de inspecties	68
Inspectiewetboek: een gelegenheid om de informatie voor het publiek te verbeteren	72
Vliegtuiglawaai: vernietiging van het spreidingsplan voor vliegtuigen boven Brussel	76
Bedrijfsvervoerplannen: analyse van de resultaten en actualisering van de plannen	82
BWLKE-Parkeren: invoering van een ambitieus beleid voor minder luchtverontreiniging	86
Buitengewone werken aan de waterlopen: het weer openleggen van de Molenbeek in het Koning Boudewijnpark	90
Koning Boudewijnpark: inrichting en verbetering van de verbinding tussen de verschillende delen van het park	94
Woluwepark: ontwikkeling van een milieuverantwoord en biodiversiteitsvriendelijk beheer	98
UNESCO-kandidatuur: illustratie van intergewestelijke samenwerking voor het Zoniënwoud	102
Parckdesign: een evenement dat cultuur en natuur combineert voor een positief imago van Brussel	106
Projectoproepen: opkomst van lokale participatieve modellen voor samenwerking	110
Europees jaar van de voedselverspilling: uitbreiding van het actieprogramma	114
Personeelsbeheer: herstructurering op basis van een business partnermodel	118
Implementering van beheercontrole: betere follow-up van doelstellingen en verwezenlijkingen	122
SAP BPC-software: ontwikkeling van een geïntegreerd systeem voor programmatorische en budgettaire planning	126
Facility Management: modernisering van de beheerprocessen van de logistieke diensten	130
Werken op externe sites: betere arbeidsomstandigheden voor de medewerkers op het terrein	134
Onze verhuizing: een kans om een algemeen moderniseringsproces op gang te brengen	138

EEN WOORD VAN DE LEIDENDE AMBTENAREN

2014 was een druk jaar! Zowel op politiek als op administratief vlak waren de veranderingen en evoluties legio. Op politiek vlak was er niet alleen de verkiezing van de nieuwe gewestregering, maar ook de uitvoering van de Zesde Staatshervorming en de overdracht van nieuwe bevoegdheden zoals dierenwelzijn. Op administratief vlak was er veel aandacht voor modernisering. Onze verhuizing is hiervan het treffendste voorbeeld. We namen onze intrek in een voorbeeldgebouw dat voldoet aan zeer strenge energiecriteriën, maar ook onze werkorganisatie kreeg een eigentijdse invulling. Alle medewerkers zetten mee hun schouders onder deze interne dynamiek in 2014. De uitdagingen voor 2015 zijn nog groter, maar noodzakelijk, en geleidelijk zal meer tijd vrijkomen voor onze basisopdracht: een kwaliteitsvolle dienstverlening aan het publiek en, als we het iets ambitieuzer mogen bekijken, een verbetering van onze leefomgeving.

Wij wensen u veel leesgenot!

HET JAARVERSLAG 2014 KRIJGT EEN NIEUWE STRUCTUUR!

Vergeleken met de jaarverslagen van de voorbije jaren legt dit jaarverslag meer de nadruk op de ingezette middelen en de specifieke uitdagingen van het voorbije jaar. Wat de middelen betreft, komen vooral het personeel van het Instituut en de kenmerken ervan aan bod, en ook het budget van 2014 zal worden voorgesteld. Wat de uitdagingen betreft, wordt een korte beschrijving gegeven van de opdrachten van Leefmilieu Brussel, waarna het verslag zich toespitst op 24 fiches die ofwel symbolische of prioritaire dossiers beschrijven, ofwel projecten die in 2014 werden afgerond, maar die telkens kenmerkend zijn voor het verstreken jaar. Met deze nieuwe structuur willen wij twee doelstellingen inlossen. De eerste is te voldoen aan de nieuwe beheerdynamiek die werd ingevoerd door de regering, en die vaste vorm krijgt door de recente goedkeuring van de nieuwe statuten voor overheids-personeel en van het besluit betreffende de modaliteiten van de beheercontrole. Dankzij deze wet- en regelgevende teksten kunnen nieuwe tools worden ingevoerd zodat overheidsdiensten betere resultaten kunnen bereiken. Dit jaarverslag voldoet aan deze eis door de identificatie, via de fiches met uitdagingen, van de specifieke behoeften voor 2014, de middelen die werden ingezet

om te voldoen aan deze behoeften, de bereikte resultaten en de vooruitzichten voor de komende jaren. De voorafgaande analyse van het budget en het personeel geeft de eerste aanwijzingen over de middelen die nodig zijn voor de uitvoering van zowel de algemene opdrachten als de uitdagingen die dat jaar voorop stonden. Deze versie is echter tijdelijk. Vanaf 2015 en conform de wettelijke eisen zal het verslag nog evolueren. Zo zullen aan de hand van verschillende prestatie-indicatoren de door Leefmilieu Brussel verwezenlijkte doelstellingen worden meegedeeld.

Het tweede doel betreft de wil van Leefmilieu Brussel om dit verslag te koppelen aan een ander document, dat stabiel is en kan worden gebruikt als “visitekaartje” van Leefmilieu Brussel. Dit document kunt u [hier](#) inkijken. Het heeft de vorm van een webdocumentaire die de algemene opdrachten en de evolutie van Leefmilieu Brussel doorheen de tijd weergeeft. De twee documenten horen bij elkaar. De webdocumentaire concentreert zich op de opdrachten en de terugkerende activiteiten van Leefmilieu Brussel, terwijl dit verslag meer de nadruk legt op de grote uitdagingen van 2014 en de verkregen resultaten in verhouding tot de ingezette middelen.

VOORSTELLING VAN LEEFMILIEU BRUSSEL

Het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) is de milieu- en energieadministratie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het BIM is een Autonome Bestuursinstelling (ABI) van eerste categorie, opgericht bij koninklijk besluit van 8 maart 1989. Om de herkenbaarheid van de administratie bij de burger te vergroten, werd de benaming “Leefmilieu Brussel” ingevoerd. Sinds 12 november 2014 is het hoofdkantoor van Leefmilieu Brussel gevestigd op het terrein van Thurn & Taxis in een nieuw gebouw. Dat gebouw omvat ook een ruimte die toegankelijk is voor de burgers, het [BEL](#), dat zijn deuren heeft geopend in 2015.

STRUCTUUR

Om al zijn opdrachten tot een goed einde te brengen, heeft Leefmilieu Brussel een vrij soepele en dynamische interne organisatiestructuur ingevoerd. Deze komt in de eerste plaats overeen met de grote instrumenten van de

administratieve werking, maar houdt ook rekening met bepaalde grote thema's en de nood aan een evenwichtige verdeling van de verantwoordelijkheden.

Deze benadering vertaalt zich in een organi-

satie in 8 afdelingen, 20 onderafdelingen en 60 departementen, plus de Algemene Directie, de Sociale dienst, de IDPBW en het secretariaat van de Milieuraad. Raadpleeg [hier](#) het organigram van Leefmilieu Brussel.

INSTRUMENTELE BENADERING

SECTORALE BENADERING

MIDDELEN

PERSENEEL

Methodologische voorzorgsmaatregelen

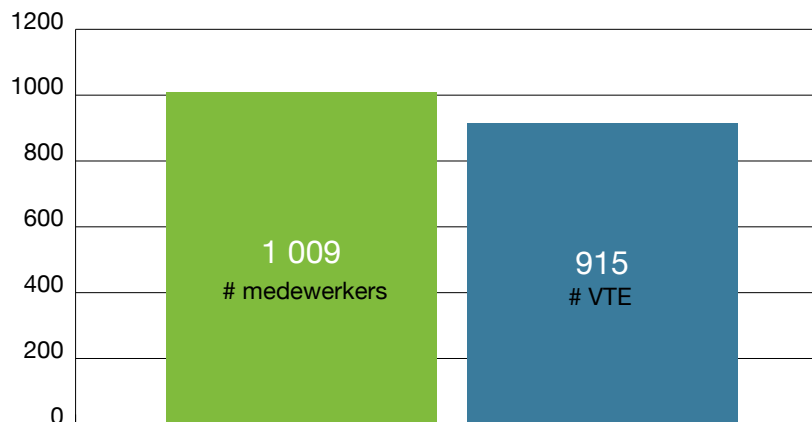
De verschillende statistieken die we hieronder voorstellen, geven de stand van zaken bij Leefmilieu Brussel op het vlak van personeel op 31 december 2014. De tijdelijke overplaatsingen, loopbaanonderbrekingen en langdurige ziekten zijn opgenomen in de berekeningen met het oog op een zo getrouw mogelijke voorstelling van de situatie.

Aantal medewerkers en VTE's

Leefmilieu Brussel telt 1009 werknemers. 21% van hen werkt deeltijds, waarvan 13% 4/5 en 2% halftijds, zodat er 915 VTE's zijn. Deze cijfers omvatten ook 45 medewerkers met een contract die niet bij Leefmilieu Brussel werken. Dit zijn de medewerkers die tijdelijk overgeplaatst, in loopbaanonderbreking of langdurig ziek zijn.

VERGELIJKING TUSSEN HET AANTAL MEDEWERKERS EN HET AANTAL VTE

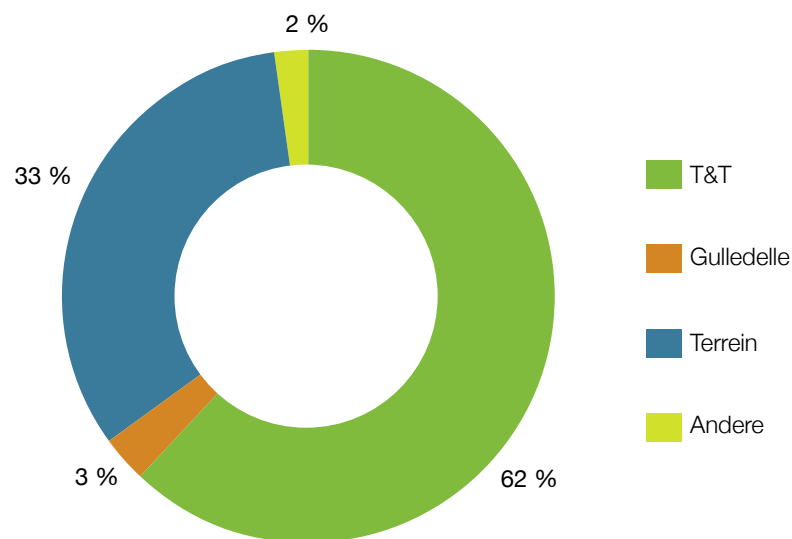

Verdeling van de medewerkers volgens arbeidsplaats

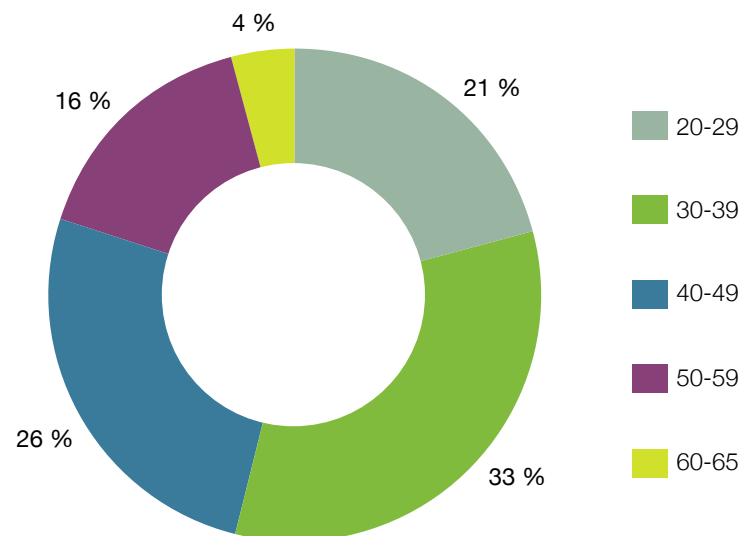
De meeste administratief medewerkers van Leefmilieu Brussel werken in de nieuwe hoofdzetel op Thurn & Taxis. Een groot deel (330 medewerkers) is echter elke dag op het terrein. Dit zijn de parkwachters, de tuiniers, de snoeiers, de boswachters of -opzichters en de arbeiders. Eind 2014 was ook nog een klein aantal medewerkers aanwezig in Gulledele, onze oude administratieve zetel in Sint-Lambrechts-Woluwe. Dit zijn de logistieke en laboratoriummedewerkers. In 2015 zijn alleen nog de laboratoriummedewerkers aanwezig in Gulledele, in afwachting van hun verhuizing naar de Massart-tuinen die gepland is voor 2018.

Kenmerken van de medewerkers van LB

De leeftijdspiramide van het personeel van Leefmilieu Brussel is vrij jong. Meer dan 50% van het personeel van het Instituut is jonger dan 40 jaar. 80% is jonger dan 50 jaar. De gemiddelde leeftijd is 39,5 jaar.

VERDELING VAN DE MEDEWERKERS PER WERKPLEK

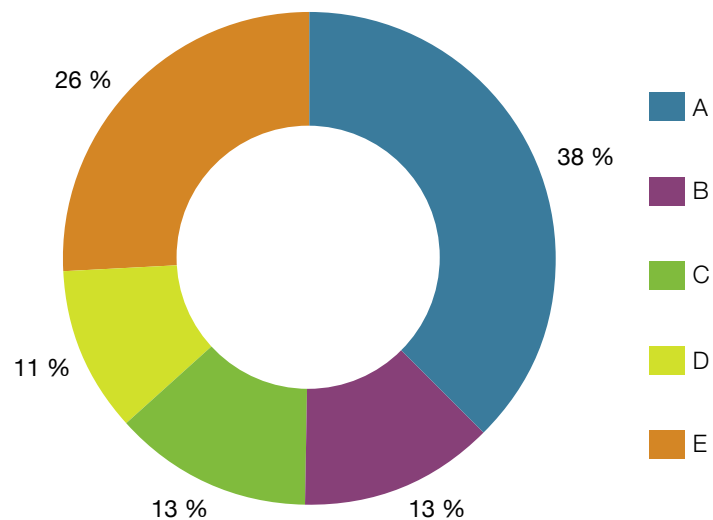
VERDELING MEDEWERKERS VOLGENS LEEFTIJD

Wat het niveau van het personeel betreft, telt Leefmilieu Brussel een hoog percentage medewerkers van niveau A in zijn rangen. Dit zijn medewerkers die een universitaire opleiding hebben genoten. Dit aandeel kan worden verklaard door het feit dat het Instituut zich heeft ontwikkeld als een administratie van deskundigen in verschillende beroepen en thema's die verband houden met zijn bevoegdheden. Het personeel van niveau A oefent in veel gevallen

ook kaderfuncties uit. Leefmilieu Brussel telt ook een hoog aantal medewerkers van niveau E en een lager percentage medewerkers van niveaus B, C en D. Zoals wij op p.11 kunnen vaststellen, komt een groot deel van de medewerkers van niveau D en E overeen met terreinmedewerkers (tuiniers, parkwachters, enz.). De afdelingen tellen gemiddeld 103 medewerkers, maar er zijn grote verschillen tussen de eenheden.

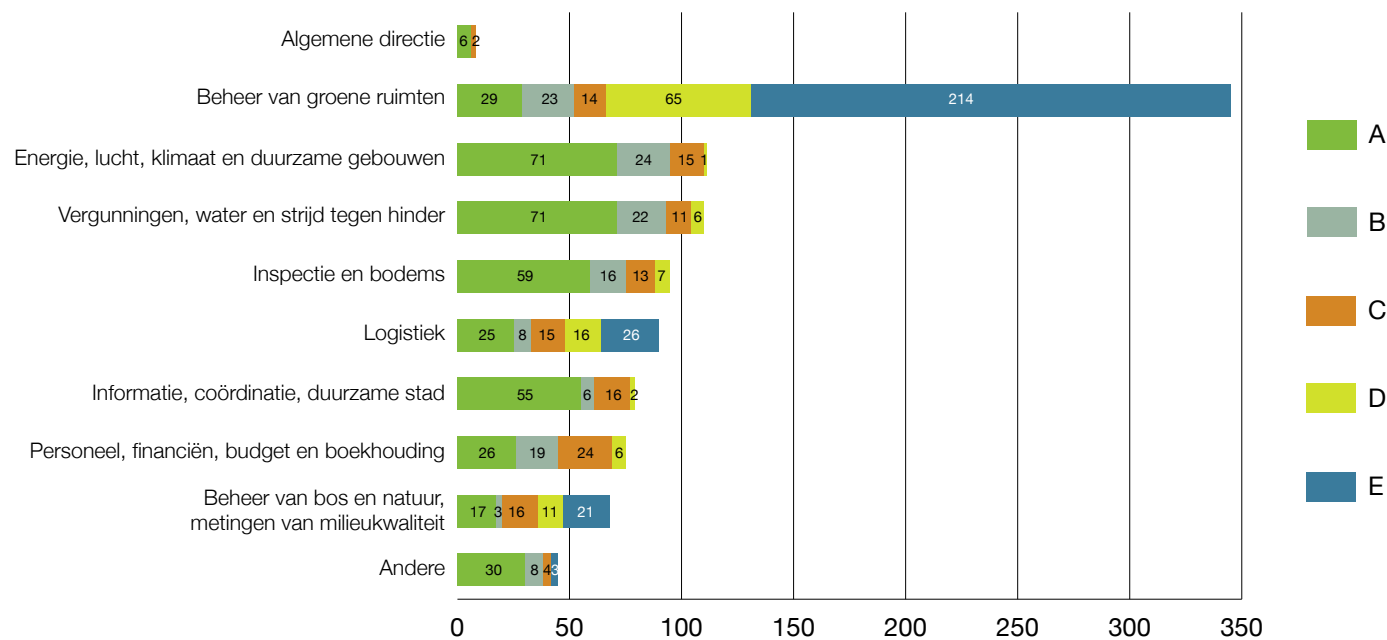
VERDELING VAN HET AANTAL MEDEWERKERS PER NIVEAU

Door vergelijking van de personeelsleden per afdeling en per niveau kan worden vastgesteld dat de afdeling Groene ruimten de meeste medewerkers telt, maar ook het hoogste aandeel van medewerkers van niveau D en E. Vervolgens komen de afdelingen Kwaliteit van het Leefmilieu en Natuurbeheer, en de afdeling Logistiek. Voor de eerste twee afdelingen komt dit voor de grote meerderheid overeen met het personeel op het terrein (parkwachters, tuiniers, snoeiers, enz.). Voor de afdeling Logistiek zijn dit de arbeiders, mecaniciens en

schrijnwerkers. De andere expertisefdelingen hebben een vrij hoog aantal medewerkers van niveau A (bijna 65%), terwijl de ondersteunende afdelingen (logistiek en HR&Fin) in verhouding minder medewerkers van niveau A tellen. Dit kan verband houden met het type van afdelingen: de expertisefdelingen worden meer ingezet voor specifieke beroepen en thema's die specialisten vereisen. De categorie "Andere" omvat de tijdelijk overgeplaatsten, de langdurig zieken en de medewerkers in loopbaanonderbreking.

VERDELING VAN HET PERSONEEL PER NIVEAU EN PER AFDELING

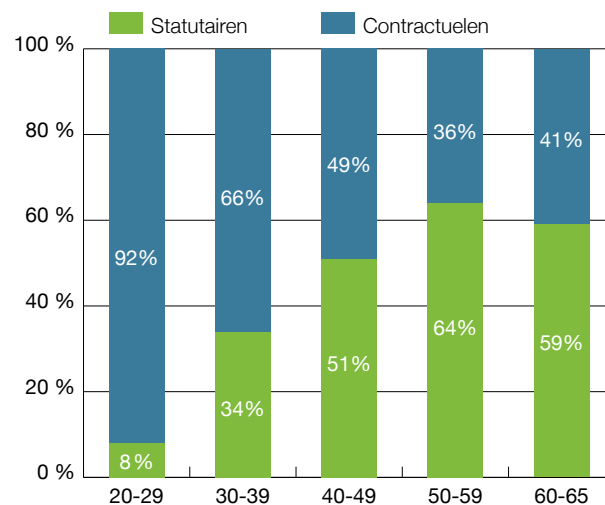
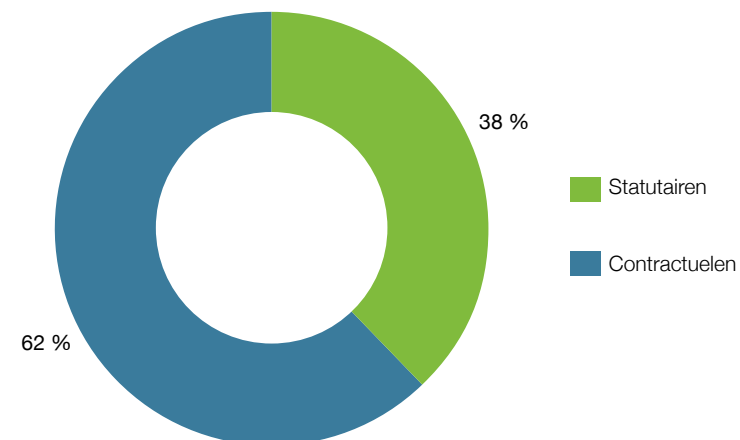

Verdeling van statutaire en contractuele medewerkers

38% van alle personeelsleden van Leefmilieu Brussel zijn statutaire medewerkers. Zoals blijkt uit onderstaande grafiek is het aandeel van de statutairen bij de min 40-jarigen lager dan 35%, en blijft het onder de 10% voor de min 30-jarigen. Deze twee categorieën maken nochtans meer dan de helft van het personeel uit. We stellen ook een toename vast van het aantal statutariseringen naargelang de leeftijd van de medewerkers, tot 65% van het personeel tussen 50 en 59 jaar. Op dit moment wordt een meerjarig personeelsplan opgesteld, dat een schatting van de vaste medewerkers mogelijk zal maken en de behoeften

op het niveau van het statutair en contractueel personeel zal aantonen. Het zal vooral zorgen voor een beter evenwicht tussen contractuelen en statutairen, en het zal het mogelijk maken om ons organiek kader beter af te stemmen op ons functioneel organigram. De huidige onevenwichten kunnen worden verklaard door het ontbreken van een geldig taalkader gedurende meerdere jaren, waardoor het organiek kader niet kon worden herzien. Nu Leefmilieu Brussel over een geldig taalkader beschikt, is dit opgelost.

VERDELING
STATUTAIREN/CONTRACTUELEN

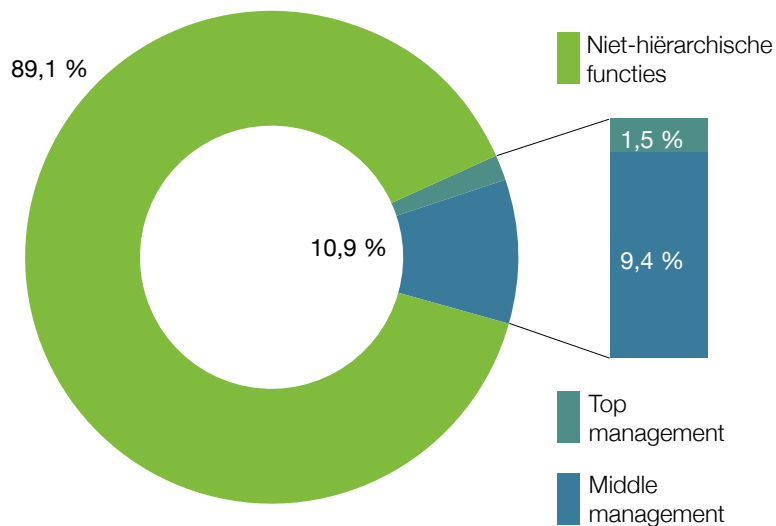
AANDEEL STATUTAIRE EN
CONTRACTUELE MEDEWERKERS
PER LEEFTIJDKLASSE

Omkaderingspercentage

Het omkaderingspercentage definieert het verband tussen de hiërarchische functies en de niet-hiërarchische functies. Het omkaderingsniveau moet worden bepaald. Zo komt het “top management” overeen met de mandatarissen en de leden van de Directieraad en het “middle management” met de hoofden van de onderafdelingen en de departementshoofden. Het onderstaande schema toont het omkaderingspercentage per niveau voor het administratief personeel.

Het omkaderingspercentage bedraagt 11%, wat bij benadering overeenkomt met een medewerker die een hiërarchische functie uitoefent per 10 medewerkers. Let wel, dit zijn gemiddelde percentages. Aangezien de grootte van de departementen sterk verschilt, kan dit percentage verschillen van het ene departement tot het andere.

Voor de medewerkers op het terrein bedraagt het omkaderingspercentage 25%, maar dit kan tegelijk worden verklaard door de specifieke organisatie in kleine teams of brigades op het terrein en een versterkt management voor medewerkers die in de weekends en op feestdagen moeten werken.

OMKADERINGSPERCENTAGE
ADMINISTRATIEF PERSONEEL
LEEFMILIEU BRUSSEL

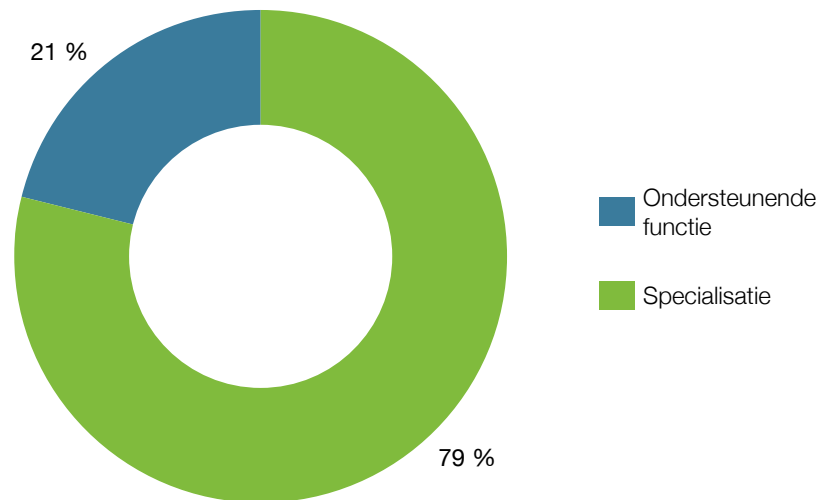
Verdeling van het personeel per type van activiteit

Het onderscheid tussen ondersteunende activiteiten en expertiseactiviteiten kan worden gekenmerkt door de klant voor wie de uitgevoerde activiteit bestemd is. In het geval van een interne klant gaat het om ondersteunende activiteiten. Hiertoe behoren het personeelsbeheer, het financiële beheer, het logistieke beheer en een deel van de werktijd van de managers. In het geval van een externe klant gaat het om expertiseactiviteiten.

Externe klanten zijn bijvoorbeeld burgers, ondernemingen of verenigingen, maar de activiteiten kunnen ook betrekking hebben op de openbare ruimte. Bij Leefmilieu Brussel wordt bijna 80% van het personeel ingezet voor externe klanten en 20% zorgt ervoor dat de overheidsdienst correct kan werken. Dit percentage komt overeen met de normen die vermeld worden in organisatietheorieën.

VERDELING VAN
HET PERSONEEL PER
TYPE VAN ACTIVITEIT

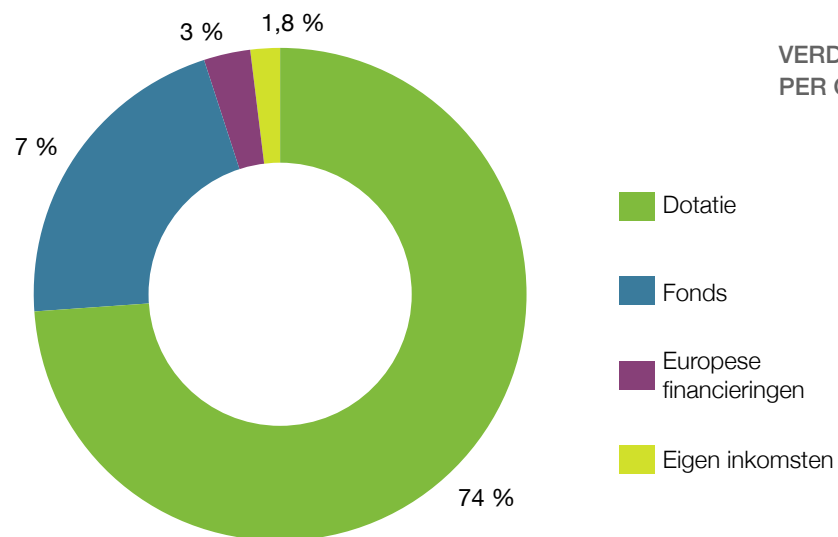
BUDGETTAIRE MIDDELEN

Inkomsten: verdeling in grote posten

De inkomsten begin 2014 bedroegen 134.287.000 €. Deze inkomsten dekken alle uitgaven van Leefmilieu Brussel, zowel de vaste kosten (lonen, huurkosten) als subsidies en investeringen. Deze inkomsten bestaan grotendeels uit de verschillende werkingstoelagen toegekend door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De tweede post betreft de organieke fondsen die de enveloppen vormen die Leefmilieu Brussel kan gebruiken om bepaalde specifieke beleidslijnen te financieren,

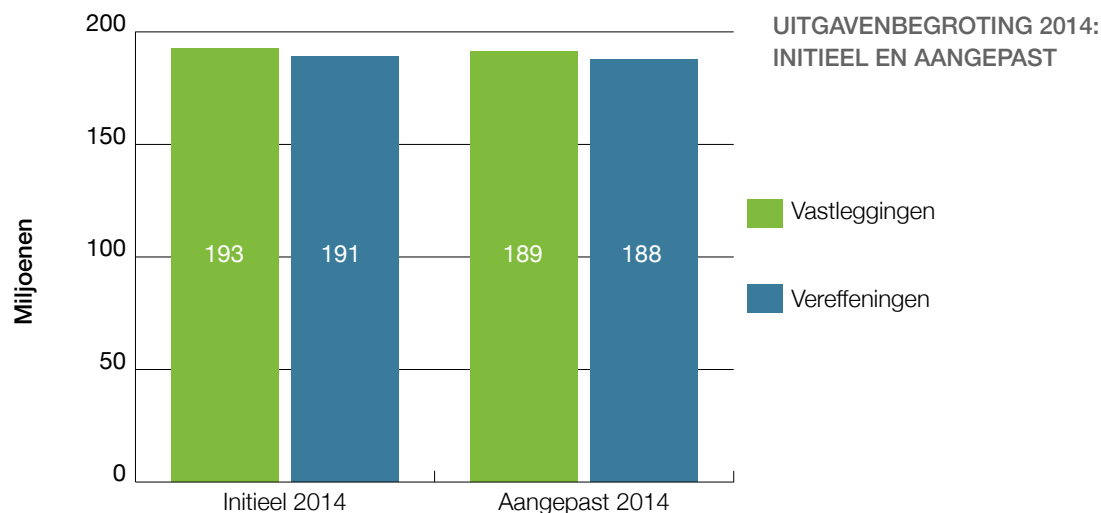
zoals bijvoorbeeld de energiepremies. De eigen inkomsten van het Instituut zijn heel divers en komen bv. uit de verhuur van groene ruimten of erfgoed van LB, maar ook uit verschillende steunmaatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid en andere administratieve terugbetalingen (aandeel maaltijdcheques, afhoudingen vakantiegeld, enz.). Tot slot zijn er Europese financieringen zoals het EFRO of de Interreg-projecten die 2% van de totale inkomsten uitmaken. In de loop van het jaar werden deze inkomsten naar beneden herzien, tot een bedrag van 130.787.000 €.

Deze inkomsten komen op het niveau van de uitgaven overeen met de vereffeningskredieten voor 2014. Bij deze bedragen moet nog opdracht 15 van de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel (GOB) worden gevoegd. Die is gewijd aan energie en wordt beheerd door Leefmilieu Brussel.

Uitgaven: vastleggingen en vereffeningen

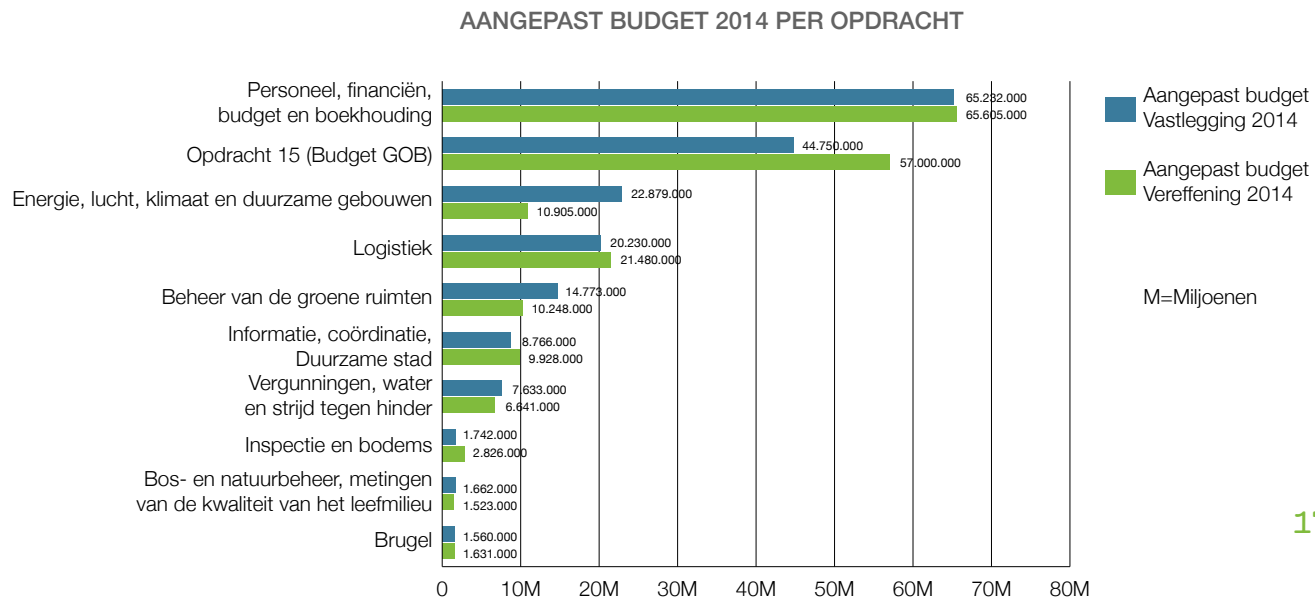
Op het niveau van de uitgavenbegroting vinden we de vastleggingen en vereffeningen. Het vastleggingsbudget komt overeen met de raming van het geld bestemd voor het lopende jaar met het oog op een toekomstige betaling. De vereffeningen komen overeen met de voorspellingen van betalingen van het lopende jaar. Het evenwicht tussen de vastleggingen en de vereffeningen hangt af van verschillende factoren, bv. projecten waarvan de betaling is gespreid over verschillende jaren of uitgestelde betalingen van voorgaande jaren die nog niet zijn uitgevoerd. In 2014 bedroeg het initiële vastleggingsbudget 192.727.000 € en het initiële vereffeningensbudget 191.287.000 €. Net als bij de inkomsten het geval is, bestaan deze bedragen tegelijk uit het budget van Leefmilieu Brussel en van opdracht 15 van de GOB. In de loop van het jaar heeft een begrotingsaanpassing plaatsgevonden. Het vastleggingsbudget is gedaald tot 189.227.000 € en het vereffeningensbudget tot 187.787.000 €. Bepaalde organieke fondsen en andere nevenbudgetten, zoals degene die verband houden met het Beliris-protocol voor de inrichting van groene ruimten, zijn niet opgenomen in deze analyse.

Uitgaven: verdeling over budgettaire opdrachten

De grafiek hiernaast toont de verdeling van de uitgaven voor vastleggingen en vereffeningen over budgettaire opdrachten. De budgettaire opdrachten komen overeen met de afdelingen van Leefmilieu Brussel waarbij opdracht 15 van de GOB moet worden gevoegd. Zoals we hiernaast kunnen vaststellen, werd een deel van de vastleggingen van deze opdracht overgedragen naar de opdracht Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen. Deze overdracht compenseert het verschil tussen de vastleggingen en vereffeningen van deze twee opdrachten. We stellen overigens vast dat de opdracht "Personeel, financiën, budget en boekhouding" een groot deel van het budget inneemt.

Dit komt hoofdzakelijk overeen met de personeelskosten die goed zijn voor 65.232.000 € aan vastleggingen, of bijna 35% van het budget. In het algemeen kan op basis van de grafiek hierboven een analyse worden gemaakt van de budgettaire middelen toegekend aan de voornaamste specialisaties en thema's die verband houden met de bevoegdheden van

Leefmilieu Brussel. Voor een duidelijk zicht op de reële middelen ingezet voor de verschillende specialisaties en thema's, moet deze grafiek echter ook geanalyseerd worden met betrekking tot het personeel ingezet per afdeling, zoals hierboven uiteengezet.

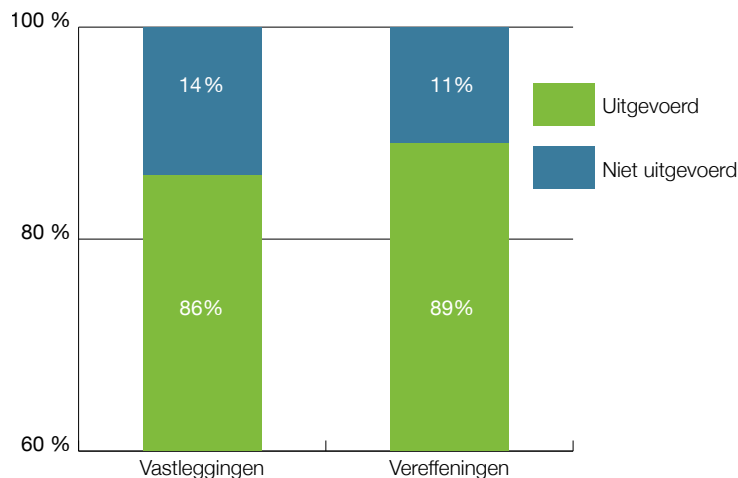
Uitvoeringspercentage 2014 en overdrachten 2015

Het uitvoeringspercentage komt overeen met de effectief vastgelegde en vereffende bedragen op het einde van het jaar. Het vastleggingspercentage bedraagt 86%. Het vereffeningpercentage bedraagt 89%. Deze percentages kunnen worden verklaard door de volgende conjuncturele oorzaken:

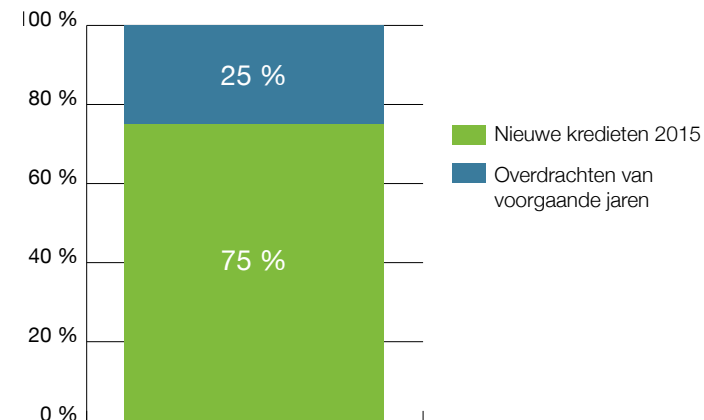
- De verandering van de legislatuur in 2014: verkiezingsjaren houden aanzienlijke veranderingen in, waardoor de uitvoeringspercentages doorgaans lager zijn.
- De verhuizing: naast de voorbereiding van de verhuizing zelf, die veel tijd in beslag nam, was een aanpassing aan de nieuwe werkorganisatie nodig, wat mogelijk gevolgen had voor de uitvoeringen voor 2014.
- Adreswijziging: de adreswijziging veroorzaakte tal van problemen met de post, die niet de nodige dienstverlening kon garanderen wat de opvolging van de briefwisseling betreft. Tal van facturen werden pas met weken vertraging bezorgd en konden niet worden geboekt in boekjaar 2014.

De overdrachten zijn uitsluitend vereffeningen en komen overeen met lopende activiteiten waarvan de bedragen niet konden worden betaald in het voorziene jaar. Ze werden opnieuw gebudgetteerd als vereffeningen in het volgende jaar/de volgende jaren. Het gaat om 25% van het vereffeningbudget voor 2015. De uitvoeringspercentages en overdrachten hebben Leefmilieu Brussel ertoe gebracht in 2014 nieuwe tools te ontwikkelen, die zowel de beschikbaarheid van informatie als het stuurvermogen op zowel budgettair als boekhoudkundig niveau verbeteren. (zie fiche uitdaging 21: SAP BPC)

UITVOERINGSPERCENTAGE BUDGET 2014

AANDEEL OVERDRACHTEN IN BUDGET 2015

DE OPDRACHTEN VAN LEEFMILIEU BRUSSEL

Leefmilieu Brussel heeft veel opdrachten en die hebben betrekking op verschillende thema's en beroepen. Ze zijn opgesplitst in strategische doelstellingen die op hun beurt opgedeeld zijn in operationele doelstellingen en activiteiten of projecten. In het kader van dit verslag zullen wij ons beperken tot een korte voorstelling van alle strategische doelstellingen die georganiseerd zijn rond zeven werkpijlers. De eerste werkpijler betreft de bescherming van het leefmilieu ten dienste van de levenskwaliteit, de sociale cohesie, de economie en de werkgelegenheid. De tweede betreft de planning, m.a.w. de definiëring van strategische plannen en thema's voor verschillende materies. De derde betreft de ontwikkeling, de instandhouding en het beheer van de groene ruimten en de biodiversiteit, wat in het bijzonder het beheer van de groene ruimten en de natuur omvat. Vervolgens is er het duurzaam beheer van energie en gebouwen, met in het bijzonder de EPB en de energiepremies. Het informeren en sensibiliseren van verschillende doelgroepen is eveneens een belangrijke werkpijler voor Leefmilieu Brussel, maar ook onderzoek en gegevensanalyse, vooral rond luchtkwaliteit. Tot slot groepeerde de interne administratie alle ondersteunende activiteiten die essentieel zijn voor de goede werking van de organisatie.

BESCHERMING VAN HET LEEFMILIEU TEN DIENSTE VAN LEVENSKWALITEIT, SOCIALE COHESIE, ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID

ONTPLOOIING/ONTWIKKELING VAN DE GROENE ECONOMIE INZAKE DUURZAME GEBOUWEN EN ENERGIE

Verantwoordelijke afdeling: Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen

Leefmilieu Brussel bevordert, via de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu – As Duurzaam bouwen, de transitie van ondernemingen uit de bouwsector naar duurzame bouwpraktijken. Dit om te voldoen aan de toenemende vraag, gestimuleerd door het milieu- en energiebeleid. Dit moet ook de werkgelegenheid voor de Brusselaars ten goede komen. Leefmilieu Brussel streeft ook naar meer samenwerking en samenhang in het door de gewestelijke overheid gevoerde beleid op het

vlak van economie, milieu, onderzoek, werkgelegenheid en maatschappij. Het zorgt voor kennisoverdracht inzake het ontwerpen en renoveren van duurzame gebouwen bij de ontwerpers en beleidsmakers.

Tot slot blijft Leefmilieu Brussel de sectoren ondersteunen bij de uitvoering van energie- en milieureglementeringen die verband houden met de bouw (architect, ingenieur, verwarmingstechnicus), door vervolmakingsopleidingen aan te bieden.

PREVENTIE VAN EN STRIJD TEGEN VERONTREINIGING EN HINDER

Verantwoordelijke afdeling:

Vergunningen, water en strijd tegen overlast

Leefmilieu Brussel is bevoegd voor de toekenning van milieuvergunningen in verschillende domeinen en de afgifte van verschillende toelatingen buiten de vergunningen.

Het Instituut zorgt ook voor de uitvoering van de energieaudits die vereist zijn voor grootverbruikers van energie, de uitvoering van de reglementering voor de bescherming tegen de effecten van elektromagnetische straling, enz. Daarnaast werkt Leefmilieu Brussel mee aan een gecoördineerd beheer van de overheidsacties voor de preventie en de bestrijding van verontreiniging en hinder. Het vervult ook de rol van deskundige in deze domeinen.

TRANSITIE NAAR EEN DUURZAMERE ECONOMIE AANMOEDIGEN, VOLGENS DE KRINGLOOPLOGICA

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

Leefmilieu Brussel ontwikkelt verschillende actiedomeinen, zowel op het niveau van het aanbod van ondernemingen als van de vraag van burgers en overheidsinstanties met betrekking tot de kringlooeconomie: de verandering van consumptie-/gedragswijzen, het beheer van grond- en afvalstoffen, de creatie van werkgelegenheid voor de Brusselaars in sectoren die verband houden met het leefmilieu en de transitie van de economie. In deze laatste categorie vermelden we de acties ter ondersteuning van milieumanagement in de onderneming, de coördinatie van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu en andere acties die tot doel hebben een multisectoriële participatieve dynamiek te promoten.

BEHEER VAN AFVAL EN GRONDSTOFFEN IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST VOLGENS DE KRINGLOOPLOGICA

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

Leefmilieu Brussel voert de verplichtingen uit van het Plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen, door monitoring van afvalproductie en de manieren van verwerking van afval in het Brussels Gewest en door plannen uit te werken voor jobcreatie voor de Brusselaars in de afval- en grondstoffensector.

Leefmilieu Brussel draagt ook bij aan de aanpassing van de Brusselse wetgeving in dit domein en werkt rond het thema op intergewestelijk en Europees niveau.

EEN DYNAMIEK VAN LOKALE DUURZAME ONTWIKKELING EN VERBETERING VAN DE LEEF- OMGEVING ONDERSTEUNEN

**Verantwoordelijke afdeling: Informatie,
coördinatie, duurzame stad**

Het wijkniveau is heel belangrijk om de levenskwaliteit van de Brusselaars te verbeteren. Via deze schakel kan een duurzamere stad worden gebouwd, waar de uitdagingen op het vlak van milieu, samenleving, economie en bestuur nauw samenhangen.

Om de opkomst van duurzame wijken te ondersteunen, zorgt Leefmilieu Brussel voor bewustmaking, opleiding en aanmoediging van de actoren uit de sector door specifieke tools en stimulansen ter beschikking te stellen. Het ondersteunt en begeleidt groepen van inwoners die zich inzetten om hun wijk te verbeteren of die collectieve initiatieven ontwikkelen ten voordele van duurzamere stedelijke leefwijzen. De “projectoproepen” vormen een van de belangrijkste middelen voor ondersteuning en versterking.

Bovendien moedigt Leefmilieu Brussel ook de Brusselse gemeenten en OCMW's aan om actie te ondernemen om duurzame ontwikkeling te integreren in hun werkwijze, aan de hand van de projectoproepen van de Agenda IRIS 21.

CONSUMPTIE- EN GEDRAGS- WIJZEN MET EEN LAGE MILIEU- IMPACT STIMULEREN

**Verantwoordelijke afdeling: Informatie,
coördinatie, duurzame stad**

Leefmilieu Brussel promoot consumptie- en gedragswijzen met een lage milieu-impact bij de burgers. Hiervoor worden acties ontwikkeld in het kader van de uitvoering van het hoofdstuk preventie van het Plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen (bv.: minder papierverspilling, minder verpakkingen, promotie van compostering, enz.). De voorbije jaren is duurzame voeding overigens geleidelijk op de voorgrond getreden als prioritaire doelstelling, op één lijn met het Europese beleid, gelet op de grote impact en de mogelijkheden die het biedt voor Brussel, vooral wat betreft activiteiten en werkgelegenheid.

PREVENTIE EN BEHEER VAN VERONTREINIGDE BODEMS OM TE BOUWEN AAN EEN DUUR- ZAME STAD

Verantwoordelijke afdeling: Inspectie- dienst en verontreinigde bodems

Leefmilieu Brussel is belast met de uitvoering van de wetgeving betreffende verontreinigde bodems. Concreet stelt het de inventaris van de bodemtoestand op en houdt het deze up-to-date, informeert het de betrokken partijen over hun verplichtingen inzake bodembeheer (via het bodemattest dat de bodemtoestand van de percelen in het Gewest weergeeft en de kaart van de bodemtoestand), controleert het verontreinigende installaties en geeft het technische adviezen over de uitgevoerde studies en werkzaamheden. Leefmilieu Brussel streeft er ook naar braakliggende en verontreinigde percelen opnieuw op te nemen in het economisch circuit door toekenning van premies en subsidies voor weesverontreiniging en door de invoering en het beheer van fondsen voor de behandeling van verontreiniging veroorzaakt door de meest verontreinigende sectoren... Deze maatregelen maken het mogelijk de volksgezondheid te beschermen, de levenskwaliteit en de leefomgeving van de Brusselaars te verbeteren en verontreinigde gronden te saneren met het oog op de herbesteding ervan voor nieuwe economische, residentiële en recreatieve activiteiten en activiteiten van algemeen belang.

INSPECTIES OM DE NALEVING VAN DE WET TE BEVORDEREN

Verantwoordelijke afdeling: Inspectiedienst en verontreinigde bodems

Leefmilieu Brussel ziet erop toe dat de milieuwetgeving wordt nageleefd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door inspecties uit te voeren in alle activiteitendomeinen die een impact hebben op het leefmilieu (afvalstoffen, asbest, laboratoria die ggo's gebruiken, verwarmingsinstallaties, elektromagnetische stralingen, geluidshinder, enz.). Zo kan Leefmilieu Brussel, bij aanhoudende inbreuken of het risico van milieuverontreiniging, de verantwoordelijke ertoe verplichten de nodige maatregelen te treffen om elk gevaar voor de volksgezondheid en het leefmilieu aan te pakken. Dialoog en bewustmaking krijgen altijd voorrang op bestraffing. Indien dit mislukt, of indien de vastgestelde overtredingen een gevaar voor het leefmilieu en voor de menselijke gezondheid kunnen inhouden, wordt echter een proces-verbaal opgesteld, en worden administratieve maatregelen getroffen of administratieve boetes opgelegd om dit onaanvaardig en misdadig gedrag te bestraffen en te doen ophouden. Leefmilieu Brussel plant ook preventieve controles om overtredingen, hinder en gevaar voor de volksgezondheid en schade aan het milieu te voorkomen, en treedt ook op wanneer burgers gevaren, hin-

der of verontreiniging melden, om deze stop te zetten, te beperken of te verminderen, naargelang de bestaande wettelijke bepalingen.

WERKEN AAN EEN BELEID VOOR DE BESCHERMING EN BEVORDERING VAN DIERENWELZIJN IN EEN STEDELIJKE CONTEXT

Verantwoordelijke afdeling: Inspectiedienst en verontreinigde bodems

Door de Zesde Staatshervorming is het thema “dierenwelzijn” een gewestelijke bevoegdheid geworden en Leefmilieu Brussel werd aangewezen als administratie voor deze materie. Leefmilieu Brussel heeft de aspecten van dit nieuwe thema opgenomen in zijn werking en wil een beleid invoeren voor de bescherming en bevordering van het dierenwelzijn, aangepast aan een stedelijke context. Het staat in voor zowel de aspecten die verband houden met de normen en het beheer- en uitvoeringsbeleid rond dierenwelzijn, als de controle op de naleving van de reglementeringen en de bestraffing van overtredingen in dit domein.

STRATEGISCHE EN THEMATISCHE PLANNEN

ONTWIKKELING VAN DE GEÏNTEGREERDE STRATEGIE VOOR LUCHT-KLIMAAT-ENERGIE EN DUURZAME GEBOUWEN

Verantwoordelijke afdeling: Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen

In toepassing van het Europese en internationale beleid inzake Lucht, Klimaat en Energie, staat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor grote uitdagingen. Een gecoördineerde strategie is dan ook nodig om in te grijpen op het vlak van de belangrijkste actoren (gebouwen en vervoer in het bijzonder) en verschillende bevoegdheidsdomeinen te betrekken.

Het geïntegreerd Lucht-Klimaat-Energieplan begeleidt deze strategie. Het moet worden goedgekeurd door de Regering voordat het van toepassing wordt, en omvat de verbintenissen aangegaan in het kader van de Europese Energie-klimaatstrategie 2020.

Het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing (BWLKE) werd goedgekeurd op 2 mei 2013. Het zet verschillende Europese richtlijnen om en definieert het regelgevend referentiekader voor het Gewest.

Leefmilieu Brussel coördineert de uitwerking en de uitvoering van deze strategieën en reglementeringen, en vertegenwoordigt het Gewest in de bovengewestelijke coördinatie instanties, zoals ENOVER, CCIM, NKC, die zorgen voor de uitwerking en de uitvoering van een gezamenlijk beleid in de drie Gewesten.

ONTWIKKELING VAN EEN INSPECTIESTRATEGIE IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Wat controle en toezicht betreft, is Leefmilieu Brussel belast met de ontwikkeling en de toepassing van het plan van preventieve inspecties. Dit plan vormt een instrument voor de toepassing van – zowel de Europese als de gewestelijke – milieuwetgeving, en beschrijft de manier waarop Leefmilieu Brussel inspecties aanpakt. Het doel is dus de inspectiestrategie op middellange termijn te verklaren, die aan de basis ligt van het uitvoeringsbeleid van Leefmilieu Brussel, en tegelijk een overzicht te geven van de logica en de structuur van de maatregelen die nodig zijn om deze strategie uit te voeren. Het inspectieplan biedt ook het referentiekader voor de opstelling van het jaarlijks inspectieprogramma, een operationele tool die afhangt van de prioriteiten van het plan van preventieve inspecties. Dit geeft de specifieke inspectieactiviteiten vaste vorm en vergemakkelijkt de follow-up van de uitvoering ervan.

DE IMPACT VAN GELUIDSHINDER EN TRILLINGEN IN DE STAD OP DE LEVENSKWALITEIT VAN DE BURGERS VERMINDEREN

Verantwoordelijke afdeling:

Vergunningen, water en strijd tegen overlast

Wat geluidshinder betreft, is Leefmilieu Brussel verantwoordelijk voor het bepalen van de toekomstvisie op geluidshinder en de uitvoering van het plan voor de preventie en bestrijding van geluidshinder en trillingen in een stedelijke omgeving, dat werd goedgekeurd in 2009. Dit laatste beoogt de beheersing van de geluidsomgeving in het Gewest, om voor iedereen een goede levenskwaliteit te garanderen. Het Instituut beheert ook de gegevens over geluidshinder, voert acties ter bestrijding van geluidshinder en trillingen, en beheert de klachten. Wat de specifieke problematiek van vluchten over Brussel betreft, helpt Leefmilieu Brussel de Regering een duurzame en evenwichtige oplossing te vinden door objectieve en concrete gegevens te verstrekken.

ZORGEN VOOR EEN DUURZAAM BEHEER VAN HET WATER IN DE STAD

Verantwoordelijke afdeling: Vergunningen, water en strijd tegen overlast

Leefmilieu Brussel staat in voor de ontwikkeling van de toekomstvisie op het geïntegreerd en duurzaam beheer van water, en zorgt voor een gecoördineerd beheer van de acties op het Brussels grondgebied. Het Instituut is dus verantwoordelijk voor de uitvoering van het Waterbeheerplan dat de Regering in 2012 heeft goedgekeurd, maar ook voor het Regenplan en de kaderordonnantie Water. Deze verschillende documenten beogen het behoud van een goede kwantiteit en kwaliteit van de 5 grondwaterlichamen in het Gewest, de monitoring van een honderdtal drinkwaterwinnings- en winningen van water voor industrieel gebruik, de monitoring van de waterlopen, vijvers en vochtige gebieden, de ontwikkeling van het blauwe netwerk, maar ook andere doelstellingen zoals de verbetering van het rioleringsnet om het overstromingsrisico te beperken.

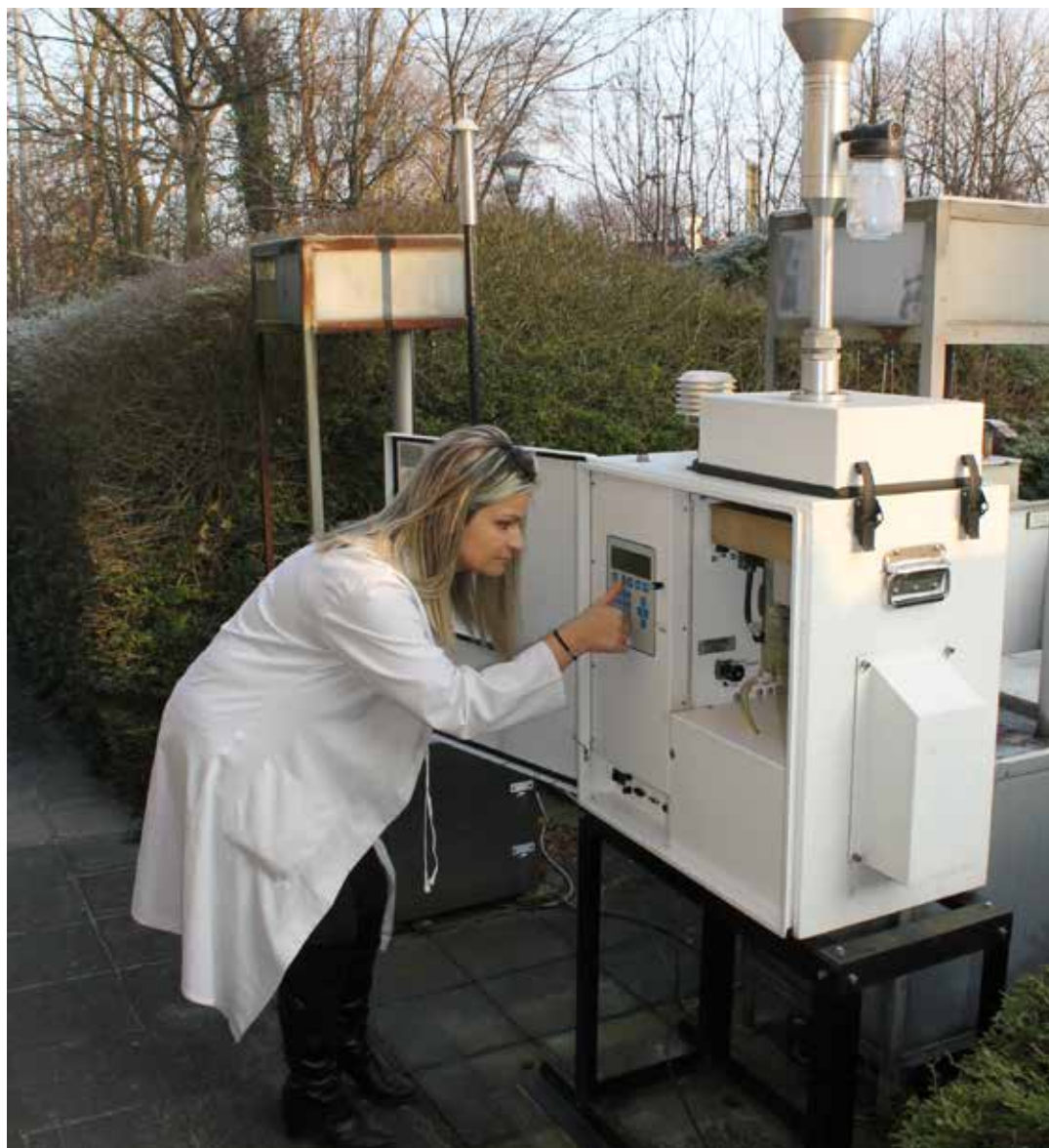

VERMINDERING VAN DE LUCHT- VERONTREINIGING DOOR VERVOER AANMOEDIGEN

Verantwoordelijke afdeling: Vergunningen, water en strijd tegen overlast

Met betrekking tot de luchtverontreiniging door vervoer, pleit Leefmilieu Brussel voor een milieuvriendelijker wagenpark, alsook een vermindering van de impact van verplaatsingen die verband houden met ondernemingen en activiteitenterreinen. Hiertoe zorgt het, samen met de betrokken actoren, voor de coördinatie en de uitvoering van verschillende actieplannen, waaronder het Gewestelijk Vervoersplan (IRIS2-plan), het Lucht-Klimaatplan en wetgevende bepalingen zoals het BWLKE dat een beleid voor parkeren buiten de openbare weg voorziet, de verplichting voor ondernemingen om bedrijfsvervoerplannen (BVP) op te stellen, het besluit over de voorbeeldrol van de overheid inzake vervoer, enz.

Daarnaast is het belast met gerichte dringende maatregelen zoals het pollutiepiekplan en verschillende stimulerings- en begeleidingsmaatregelen zoals de Ecoscore-tool.

ONTWIKKELING, INSTANDHOUDING EN BEHEER VAN GROENE RUIMTEN EN BIODIVERSITEIT

ZORGEN VOOR EEN GEÏNTEGREERD EN DUURZAAM BEHEER VAN HET BOS- EN NATUURERFGOED

Verantwoordelijke afdeling: Bos- en natuurbeheer, metingen van de milieukwaliteit

Leefmilieu Brussel staat in voor het technisch beheer en het regelmatig onderhoud van de natuurgebieden en -reservaten, de bossen en het Zoniënwoud, garandeert voor alle Brusselaars de toegang ertoe en een kwaliteitsvol

onthaal, en gaat tegelijk het verlies van biodiversiteit tegen. De beheer- en inrichtingsstrategieën op langere termijn worden uitgevoerd met behulp van beheerplannen en de intergemeentelijke Structuurvisie voor het Zoniënwoud. De nadruk ligt hierbij op de verbindingen van het ecologisch netwerk en een natuurbeheer dat de spontane ontwikkeling van vegetatie en de diversiteit van biotopen en landschappen bevordert. Dit beheer gebeurt in naleving van de reglementering die het gebruik van pesticiden op het hele grondgebied verbiedt. Leefmilieu Brussel staat ook in voor de verzameling van wetenschappelijke informatie over de bossen, wouden en natuurgebieden, en voor de communicatie erover met het publiek.

ONTWIKKELING EN AANLEG VAN NATUUR EN GROENE INFRASTRUCTUUR IN DE STAD

Verantwoordelijke afdeling: Beheer van de groene ruimten

Leefmilieu Brussel is bevoegd voor de aanleg en de restauratie van parken, tuinen en de functionele en recreatieve voorzieningen in deze groene ruimten. Gezien de bevolkingstoename moet het aanbod in het Gewest worden uitgebreid, en moet de ruimtelijke spreiding en de bereikbaarheid van de groene ruimten in de vijfhoek en in de eerste kroon verbeterd worden. Hiertoe worden alle

mogelijkheden verkend: buurtparken, groendaken, binnenterreinen van huizenblokken, spoorwegbermen...

Deze acties passen in het concept van het "Groene netwerk". Dit concept maakt al sinds 2002 deel uit van het Gewestelijk Ontwikkelingsplan, en beoogt het stimuleren van de kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkeling van de groene ruimten door de ontwikkeling of de aanleg van puntvormige en lineaire elementen in het landschap, die geleidelijk met elkaar worden verbonden zodat een netwerk ontstaat. De aanleg van groene corridors die de groene ruimten en natuurgebieden met elkaar verbinden tot in het stadscentrum, moet de natuur dichterbij de Brusselaars brengen.

Het Groene netwerk omvat ook andere aanvullende strategieën, zoals het Blauwe netwerk, het sociaal-recreatieve netwerk, het speelpleinnetwerk, het moestuinnetwerk en het ecologisch netwerk.

KWALITATIEF BEHEER VAN DE NATUUR EN DE GROENE INFRASTRUCTUUR IN DE STAD

Verantwoordelijke afdeling:

Beheer van groene ruimten

Leefmilieu Brussel is belast met het tuinbouwkundig en technisch onderhoud van de groene ruimten en met de bewakingsopdracht in alle gewestelijke groene ruimten. Dit beheer van de groene infrastructuur en van de natuur moet toonaangevend zijn, zowel wat doeltreffendheid als wat de voorbeeldrol betreft. De kwaliteit van het onderhoud van de openbare ruimten leidt immers vanzelf tot respect, en dus tot minder beschadiging, minder rondslingerend afval, en een grotere aantrekkingskracht op en tevredenheid van de gebruikers.

De onderhoudskwaliteit draagt bij aan het imago van het Gewest. Het beheer steunt op ecologische principes, zoals het bannen van gewasbeschermingsmiddelen en biociden, de reductie van chemische productiemiddelen, het hergebruik van groenafval in de vorm van compost, het behoud van dood hout in bossen, enz. Zo ontstaan ruimten die meer biodiversiteit aantrekken, met landschappen die aangenamer zijn voor de gebruikers.

Het dagelijks beheer van de groene ruimten omvat de volgende taken: openen en afsluiten van de parken, onderhoud en schoonmaak, onthaal van het publiek, toezicht, bevorderen van verantwoord gedrag en animatie.

HET GEBRUIK VAN DE GROENE RUIMTEN PROMOTEN BIJ DE BURGERS EN DE TOEGANKELIJKHEID ERVAN GARANDEREN

Verantwoordelijke afdeling:

Beheer van groene ruimten

Naast het dagelijks beheer en de aanleg voert Leefmilieu Brussel ook een beleid van animatie en sociale participatie in de groene ruimten. Deze laatste zijn immers belangrijke ontmoetingsplekken in de stad, en de parkwachters-animatoren beheren en organiseren tal

van activiteiten en wijkfeesten om het gebruik ervan te promoten. Zowel sport en recreatie als culturele activiteiten komen aan bod. Samenwerking met lokale verenigingen is dan ook belangrijk. In de parken worden elk jaar al bijna 500 evenementen gehouden. Deze moeten het handvest inzake geluidshinder, de afvalsorteerplicht en besparing op grondstoffen naleven. Tegelijk worden bewustmakings- en informatieacties voor het publiek ontwikkeld over de groene ruimten en de natuur.

DUURZAAM BEHEER VAN ENERGIE EN GEBOUWEN

TOEPASSEN VAN DE REGLEMENTERING INZAKE DUURZAME GEBOUWEN EN ENERGIE

Verantwoordelijke afdeling: Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen

Het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing (BWLKE) bevat de belangrijkste regelgevende maatregelen ter zake en definieert meer bepaald de normen en voorschriften met betrekking tot gebouwen (die, samen met het vervoer, in het Gewest de grootste impact hebben op de klimaatverandering). De reglementering heeft zowel betrekking op de verschillende aspecten (werken, certificatie, verwarming en klimaatregeling) van de energieprestatie van gebouwen (EPB) als op het PLAGE-programma. Leefmilieu Brussel zet zich in om methodes voor berekening van de energieprestatie te ontwikkelen die correct en relevant zijn, in overleg met de twee andere Gewesten van het land, daar waar mogelijk. Dit voortdurend verbeteringsproces is bedoeld om de actoren op de markt een zo geïnformeerd mogelijk werkkader aan te bieden.

ORGANISATIE VAN DE ENERGIE-MARKTEN

Verantwoordelijke afdeling: Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen

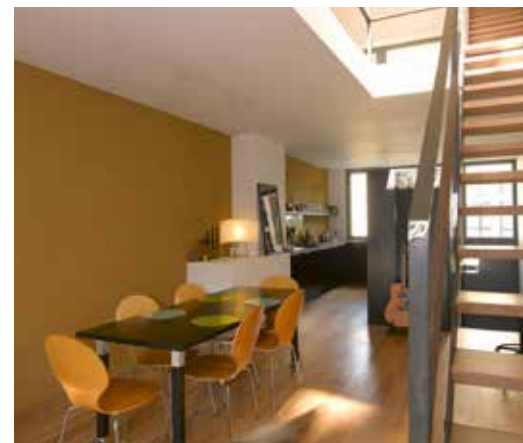
Conform de ordonnanties van 19 juli 2001 en 1 april 2004 betreffende de organisatie van de elektriciteits- en de gasmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, moet Leefmilieu Brussel aandacht besteden aan verschillende elementen zoals het black-out risico in de winter en de noodzakelijke voorbereiding op juridisch, organisatorisch, technisch en financieel vlak van de omschakeling op termijn van arm gas naar rijk gas. Leefmilieu Brussel moet ook het Europese debat volgen over de veralgemening van slimme meters en over de financiële impact ervan op de consumenten, maar ook de toename van het aantal afnemers in precare toestand op de energiemarkt, en de invoering door Brugel van een nieuw tariefsysteem voor de distributie en het evenwichtig beheer van de certificatenmarkt in de komende jaren.

Tot slot ziet Leefmilieu Brussel toe op de aanstelling voor 3 jaar van het Informatiecentrum voor afnemers van gas en elektriciteit.

DE CONSUMENTEN STIMULEREN INZAKE DUURZAME GEBOUWEN EN ENERGIE

Verantwoordelijke afdeling: Energie, lucht, klimaat en duurzame gebouwen

De begeleiding van de consumenten is bedoeld om een geheel van diensten aan te bieden die, enerzijds, een zekere "vorming" ontwikkelen op het vlak van energie en duurzaam bouwen, en anderzijds zo goed mogelijk bepalen op welke manier Leefmilieu Brussel de consument kan helpen tot actie over te gaan, rekening houdend met zijn vermogen tot handelen. Deze diensten omvatten een proactieve begeleiding van gezinnen, kwetsbare doelgroepen, ondernemingen en overheden, alsook mechanismen voor financiële ondersteuning door toekenning van energiepremies.

INFORMATIE, BEWUST- MAKING EN VERTEGEN- WOORDIGING

INFORMEREN OVER EN BEWUSTMAKEN VOOR DE GROTE MILIEUTHEMA'S

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

De verbetering van de staat van het leefmilieu veronderstelt ook een gedragswijziging. Om deze veranderingen aan te moedigen, wil Leefmilieu Brussel de burgers informeren en bewustmaken omtrent hun rechten en plichten inzake leefmilieu, maar ook omtrent alles wat bestaat en wat tot hun beschikking wordt gesteld om milieuvriendelijker te handelen. De bewustmakingsacties zijn ook bedoeld om burgerengagement te ondersteunen en te begeleiden, door milieuvriendelijke initiatieven in de kijker te zetten. Tot slot willen ze een positief beeld van Leefmilieu Brussel promoten door de rol, de opdrachten en het doel van zijn acties toe te lichten.

UITVOERING VAN HET MILIEU- EDUCATIEBELEID

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

Het programma voor milieu- en energie-educatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is opgebouwd rond twee prioriteiten: de kinderen bewustmaken van de grote milieu-uitdagingen en het milieubeheer van de school verbeteren. Om de uitwisseling van ervaringen en hulpmiddelen te bevorderen, de scholen

te laten samenwerken en hun inspanningen zichtbaar te maken, heeft Leefmilieu Brussel het [BUBBLE](#)-netwerk in het leven geroepen. Dit netwerk is bedoeld om de scholen te motiveren en om een ruimte aan te bieden voor de erkenning van de inspanningen voor geleidelijke verbetering van hun milieu-impact. Ook het BEL zal bijdragen tot het bereiken van deze doelstelling, door zijn permanente tentoonstellingsruimte.

DE STEDELIJKE BEKOMMERNIS INZAKE MILIEU EN KLIMAAT OP BOVENGEWESTELIJK NIVEAU BRENGEN

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

Leefmilieu Brussel neemt deel aan tal van coördinatiestructuren- en organisaties om het Belgisch standpunt te definiëren, zowel op Europees als op internationaal niveau, in dossiers die verband houden met milieu en energie. Deze medewerking vloeit enerzijds voort uit wettelijke verplichtingen (vooral samenwerkingsakkoorden) en anderzijds uit de noodzaak samen te werken met de andere bevoegde Belgische beleidsniveaus. Leefmilieu Brussel draagt ook actief bij aan het netwerk van steden en aan thematische netwerken, om de belangen van de steden te kunnen verdedigen en goede ervaringen uit te wisselen met andere steden en gewesten.

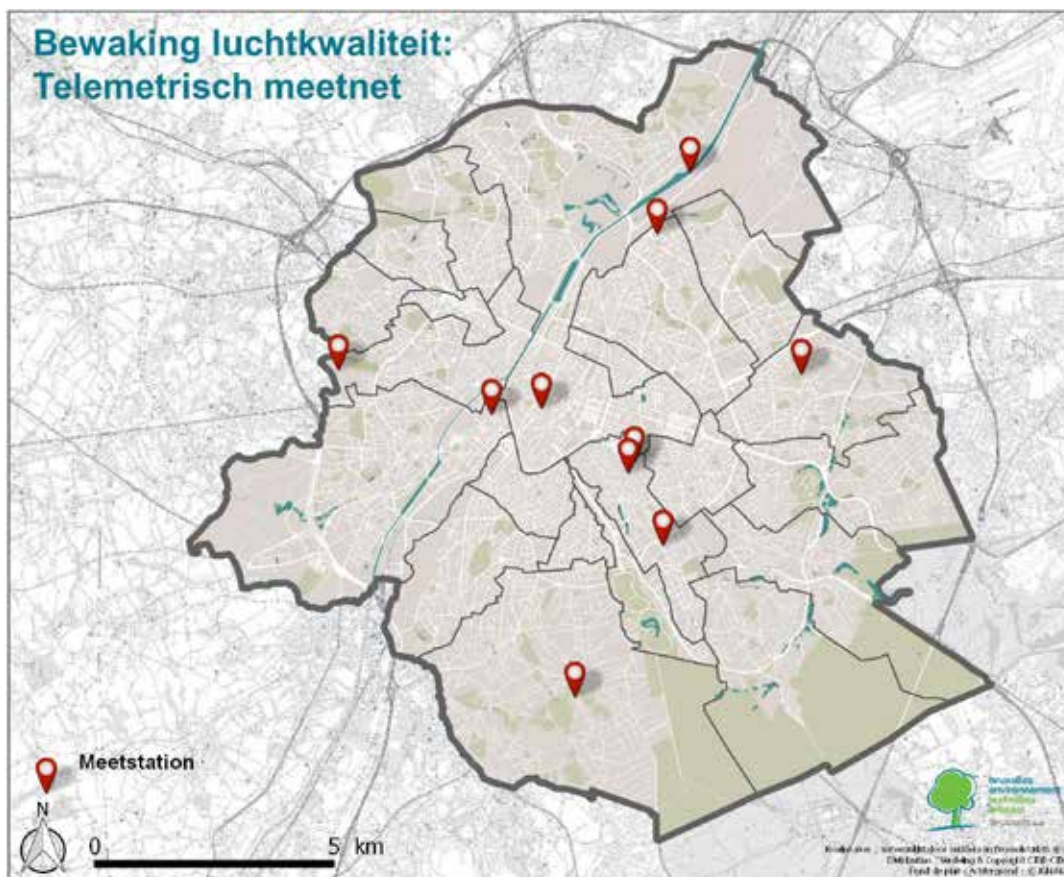
ONDERZOEK EN GEGEVENSANALYSE

HET ONDERZOEKS- EN EXPERTISE-CENTRUM OP VLAK VAN LUCHTKWALITEIT – GEZONDHEID

Verantwoordelijke afdeling:
Bos- en natuurbeheer, Metingen van de milieukwaliteit

Leefmilieu Brussel monitort de luchtkwaliteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het Luchtlaboratorium controleert de kwaliteit van de omgevingslucht aan de hand van een netwerk van 10 meetstations die permanent de concentratie van verschillende verontreinigende stoffen registreren. Zo kan worden nagegaan of de luchtkwaliteitsnormen worden nageleefd die zijn vastgelegd in de Europese richtlijnen, en kan de dagelijkse luchtvervuilingsindex worden berekend. Het Luchtlaboratorium zorgt ook voor de vertegenwoordiging in en de deelname aan de opdrachten van de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu (IRCEL), zoals gedefinieerd in het samenwerkingsakkoord. In 2000 werd een nieuwe parallelle dienst opgericht, de Regionale Cel voor Interventie bij Binnenhuisvervuiling (RCIB). Deze houdt zich bezig met problemen van binnenhuisvervuiling ter ondersteuning van medische diagnoses. Deze expertisepool “lucht-gezondheid-milieu” speelt een zeer belangrijke rol in alle bovengewestelijke onderhandelingen in het domein van luchtkwaliteit en van het thema lucht-gezondheid.

MONITORING EN ANALYSE VAN DE STAAT, DE EVOLUTIE EN HET BEHEER VAN HET LEEFMILIEU

Verantwoordelijke afdeling:

Bos- en natuurbeheer, Metingen van de milieukwaliteit

Leefmilieu Brussel verzamelt informatie over de kwaliteit van het leefmilieu en geeft deze door aan zijn doelgroepen, het publiceert ook verschillende analysedocumenten: de Staat van het Leefmilieu om de vier jaar, en de beknopte versie ervan om de twee jaar; de milieueffectenrapporten van de door het Instituut gecoördineerde plannen en programma's; de Milieuatlas, enz. Aan de hand van deze verschillende documenten kan er een milieubalans worden opgemaakt en kan er aan milieubeheer worden gedaan.

Het organiseert ook de implementering van de INSPIRE-richtlijn en van de GEOBRU-ordonnantie.

Het is aanwezig bij (boven)gewestelijke onderhandelingen over de milieugegevens en geeft veel informatie door aan de Europese Commissie, en helpt het Gewest zo te voldoen aan zijn Europese rapporteringsplichten.

OPTREDEN ALS EXPERTISE-CENTRUM INZAKE GROENE RUIMTEN EN NATUUR VOOR OPENBARE EN PRIVÉACTOREN

Verantwoordelijke afdeling:

Beheer van groene ruimten

Het beheer van de groene ruimten en van het biologisch erfgoed vereist een grondige wetenschappelijke en technische expertise die het mogelijk maakt plannen en strategieën te bepalen voor het beheer van de sites of habitats en van invasieve of zeldzame soorten. Deze onderzoeksexpertise maakt het niet alleen mogelijk beheerplannen op te stellen voor elke site, maar ook de gegevens te beheren inzake groene ruimten en natuur. Dit vereist inbreng van zowel wetenschappers als technici die belast zijn met het dagelijks beheer, zodat er feedback mogelijk is. Zij zijn actief op het vlak van de groene en blauwe infrastructuur (Groen netwerk), de moestuinen, de speelpleinen en de speelinfrastructuur, de gewasbestrijdingsmiddelen en de toegankelijkheid voor mensen met een handicap. De diensten van de Groene ruimten zorgen ook voor de ontwikkeling van het Natuurplan en het Programma voor de reductie van pesticiden.

DE INTERNE ADMINISTRATIE

COÖRDINATIE VAN DE JURIDISCHE ACTIVITEITEN EN DE TRANSVERSALE JURIDISCHE DOSSIERS

Verantwoordelijke afdeling: Informatie, coördinatie, duurzame stad

Leefmilieu Brussel staat in voor de coördinatie en de coherentie van alle interne juridische raadplegingen en adviezen. Hiertoe worden verschillende interne middelen voor juridische coördinatie ingezet, voor de centralisatie, verspreiding en archivering van de juridische informatie, het beheer van de juridische aspecten van transversale dossiers zoals de Zesde Staatshervorming, de delegatie van bevoegdheden, de bescherming van persoonsgegevens en het toezicht op de omzetting/uitvoering van het internationaal recht en het recht van de Europese Unie, een juridisch toezicht en de follow-up van het proces “Smart regulation / administratieve vereenvoudiging” op Europees, nationaal en Brussels niveau.

TOEZIEN OP DE BESCHIKBAARHEID VAN MATERIËLE MIDDELEN VOOR DE UITVOERING VAN DE OPDRACHTEN VAN DE ADMINISTRATIE

Verantwoordelijke afdeling: Logistiek

Leefmilieu Brussel moet alle afdelingen in staat stellen optimaal te werken. Gecentraliseerde diensten zorgen voor het aankoopbeheer en onderhoud van het materiaal, en ook voor de verzekeringen. Dit omvat ook de aankoop, levering, het onderhoud en de herstellingen van het wagenpark, de tuinbouwmachines en machines voor onderhoud van de groene ruimten, allerlei gereedschap (ongeveer 300 machines), het meubilair en de uitrustingen van de werkruimten, de wetenschappelijke meet- en controleapparatuur, de werkkleding en alle grondstoffen die worden verbruikt voor de interne werking.

BEHEER VAN DE INFORMATIE EN DE ICT (INFORMATIE- EN COMMUNICATIETECHNOLOGIE)

Verantwoordelijke afdeling: Logistiek

De efficiënte behandeling en uitwisseling van informatie binnen Leefmilieu Brussel is essentieel voor een optimale interne werking die steunt op vlotte en doeltreffende uitwisselingen. Het Instituut beheert de informatiestromen op papier en in elektronisch formaat. Wat het informaticagedeelte betreft, beheert het Instituut het onderhoud en de ontwikkelingen van het systeem. Wat het papieren gedeelte betreft, staat het Instituut in voor het beheer van de binnenkomende en uitgaande post. Het zorgt ook voor de archivering van papieren dossiers en computerbestanden.

BEHEER VAN HET ONROEREND ERFGOED VAN DE ADMINISTRATIE

Verantwoordelijke afdeling: Logistiek

Leefmilieu Brussel beheert een vastgoedpark van ongeveer 200 gebouwen die samen meer dan 25.000 m² beslaan, zonder onze hoofdzetel op Thurn & Taxis mee te tellen. Dit zijn hoofdzakelijk buitensites, beschermde gebouwen, de hoofdzetel en kunstwerken (bruggen, omwallingsmuren...) die verband houden met ons beheer van groene ruimten en natuurgebieden (parken, natuurresevaten, Groene wandeling, enz.). Dit vastgoedbeheer omvat het gebruik, verzekeringen, onderhoud en het reglementair maken, alsook de ontwikkeling (bouw, renovatie) en betaling van de vastgoed- en fiscale kosten die verband houden met dit park. Naast het onroerend erfgoed beheren de diensten ook de openbare infrastructuur die bestaat uit speelpleinen, fontein, bewegwijzering, verlichting en ander stadsmeubilair in de parken en bossen van het Gewest.

CONTROLE VAN DE CONFORMITEIT EN HET GEBRUIK VAN DE MIDDELEN EN VERBETERING VAN HET RISICOBEEHER

Verantwoordelijke afdeling:

Afdeling Personeel, HR & Financiën

Leefmilieu Brussel versterkt doorlopend zijn mechanismen voor risicobeheer en verbetering van de doeltreffendheid en de doelmatigheid van zijn realisaties. Hiertoe wil het bereiken dat alle regels en regelgevende bepalingen voor het beheer van een Autonome Bestuursinstelling van eerste categorie gekend zijn, worden toegepast door de betrokken personeelsleden en, desgevallend, worden vertaald in interne procedures die alle administratieve cycli dekken. De interne audit is overigens in uitvoeringsfase door de aanstelling van een auditcomité en een auditplan, en de beheercontrole wordt op dit moment ontwikkeld.

EEN DYNAMISCHE, AANTREKKELIJKE EN VERNIEUWENDE WERKGEVER ZIJN

Verantwoordelijke afdeling:

Afdeling Personeel, HR & Financiën

Leefmilieu Brussel ziet toe op de ontwikkeling van het welzijn van zijn personeel door te streven naar een werking die voldoening schenkt, door een aangenaam, motiverend en responsabiliserend werkklimaat te handhaven en tegelijk informatie-uitwisseling, het gevoel erbij te horen en een bedrijfscultuur te bevorderen. Het ondersteunt ook de ontwikkeling van een managementstijl die gebaseerd is op het verantwoordelijkheidsgevoel en de tevredenheid van de betrokkenen.

De personeelsadministratie is belast met het betalen van de wedden, premies en toelagen aan het personeel, en met het beheer van de aanwezigheden/afwezigheden en de administratieve follow-up van de loopbaan van het personeel.

BEHEER VAN FINANCIËLE MIDDELEN

Verantwoordelijke afdeling:

Afdeling Personeel, HR & Financiën

Leefmilieu Brussel zorgt dagelijks voor het budgettair en boekhoudkundig beheer van de uitgaven en de toegekende inkomsten. Als schatmeester van publieke middelen moet het Instituut dit foutloos beheren. Het doel is absolute nauwkeurigheid in de processen te verzekeren om geloofwaardig te zijn in ieders ogen. Hiertoe worden regelmatig budgetuitvoeringsverslagen gepubliceerd en wordt een gecentraliseerde controle van de overheidsopdrachten en subsidies ingevoerd.

Door informatisering van de processen voor de opstelling en follow-up van de uitvoering van het werkprogramma en van het budget kan de effectieve uitvoering van de voorspellingen in real time worden gevolgd.

Jobs en stages
bij Leermilieu Brussel

Werkervaring - Opleiding en stages

Leermilieu Brussel

Emploi et stages
à Bruxelles

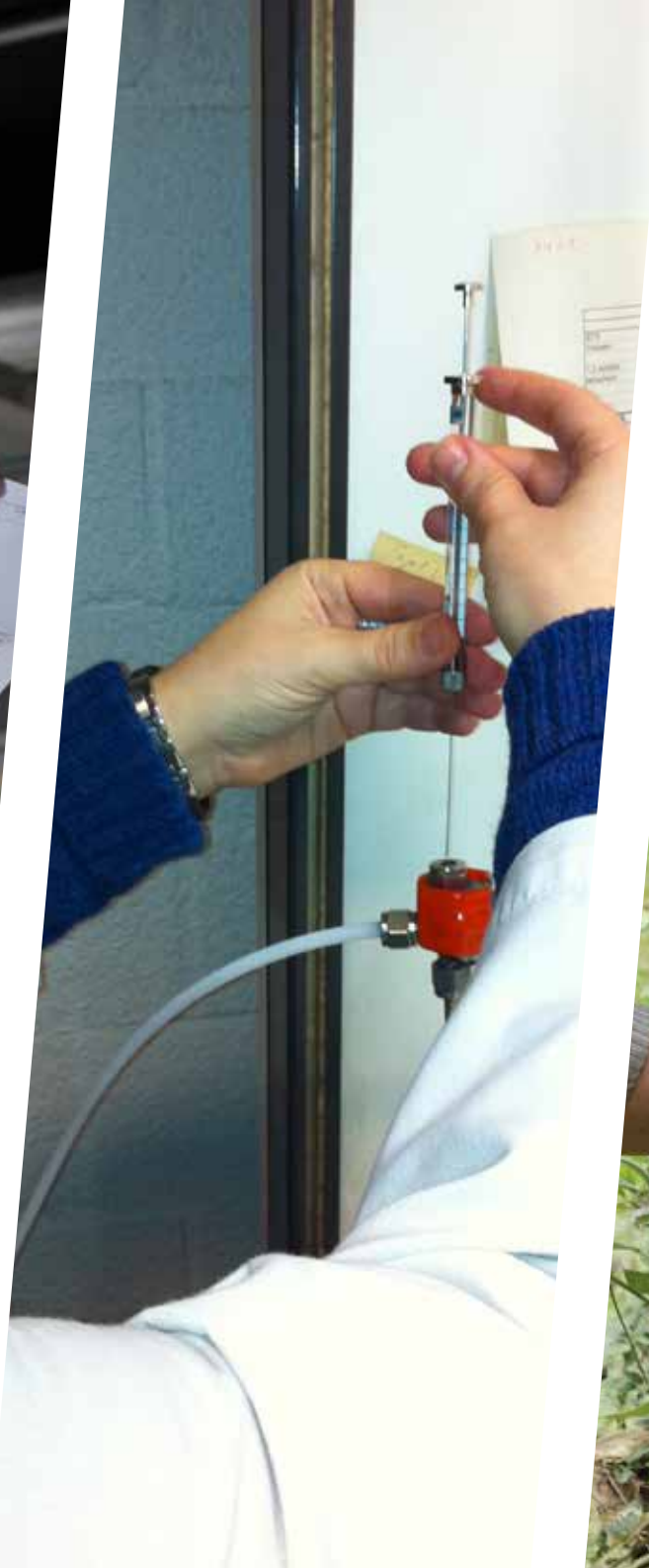
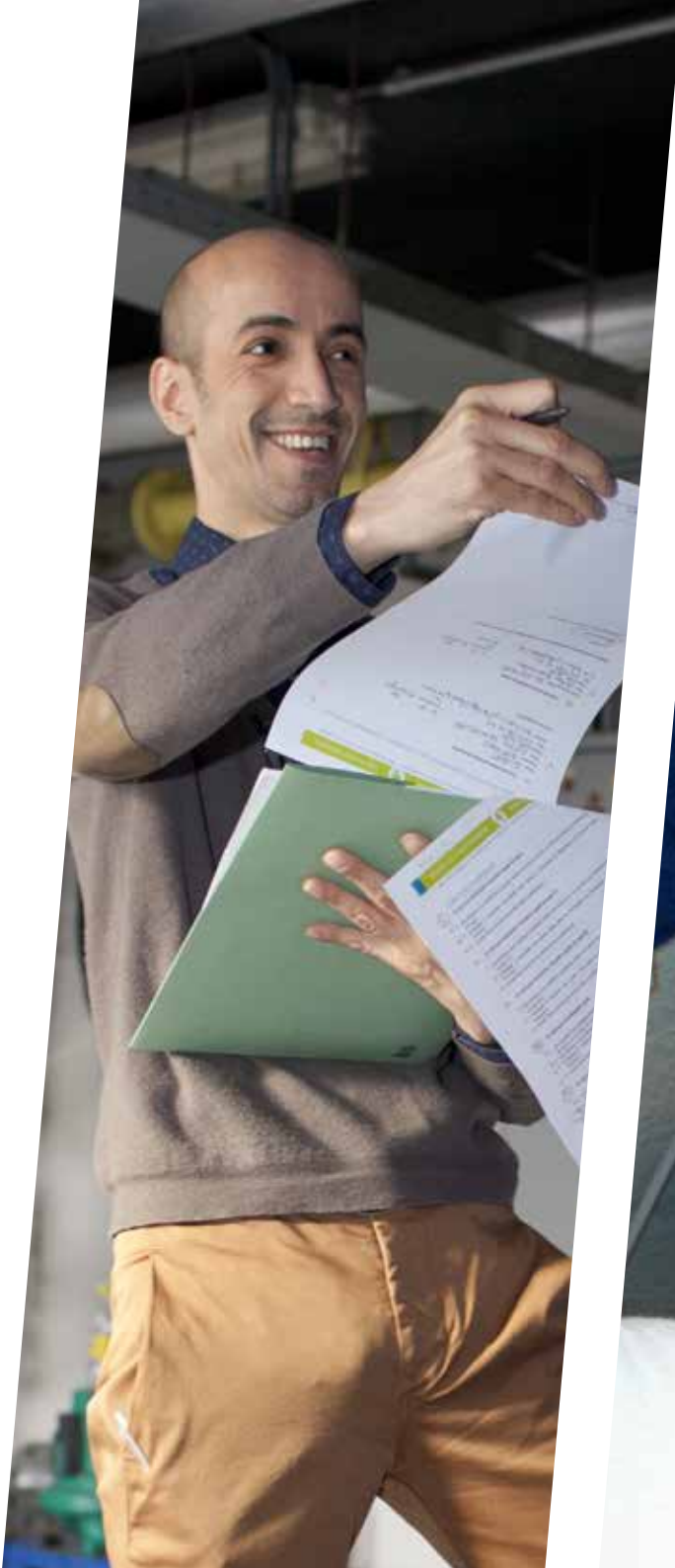
Werkervaring - Opleiding en stages

Leermilieu Brussel

DE UITDAGINGEN VAN 2014

De verschillende strategische doelstellingen die hierboven worden beschreven, waren het voorwerp van tal van uitdagingen in 2014. Leefmilieu Brussel heeft er 24 specifieke uitdagingen uitgepikt die ofwel prioritaire dossiers vertegenwoordigen, ofwel projecten zijn die in 2014 werden voltooid, ofwel activiteiten die bijzondere aandacht vereisten, maar elk ervan is kenmerkend voor dit jaar. Ze worden voorgesteld in de vorm van een fiche die eerst de uitdaging en de doelstellingen vermeldt, vervolgens de stand van zaken vóór 2014 en de ingezette middelen, en tot slot de resultaten en de vooruitzichten voor de toekomst. Aan de hand van deze fiches kunnen de acties van Leefmilieu Brussel en de dossiers van 2014 in detail worden voorgesteld, maar kan ook op transparante wijze verslag worden uitgebracht door, voor geïdentificeerde behoeftes, de realisaties en de resultaten van het Instituut uiteen te zetten in verhouding tot de toegekende budgettaire middelen en het ingezette personeel.

DE GIDS DUURZAME GEBOUWEN EN DE PORTAALSITE: TWEE WEBTOOLS TER ONDERSTEUNING VAN PROFESSIONALS UIT DE BOUWSECTOR

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft zich ertoe verbonden de specifieke milieu-uitdagingen van een duurzame stad aan te gaan. In Brussel zijn de gebouwen verantwoordelijk voor 70% van het energieverbruik en het vastgoedpark is aan het verouderen. In dit opzicht heeft Leefmilieu Brussel verschillende acties en hulpmiddelen ontwikkeld, waaronder de Gids Duurzame gebouwen en het Portaal Duurzaam bouwen. Het doel is vakmensen te ondersteunen door informatie over duurzaam bouwen ter beschikking te stellen.

Het doel van deze hulpmiddelen is de vaardigheden van professionals uit de sector te verbeteren, om hen duurzamer en competitiever te maken (bv. vergeleken met concurrenten uit de buurlanden), op het vlak van ontwerp, materialen en producten, technieken, groene technologie en duurzaam bouwen.

De [Gids duurzame gebouwen](#), die op het internet staat, is bedoeld als concrete hulp voor

professionals die de milieu-impact van hun gebouwen tot een minimum willen beperken, met behoud van comfort en gezondheidsnormen. Het [Portaal DB](#) wil een gecentraliseerde informatieruimte creëren voor de bouwsector. Het maakt correcte en actuele informatie makkelijker toegankelijk en moedigt professionals aan tot vernieuwing door naar duurzaamheid te streven.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- De consument stimuleren op het vlak van energie
- De groene economie ontwikkelen op het vlak van duurzaam bouwen

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu die in 2009 werd ingevoerd in het kader van het Pact voor Duurzame Stedelijke Groei dat werd goedgekeurd door de Brusselse Regering en de sociale partners: de Gids duurzame gebouwen en de portaalsite zijn acties van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu
- Geïntegreerd Lucht-Klimaat-Energieplan in eindfase: strategisch en thematisch plan op het niveau van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat gevolgen heeft voor het duurzaam bouwen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Een enquête die begin 2014 werd uitgevoerd door studiebureau Ipsos heeft uitgewezen dat bijna 6 professionals op 10 vrezen geen gekwalificeerde arbeiders te kunnen vinden om hun EPB 2015-projecten uit te voeren. Hoe meer ervaring ze hebben met duurzaam bouwen, hoe meer ze ook te maken krijgen met een tekort aan geschoolde arbeidskrachten. Bovendien blijkt uit de enquête dat Leefmilieu Brussel de eerste informatiebron is die wordt geraadpleegd over duurzaam bouwen (7 professionals op de 10).

Het is dan ook belangrijk en relevant dat het Instituut tools ontwikkelt om informatie te verspreiden ten behoeve van de bouwsector, zoals de gids en de portaalsite.

In 2014 werd de inhoud van de Gids uitgebreid met het deel over “voorzieningen” dat de concrete technische oplossingen en werkwijzen voor de bouw en de renovatie van duurzame gebouwen belicht. De toegewezen opdrachten die in 2014 werden uitgevoerd, betreffen de steun aan de coördinatie van de Gids (coördinatie van interne en externe redacteurs, webontwikkeling en vertaling) en de redactie van inhoud door 5 studiebureaus (over de thema’s energie, mobiliteit, water, beheer, elektromagnetische verontreiniging, geluidsccomfort en natuurbescherming).

Bovendien werd in 2014 de actieve “Portaalsite Duurzaam bouwen” voorgesteld in het kader van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu, met gunning van een opdracht voor de creatie en de productie van het webportaal, de invoering van een sterk partnerschap om de inhoud aan te vullen en de aanstelling van een redactiecomité, en tot slot de organisatie van een promotiecampagne verspreid over het jaar om de tool onder de aandacht te brengen van de doelgroepen.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 355.000 € voor de ontwikkeling van de website en de gids
- Personeel: 1 VTE voor de uitvoering, de follow-up en het up-to-date houden van de tools

// PARTNERS

- Panel van deskundigen die gespecialiseerd zijn in de verschillende thema's: ontwikkeling van inhoud
- Waalse overheidsdienst (SPW), departement Duurzame Ontwikkeling
- Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB)
- Confederatie Bouw Brussel-Hoofdstad (CBBH) en Wallonië (CCW)

RESULTATEN

Met deze twee acties kon de bekwaamheid worden verhoogd van de bouwbedrijven en andere actoren uit de bouwsector (ontwerpers, handelaars in materialen, enz.). Aan de hand van tools zoals de Gids en het Portaal stelt Leefmilieu Brussel gerichte en relevante informatie ter beschikking over de renovatie en de bouw van gebouwen, die zo goed mogelijk beantwoordt aan de milieu-uitdagingen. Deze eenvoudige, snelle en intuïtieve tools omvatten praktische informatie, technische details, normen, de geldende reglemente-

ring, financiële steun... Het Portaal bevat bijna 5.000 artikelen, video's, opleidingen, enz. De Gids trekt op dit moment gemiddeld 6.000 bezoekers per maand.

In het algemeen maken deze twee acties deel uit van een geheel van maatregelen van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu die de ondernemingen een betere greep geven op de markt. Deze maatregelen zijn:

- het verzamelen en bundelen van informatie over duurzaam bouwen binnen verspreidingstools voor ondernemingen en de verschillende tussenschakels met professionals van de sector (bv. facilitatoren);
- een groter opleidingsaanbod voor professionals, met aangepaste modules om de referentiesystemen en nieuwe technieken onder de knie te krijgen;
- de versterking, de aanpassing en de creatie van tal van tools ter begeleiding van de ondernemingen.

VOORUITZICHTEN

De toepassing van de EPB 2015-reglementering in Brussel zal de vraag naar duurzaam bouwen snel doen toenemen. Het is dan ook belangrijk de bouwsector te ondersteunen, opdat deze de reglementering zal kunnen naleven. Naast deze reglementering wil de Regering ook een meer geïntegreerd energiebeleid invoeren. De Gids en het Portaal sluiten hierbij aan, en maken gebruik van deze vraag naar informatie om niet alleen aan het aspect energie te werken, maar ook aan comfort, gezondheid, mobiliteit, biodiversiteit, enz. In 2015 werd een opdracht in onderaanneming gegeven om te beschikken over een webmaster voor het beheren van de inhoud van deze twee websites (Gids en Portaal Duurzaam bouwen).

EPB 2015: VOOR ZIJN NIEUWE GEBOUWEN KIEST BRUSSEL VOOR HOGE ENERGIE- EFFICIËNTIE

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De EPB-eisen voor 2015 zijn een essentiële stap in de richting van de verplichte Europese “bijna 0 energie”-norm tegen 2020. Met dit doel voor ogen ontwikkelt Leefmilieu Brussel correcte en relevante methodes voor de berekening van de energieprestaties, samen met de twee andere Gewesten van het land, daar waar mogelijk. Dit voortdurend verbeteringsproces is bedoeld om de spelers op de markt een zo geïnformatiseerd mogelijk werkkader aan te bieden.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Toepassing van de reglementering op het vlak van duurzame gebouwen en energie

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing: belangrijkste wetten ter zake en meer bepaald de normen en voorschriften voor gebouwen
- Besluit van 21 februari 2013 tot vaststelling van de nieuwe EPB-eisen die sinds 1 januari 2015 van toepassing zijn voor woningen, kantoren en scholen die het voorwerp zijn van een aanvraag van stedenbouwkundige vergunning voor een nieuwe constructie of een met nieuwbouw gelijkgestelde renovatie

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De berekeningsmethode werd in de jaren 2000 ontwikkeld door het WTCB en de universiteit van Gent om gebouwen op te sporen die veel meer verbruiken dan de gebouwen die vandaag worden ontworpen. Gelet op de prestatieniveaus die worden bereikt door de huidige gebouwen, vereiste en vereist de aanvankelijke methode aanzienlijke verbeteringen wat betreft de manier waarop de energie-efficiëntie wordt berekend. Zo niet bestaat het risico dat de resultaten weinig coherent zijn vergeleken met de nagestreefde doelstellingen. In 2014 werden studies gestart om op basis van echte energiezuinige nieuwe gebouwen na te gaan of de EPB-beoordelingsmethode voldoende nauwkeurig is om na te gaan of de EPB-eisen voor 2015 worden nageleefd. Op basis van de deels negatieve conclusies werden technische wijzigingen aan deze eisen voorgesteld. Om de drie Gewesten te helpen bij de evolutie van de berekeningsmethode, hebben zij onlangs, na een offerteaanvraag, een Consortium opgericht dat bestaat uit een tiental onderzoekscentra, universiteiten en ingenieursbureaus onder leiding van het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB). Dit consortium heeft de taak wijzigingen van de berekeningsmethode te bestuderen en voor te stellen voor een lijst

met thema's waarvan de prioriteit wordt bepaald door de drie Gewesten.

Rekening houdend met de aanpassingstermijnen voor de gemeenschappelijke methode van de drie Gewesten, heeft Leefmilieu Brussel voorgesteld om het "eisen"-besluit te wijzigen. Het is de bedoeling de moeilijkheden op te heffen die toe te schrijven zijn aan de parameteringen van de geïdentificeerde berekeningsmethodes, via een tijdelijke aanpassing van de waarden, zolang als nodig is om de berekeningsmethode aan te passen tegen 2017.

BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 285.000 € studiekosten
- Personeel: 4 VTE die worden ingezet voor de EPB-voorziening

PARTNERS

- WTCB: leiding over het onderzoek naar de berekeningsmethodes
- Waals Gewest
- Vlaams Gewest

RESULTATEN

De eerste resultaten van het onderzoek over de berekeningsmethodes worden verwacht in 2015.

Voor de wijziging van het besluit werd een voorstel tot wijziging van de problematische vereisten op korte termijn gedaan. Dit voorstel was het voorwerp van overleg met de sector op 12 januari 2015 en werd gunstig onthaald. Het ontwerp van besluit werd vervolgens in eerste lezing goedgekeurd door de Regering op 5 februari 2015.

VOORUITZICHTEN

De EPB 2015-eisen zijn een noodzakelijke en essentiële stap in de richting van de verplichte Europese standaard voor “bijna-nulenergiegebouwen” (Nearly Zero-Energy Buildings) van 2019/2021, zowel wat betreft timing als ambitie. In het licht van deze NZEB-standaard

tegen 2019/2021, bracht de onherroepelijke verplichting van zeer hoge energie-efficiëntie de denkoefening op het niveau van de passiefvereisten. De Brusselse bouwsector heeft dan ook het thema ter harte genomen, en heeft aangetoond dat deze vereisten haalbaar zijn op grote schaal. Deze actie met betrekking tot nieuwbouw is een voorafspiegeling van de noodzakelijke denkoefening rond renovaties – er staat enorm veel op het spel en het energiepotentieel is nog groter dan voor nieuwbouw. Vandaag zijn renovatieprojecten slechts gebonden aan middelenvereisten, die vooral verband houden met minimale waarden voor isolatie van de wanden (U- en R-waarden). De nieuwe uitdaging bestaat erin het renovatieproces te oriënteren richting een maximale energieverbetering op lange termijn.

DE ALLIANTIE WERKGELEGENHEID-LEEFMILIEU: UITVOERING EN BALANS 2010-2014

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu (AWL) gaat uit van de vaststelling dat de milieu-uitdagingen voor veel banen en economische groei kunnen zorgen. Het is de bedoeling banen te scheppen door de meest veelbelovende economische sectoren te stimuleren en te ondersteunen in hun overgang naar meer duurzaamheid. De uitvoering van alle lopende acties en beleidslijnen (tegen 2020) zou 10.100 nieuwe banen moeten opleveren. Concreet omvat de AWL vandaag zo'n 200 concrete acties, die samen met de actoren van de sectoren werden gecreëerd. Bovendien kan de dynamiek van publiek-private samenwerking worden doorgetrokken bij de uitvoering van de toekomstige Brusselse strategie voor de kringloopeconomie.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- De transitie van de economie naar meer duurzaamheid aanmoedigen volgens de kringlooplogica

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJK- GESTELDE GEGEVENS

- Pact voor Duurzame Stedelijke Groei – 2010 goedgekeurd door de Brusselse Regering en de sociale partners: invoering van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu
- Afvalplan, Lucht-Klimaat-Energieplan en Waterbeheerplan die van kracht zijn op het niveau van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De AWL bereikt verschillende sectoren. De Brusselse bouwsector telde 25.000 loon-trekkenden en zelfstandigen in 2011 (+4.300 banen voor duurzaam bouwen tegen 2020), is bovendien verantwoordelijk voor 70% van de broeikasgasuitstoot en biedt dus de meeste kansen om te besparen op energie. In de watersector zouden er 1.850 nieuwe banen kunnen bijkomen tegen 2020. De sector van het afvalbeheer is vandaag goed voor 2.000 banen in Brussel (+500 banen tegen 2020). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest produceert elk jaar ongeveer 2 miljoen ton afval. Iets minder dan een kwart hiervan wordt beheerd door het Gewestelijk Agentschap voor Netheid "Net Brussel" en +/- 30% hiervan wordt gerecycleerd.

Met betrekking tot de AWL zelf werd de coördinatie van de uitvoering van de gezamenlijke acties in het kader van de uitwerking van de pijlers in de eerste helft van 2014 voortgezet voor duurzaam bouwen, water en grond- en afvalstoffen. Voor de as duurzame voeding ging de uitvoering begin 2014 van start. In totaal zijn er 250 actoren die bijna 200 acties van de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu uitvoeren: 64 acties waarvan er 15 werden afgerond en 49 in uitvoering zijn voor de pijler

Duurzaam bouwen, 35 waarvan er 5 zijn afgerond voor de pijler Water, 43 waarvan er 1 is afgerond voor de pijler Grond- en afvalstoffen en 50 waarvan er 1 is afgerond voor de pijler Duurzame voeding.

De tweede helft van 2014 stond vooral in het teken van een beoordeling van de AWL, zoals door de nieuwe Regering gevraagd in de Gewestelijke Beleidsverklaring. Deze beoordeling wordt begin 2015 voortgezet. Hieruit blijkt een algemene wil om de bottom-up-dynamiek voort te zetten, en tegelijk het proces te rationaliseren met het oog op tijdswinst en transversaliteit.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 2.750.000 € voor werkingskosten en subsidie en financiering van de verschillende actoren
- Personeel: 5 VTE voor de algemene coördinatie van de voorziening

// PARTNERS

- De AWL is een participatieve dynamiek waarbij ongeveer 250 actoren betrokken zijn, zoals de beroepsfederaties, de private economische operatoren, de vakbonden, de overheidsinstanties voor leefmilieu, economische activering, opleiding en onderzoek, de verenigingen...

RESULTATEN

Vergeleken met de klassieke benadering bestaande uit een ontwikkelingsprogramma voor een sector, is de AWL een geïntegreerd proces: alle behoeften van de sector worden in aanmerking genomen en worden op een gecoördineerde manier ingelost door de verschillende betrokken operatoren.

Dit is ook een volledig participatieve aanpak, aangezien de operatoren zelf overleggen met elkaar en met de vertegenwoordigers van de sector, om acties voor te stellen en uit te voeren in een transparant en gezamenlijk kader.

Deze originele benadering biedt verschillende voordelen, met als belangrijkste, in een eerste fase, de identificatie van relevante en realistische acties die rechtstreeks aansluiten bij de dagelijkse werking van de operatoren. Vervolgens is er de mobilisering van de operatoren vanaf de ontwerpfase en de samenwerkingsdynamiek tussen operatoren met een verschillende achtergrond. Tot slot worden complementaire en synergetische acties ontwikkeld rond strategische doelstellingen. De overheid is een stuwende kracht die garandeert dat duurzaamheid voorop staat. Vandaag heeft de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu de volgende grote verwezenlijkingen op haar conto:

- 12.200 m² opleidingscentra voor duurzaam bouwen;
- 184.000 uren opleiding over duurzaam bouwen tussen 2011 en 2014;
- 1.800 ondernemingen (waarvan een aantal in de sociale economie) of zelfstandigen bewustgemaakt, begeleid, ondersteund of betrokken bij de overgang naar duurzaam bouwen;
- 1.915 jongeren betrokken bij de Alliantie Duurzaam bouwen;
- 360 ondernemingen die hebben meegewerkt aan de activiteiten van de AWL-Water;
- 29 opdrachten van de 58 die door wateroperatoren werden toegekend, werden binnengehaald door Brusselse bedrijven;
- een netwerk van actoren inzake bouw- en afbraakafval onder leiding van Leefmilieu Brussel.

VOORUITZICHTEN

Het constructie- en interventieproces van de Alliantie is iteratief, m.a.w. het wordt ontwikkeld volgens een cyclus van het type "PDCA" (Deming-cirkel): plannen – uitvoeren – evalueren – bijstellen. 2015 staat in het teken van de evaluatie, waarna de Alliantie kan worden bijgestuurd en versterkt, aansluitend bij de toekomstige Brusselse strategie voor een kringlooeconomie en de regeringsstrategie voor 2025, om vervolgens een nieuwe actiefase in te zetten.

BRUSSELS METABOLISME: ANALYSE VAN DE GEGEVENS OVER DE MATERIAALSTROMEN TER ONDERSTEUNING VAN DE KRINGLOOPECONOMIE

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Steden zijn grote verbruikers van grondstoffen die ofwel gedurende kortere of langere tijd worden opgeslagen, ofwel in het algemeen weer vrijkomen in de vorm van afval en lozingen. Voor deze stadsgebieden is een efficiënter gebruik van grondstoffen (bv. door de grondstofstromen weer in circulatie te brengen), gecombineerd met het creëren van lokale banen, een grote uitdaging. Om hierin te slagen, moet een onderzoek worden gevoerd om een betere kijk te krijgen op de stromen die het Gewest binnenkomen of verlaten of die er worden opgeslagen. Dit onderzoek moet bijdragen aan de uitwerking van een strategie voor een kringloopeconomie binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het onderzoek heeft twee grote doelstellingen. Het eerste doel is de nodige informatie te verstrekken voor de ontwikkeling van de kringloopeconomie door de belangrijkste (binnenkomende, buitengaande en eventueel opgeslagen) stromen van materialen, energie en water te meten, door de verbruikers/producenten

voor elke stroom te identificeren, en door het onderzoek naar bepaalde potentieel interessante stromen wat grondiger te voeren. Aan de hand van deze elementen kunnen visuele instrumenten worden gemaakt om de communicatie en het debat te ondersteunen (algemene systeemvisie van de stromen voor een transversalere visie op bepaalde uitdagingen). De tweede doelstelling betreft de statistische en wetenschappelijke interesse voor dergelijke onderwerpen die nog weinig aan bod zijn gekomen. Het onderzoek zorgt dus voor gegevens en kennis die verband houden met de staat van het leefmilieu, en voor ondersteuning van de ontwikkeling van de milieubalans.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- Monitoring en analyse van de toestand, de evolutie en het beheer van het leefmilieu
- Aanmoediging van de transitie van de economie naar meer duurzaamheid volgens de kringlooplogica

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Als stadsgewest ontwikkelt en publiceert het Brussels Hoofdstedelijk Gewest regelmatig – via het verslag over de staat van het leefmilieu – gegevens en indicatoren over verschillende stromen (energie, emissies, afval...). Naar bepaalde stromen, zoals de invoer (andere dan water en energie) of de opslag van materialen (gebouwen, infrastructuur...) werd echter nog niet veel onderzoek verricht. Er is overigens nog geen systeemvisie van de stromen ontwikkeld voor het Gewest, behalve degene die in de jaren 1970 werd ontwikkeld door Professor Duvigneaud (ULB), in het kader van zijn werk over het Brusselse ecosysteem. Dit werk was toegespitst op een ecologische benadering van de werking van de stad, en vormt geen stevige basis voor een strategie voor een kringlooeconomie. In dit licht is het onderzoek “Stedelijk metabolisme: kwantificering van de stromen en denk pistes voor een optimaal grondstoffengebruik in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” opgebouwd rond 5 fasen. De eerste beoogde de analyse en het gebruik van de bestaande gegevens/studies op schaal van het Gewest en andere relevante stedelijke gebieden. De tweede fase betrof het uitwerken van een metabolische balans van de grote stromen van grondstoffen, water en energie die het Brussels Hoofdstedelijk

Gewest binnenkomen/verlaten of er worden opgeslagen/hergebruikt/verwerkt. De derde fase betrof de selectie van stromen voor een uitvoerigere kwantitatieve en kwalitatieve studie. De vierde fase betrof een gedetailleerde kwantitatieve en kwalitatieve studie van de geselecteerde stromen/activiteiten en het bepalen van kansen/beleidsstrategieën die moeten worden benut/ingevoerd. De vijfde fase beoogde de invoering van een participatieve dynamiek voor de verspreiding van de resultaten van de studie. Deze fase beoogde vooral de organisatie en de voorbereiding van uiteenzettingen voor een evenement om een strategie voor een kringlooeconomie op te starten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 77.196 € voor het onderzoek
- Personeel: 0,6 VTE voor de voorbereiding en de follow-up van het onderzoek

// PARTNERS

- Consortium belast met het onderzoek, bestaande uit 3 studiebureaus, 2 universitaire centra en 1 deskundige
- Tal van interne samenwerkingen

RESULTATEN

Voor dit onderzoek werden vooraf bijna 20 stromen onder de loep genomen. Het vormt dan ook een belangrijk bewustmakings- en informatie-instrument over de kringlooeconomie en het potentieel ervan. Bovendien telde het participatieve evenement +/- 250 deelnemers met zeer diverse achtergronden. Dit leverde niet alleen communicatie-instrumenten op (schema's die een algemeen en samenvattend beeld geven van de stromen), maar bracht vooral een dynamiek op gang voor het gezamenlijk creëren van een strategie voor een kringlooeconomie in Brussel. Deze studie volstaat echter niet altijd om de economische sectoren rechtstreeks te sturen naar de geanalyseerde stromen (grondstoffen, water en energie), aangezien de metabolische benadering uitgevoerd werd op gewestelijke schaal, terwijl de ondernemers meer zicht nodig hebben op de niches of ontbrekende schakels op een lokalere schaal.

VOORUITZICHTEN

Het onderzoek naar het gewestelijk metabolisme geeft de Brusselse strategie voor een kringlooeconomie een boost, vooral in de sectoren eco-ontwerp, hergebruik en recycling.

ALFRESCOSOIL EN BRUSOIL: NIEUWE TOOLS VOOR VLOT- TERE UITWISSELING EN VERWERKING VAN GEGEVENS OVER DE BODEM

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De ontwikkeling van de platformen Alfresco-soil en Brusoil sluit aan bij de dynamiek van administratieve vereenvoudiging. Concreet beogen deze platformen een efficiëntere manier van uitwisselen, delen en verwerken van technische gegevens en informatie, zowel intern als met betrekking tot de afnemers van onze diensten (notarissen, deskundigen, particulieren, ondernemingen...). Door de informaticaplatformen klaar te stomen, kunnen in de eerste plaats "webformulieren" worden ontwikkeld die worden gebruikt om gegevens en documenten in te dienen bij Leefmilieu Brussel, en attesten en beslissingen op een directere en snellere manier te ontvangen. Vervolgens komen het rechtstreeks raadplegen van de gegevens van de kaart van de bodemtoestand, het opladen van onderzoeken en het onmiddellijk en optimaal bijwerken van de inventaris van de bodemtoestand, en tot slot de elektronische registratie, ondertekening en verzending van beslissingen.

Deze platformen besparen de afnemers heel wat administratieve rompslomp, versnellen de behandeling, zorgen dat de wettelijke termijnen kunnen worden nageleefd (juridische veiligheid) en leiden tot slot tot een betere dienstverlening.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Preventie en beheer van verontreinigde bodems met het oog op de bouw van een duurzame stad

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJK- GESTELDE GEGEVENS

- Ordonnantie van 5 maart 2009 betreffende het beheer en de sanering van verontreinigde bodems
- Besluiten van 17 december 2009 tot vaststelling van de lijst van de risicoactiviteiten en de normen
- Besluiten van 8 juli 2010 tot vaststelling van de type-inhoud en de uitvoeringsstrategie van de verkennende bodemonderzoeken, van de gedetailleerde bodemonderzoeken, van de saneringsprojecten, risicobeheerprojecten en beperkte saneringsprojecten
- Besluit van 24 september 2010 betreffende het bodemattest

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De uitvoering van de ordonnantie van 5 maart 2009 houdt in dat Leefmilieu Brussel jaarlijks tienduizenden attesten en beslissingen moet afleveren om de aanvragers in staat te stellen hun vastgoed te verkopen, een economische activiteit op te starten, enz. In deze context moet het Instituut zo recent en volledig mogelijke informatie kunnen verstrekken binnen de wettelijke termijnen (juridische veiligheid van de transacties). De automatische uitwisseling en verwerking van gegevens is dan ook een cruciale stap in het dossierbeheerproces. Voordien werd slechts 79% van de beslissingen binnen de wettelijke termijnen afgeleverd, en nam de manuele invoering van de gegevens door de deskundigen te veel tijd in beslag en veroorzaakte tal van fouten, waardoor de update van de inventaris van de bodemtoestand vertraging opliep.

Module 1 van het Brusoil-platform stelt de externe deskundigen in staat de technische gegevens over de bestudeerde site automatisch te uploaden (met behulp van de terreinsoftware). Deze gegevens worden elke dag afgehaald door Leefmilieu Brussel en geanalyseerd door zijn medewerkers, om een beslissing te kunnen meedelen aan de aanvrager. Zodra een beslissing is genomen, worden de inventaris van de bodemtoestand en de kaart

van de bodemtoestand onmiddellijk bijgewerkt, zodat de verkoper of koper, de kandidaat-overnemer... onmiddellijk op de hoogte kan worden gebracht. In het geval van een vastgoedtransactie ontvangen de notarissen dan heel snel (tussen 1 en 10 dagen) hun bodemattesten (ongeveer 25.000/jaar) en hun vrijstellingen (ongeveer 9.000/jaar).

Het Alfrescosoil-platform is gelinkt aan en is een aanvulling bij de bodemdatabank. De medewerkers die de gegevens analyseren die binnenkomen via Brusoil, genereren beslissingen op basis van de bodemdatabank (ongeveer 4.500/jaar), die ze vervolgens exporteren naar Alfrescosoil. In Alfrescosoil wordt de beslissing nagelezen, gecorrigeerd en elek-

tronisch bevestigd door de verschillende managers, en vervolgens ondertekend door de Algemene Directie van het Instituut en langs elektronische weg teruggestuurd naar de aanvrager.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 321.739 € voor de opdrachten
- Personeel: 2 VTE voor de invoering en de follow-up van de projecten

// PARTNERS

- RealDolmen: ontwikkeling van het Alfrescosoil-platform
- NSI: ontwikkeling van het Brusoil-platform

RESULTATEN

Wat Brusoil betreft, zorgen de automatisering van de invoer van de gegevens die nodig zijn om de inventaris van de bodemtoestand bij te werken en de goede kwaliteit van deze gegevens, voor een vlotter en sneller beheer van de dossiers. De vastgoedtransacties van de aanvragers kunnen hierdoor sneller verlopen omdat zij snel over kwaliteitsvolle informatie kunnen beschikken, zonder dat de juridische veiligheid van de verrichtingen in het gedrang komt. Concreet houdt module 1 van Brusoil in dat de deskundigen de gegevens op enkele minuten tijd kunnen invoeren (in de plaats van 2 tot 5 dagen voorheen), omdat ze de gegevens rechtstreeks van hun pc in Brusoil kunnen uploaden. Dit vermijdt ook fouten in de opzoekingen of input van gegevens, en zorgt dus voor een snellere afhandeling van onderzoeken en een hoger goedkeuringspercentage. Dit alles heeft een zeer positieve impact op de termijn voor het bijwerken van de inventaris van de bodemtoestand.

In Alfrescooil kunnen de dossiers langs elektronische weg ondertekend en verzonden worden. De aanvragers krijgen hun attesten en beslissingen dus sneller, binnen de wettelijke termijnen, zodat de verkoop ook sneller kan plaatsvinden (een advies dat te laat komt, blokkeert de verkoop bij de notaris!). Elektro-

nische verzending vermindert de administratieve last voor de aanvragers die niet langer een dag vrij moeten nemen om hun aange tekende brief te gaan afhalen op de post. De impact van Alfrescooil is merkbaar, maar is nog niet zo groot, aangezien het platform pas eind juni 2014 in gebruik werd genomen en in de eerste maanden technische problemen heeft gekend. Eind 2014 kon 83% (+ 4%) van de beslissingen worden afgeleverd binnen de wettelijke termijnen, wat in 2015 positief zou moeten evolueren.

De lengte van de procedure wordt beschouwd als hét minpunt van de Bodemordonnantie. Brusoil en Alfrescooil vormen alvast een groot deel van de oplossing.

VOORUITZICHTEN

De vooruitzichten die deze nieuwe tools bieden, zijn talrijk. Zo moet het toepassingsgebied van Alfrescooil worden uitgebreid tot de aflevering van bodemattesten en vrijstellingen. De validatie van de gegevens van de inventaris van de bodemtoestand kan worden voltooid. De bodemdatabank en de kaart van de bodemtoestand kunnen als gevolg hiervan worden bijgewerkt. Er kan ook worden voortgewerkt aan de koppeling van de bodemdatabank en het gewestelijk NOVA-platform voor beheer van de vergunningen. En de ont-

wikkeling van module 2 van het Brusoil-platform kan worden voltooid en ter beschikking worden gesteld van de bodemdeskundigen, en het onderhoud kan worden uitgevoerd. Tot slot kunnen een standaardmodule voor rapportering en automatische controle van de ingevoerde onderzoeken bij Leefmilieu Brussel, operationeel zijn vanaf 2017.

Het doel is ook om tegen 2019 te bereiken dat alle beslissingen die door Leefmilieu Brussel worden afgeleverd binnen de wettelijke termijnen vallen, en dat minstens 90% meteen conform wordt verklaard.

TEVREDENHEIDSENQUÊTE BODEMS: EEN NIEUWE VOORZIENING VOOR DE BEGUNSTIGDEN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De tevredenheidsenquête past binnen een proces van afstemming van de wetgeving en de bodembeheerinstrumenten op de Brusselse realiteit. In 2014 bestond de uitdaging erin de begunstigden te bevragen om zodoende de sterke en zwakke punten in kaart te brengen. De resultaten zullen worden gebruikt om voorstellen te doen aan de Regering om de bodemwetgeving aan te passen en doeltreffender en pragmatischer te maken, rekening houdend met de sociaaleconomische behoeften van het Gewest.

De doelstellingen van deze tevredenheidsenquêtes steunen op vier pijlers:

- **De bodemordonnantie en de uitvoeringsbesluiten ervan:** beoordeling van de zwakke punten van de uitvoering ervan.
- **De tools/instrumenten voor het beheer van verontreinigde bodems:** beoordeling van hun doeltreffendheid en gebruiksvriendelijkheid om de administratieve last te verminderen.
- **De interne beheerprocedures:** beoordeling en aanpassing van de organisatie en de werkprocedures om te evolueren naar een resultaat- en klantgericht beheer.
- **De relaties met de partners:** beoordeling van de beschikbaarheid, de luisterbereidheid en de communicatievaardigheid, om de kwaliteit van de door Leefmilieu Brussel aangeboden diensten te verbeteren.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Preventie en beheer van verontreinigde bodems met het oog op de bouw van een duurzame stad

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- De ordonnantie van 5 maart 2009 betreffende het beheer en de sanering van verontreinigde bodems
- Besluiten van 17 december 2009 tot vaststelling van de lijst van de risicoactiviteiten en de normen
- Besluiten van 8 juli 2010 tot vaststelling van de type-inhoud en de uitvoeringsstrategie van de verkennende bodemonderzoeken, van de gedetailleerde bodemonderzoeken, van de saneringsprojecten, risicobeheerprojecten en beperkte saneringsprojecten
- Besluit van 24 september 2010 betreffende het bodemattest

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De Brusselse wetgeving inzake het beheer van verontreinigde bodems bestaat al tien jaar, en de ordonnantie die vandaag van kracht is, dateert van maart 2009. Tal van actoren spraken zich uit tegen de administratieve rompslomp en vooral de financiële impact van deze wetgeving op de vastgoedtransacties en de uitvoering van economische of stedenbouwkundige projecten. Bovendien werden in de media verschillende artikels en verslagen gepubliceerd en werden tal van klachten ingediend of beroepen aangetekend bij de verschillende administratieve en politieke instanties. Leefmilieu Brussel heeft sinds 2004 zijn werkprocedures ontwikkeld en zijn werkwijze geleidelijk aangepast naarmate het meer ervaring opdeed. Hierbij inspireerde het zich ook op de aanpak van de andere Gewesten, vooral het Vlaams Gewest. De bodemenquête werd zowel intern afgenomen, bij de dossierbeheerders en andere betrokken diensten, als extern bij de klanten, dus de notarissen, deskundigen, ondernemers, enz. De enquête had tot doel de diagnosestelling met betrekking tot de wetgeving te verfijnen, en mogelijkheden voor te stellen om deze voorziening te verbeteren.

De ingezette middelen bestonden voornamelijk uit de voorbereiding van de enquêtes (opstellen van nota's en de formulieren die nodig zijn voor de lancering van de enquêtes, de lijst van te ondervragen personen, de toelichting bij de doelstellingen en het vastleggen van afspraken), de uitvoering, retranscriptie, analyse, synthese, goedkeuring en voorstelling van de enquêtes, zowel intern als voor de externe partners. Tot slot was er ruimte voor analyse, validatie, opstelling van een eindverslag en voorstelling van de resultaten en conclusies van alle enquêtes.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: /
- Personeel: 1 VTE voor het afnemen van de enquête en de analyse van de resultaten (in uitvoering)

// PARTNERS

- Externe partners: notarissen, deskundigen, ondernemers, vastgoedmakelaars, beroepsfederaties, openbare operatoren en overheidsdiensten
- Interne partners: dossierbeheerders en andere betrokken diensten

RESULTATEN

De resultaten van de tevredenheidsenquêtes worden op dit moment geanalyseerd. Toch kan er al worden vastgesteld dat de ondervraagde partners veel tijd hebben besteed aan de enquêtes en een zeer actieve en constructieve bijdrage hebben geleverd, waardoor veel zeer relevante aanbevelingen konden worden verzameld. De voorlopige resultaten van de interne enquêtes geven al aan dat bepaalde interne werkprocedures moeten evolueren naar meer pragmatisme, en resultaat- en klantgerichter zouden moeten zijn, en ook dat de communicatie over het beheer van verontreinigde bodems beter moet.

De externe enquêtes zouden pistes moeten opleveren die kunnen worden voorgesteld aan de Regering om de bodemwetgeving aan te passen, rekening houdend met de zwakke punten van de huidige voorziening en met als hoofddoel de vereenvoudiging van de procedure voor onderzoek en behandeling van verontreinigde bodems en vermindering van de administratieve belasting voor de verplichtinghouders. Door zoveel mogelijk aanbevelingen die voortvloeien uit deze enquêtes in aanmerking te nemen, krijgen alle betrokken partijen tot slot een beter zicht op het beleid voor beheer van verontreinigde bodems, wat het gemakkelijker maakt zich aan te passen aan de doelstellingen ervan.

VOORUITZICHTEN

De tevredenheidsenquête is de hoeksteen van een beter beleid voor beheer van verontreinigde bodems. Zodra de resultaten van deze enquêtes bekend en bevestigd zijn, zal een transversale werkgroep, aangesteld door de Regering, ze analyseren, met het doel zoveel mogelijk aanbevelingen op te nemen in de wijziging van de bodemordonnantie. Bovendien zal op 26 mei 2015 een colloquium worden georganiseerd: enerzijds wordt de balans opgemaakt van 10 jaar beheer van verontreinigde bodems, en anderzijds worden de resultaten voorgesteld van de tevredenheidsenquêtes en de grote lijnen van de wijziging van de Bodemordonnantie. De wijziging van de ordonnantie zal op de agenda van de Regering staan in 2015.

Tegelijk zullen de organisatie, de instrumenten en de interne procedures worden aangepast en zullen de relaties met de belanghebbenden worden verbeterd. De uitvoeringsbesluiten zouden gewijzigd of uitgewerkt moeten worden door de Regering zodra de inhoud van de nieuwe bodemordonnantie vastligt.

PLAN VAN PREVENTIEVE INSPECTIES: NIEUWE PRIORITEITEN EN EEN BETERE STRATEGIE VOOR DE INSPECTIES

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het inspectieplan is een handhavinginstrument dat het kader schetst waarbinnen de inspectiedienst opereert. Het inspectieplan werd opgesteld conform de Europese en regionale wetgevingen en tracht de middellange-termijnstrategie van de milieu-inspectiedienst toe te lichten die aan de basis ligt van haar uitvoeringsbeleid. Het inspectieplan bepaalt ook het referentiekader voor het jaarlijkse inspectieprogramma, een operationeel handhavinginstrument dat de concrete inspectieactiviteiten vastlegt.

Met een inspectieplan worden volgende objectieven beoogd:

- De beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk inzetten door risicogebaseerd te inspecteren
- Voldoen aan de Europese wetgeving en de specifieke regionale bepalingen
- Een meerjarenvisie ontwikkelen
- Als referentiekader dienen voor de opstelling van een inspectieprogramma, via een procedure die vastlegt waar, wanneer en door wie de inspectieactiviteiten zullen worden uitgevoerd, en eventueel middels welke inspectiestrategie.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Uitvoeren van inspecties om ervoor te zorgen dat de wetgeving beter nageleefd wordt

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Richtlijn 2010/75/EU van het Europees Parlement en de Raad van 24 november 2010 inzake industriële emissies (geïntegreerde preventie en bestrijding van verontreiniging)
- Wetboek van 25 maart 1999 van inspectie, preventie, vaststelling en bestraffing van milieumisdrijven, en milieuaansprakelijkheid
- Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 4 april 2001 betreffende minimumcriteria voor milieu-inspecties in de lidstaten

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Vóór 2013 was er geen wettelijke verplichting om een meerjareninspectieplan op te stellen voor de in bijlage 1 van de richtlijn 2010/75 opgenomen bedrijven. Uiteraard werden deze bedrijven gecontroleerd, maar zonder een gedetailleerd uitgewerkt inspectieplan. Daarom werd, i.s.m. een externe partner, een project opgestart in 2013 om dit inspectieplan op te stellen, teneinde een optimaal toezicht op en opvolging van deze bedrijven te garanderen. Dit project werd verder afgewerkt in 2014.

Wat de andere dan de in bijlage 1 opgenomen bedrijven betreft, wordt er met een jaarlijks inspectieprogramma gewerkt dat doelstellingen vastlegt in functie van prioritair te controleren bedrijven of sectoren. Deze methodologie dient echter verder te worden geoptimaliseerd om een nog meer risicogericht inspectieprogramma te verkrijgen.

Het inspectieplan bestaat uit twee percelen. Perceel 1 betreft het opstellen van een inspectieplan voor de bedrijven zoals gedefinieerd in bijlage 1 van de IED-richtlijn met inbegrip van twee rioolwaterzuiveringsstations, terwijl perceel 2 zich toelegt op een inspectieplan voor de bedrijven in de kanaalzone. Om een volledig en coherent eindresultaat te verkrijgen, werd er in fases gewerkt:

- In een eerste fase werden de bedrijven geselecteerd. Er werd ook een doelperimeter in de kanaalzone bepaald en de bedrijfssectoren in het gebied werden vastgelegd.
- In een tweede stadium werd een evaluatie van de milieurisico's uitgevoerd aan de hand van de risicoschattingmethode, uitgewerkt door het Europese netwerk voor handhaving en toepassing van milieuwetgeving (IMPEL), de zogenaamde IRAM-tool. In deze fase werden voor

perceel 1 de inspectiefrequenties voor individuele bedrijven bepaald op basis van hun score op de IRAM-analyse.

Voor perceel 2 werd een gelijkaardige analyse uitgevoerd, echter niet op individueel bedrijfsniveau maar op sectorniveau: bedrijven werden verdeeld over typische sectoren en de risicoanalyse gebeurde aan de hand van de installaties die typisch zijn voor een sector.

- Tot slot werd het inspectieplan uitgeschreven met o.a. procedures en hulpinstrumenten.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 45.000 € voor de externe bedrijven
- Personeel: 0,3 VTE voor de coördinatie, de follow-up en de invoering van het inspectieplan

// PARTNERS

- Haskoning Belgium nv

RESULTATEN

Dankzij het gebruik van de IRAM-tool bij de risicoschatting is gebleken dat voor een aantal bedrijven de inspectiefrequentie kon worden verlaagd van een jaarlijkse controle naar één controle om de twee of drie jaar, wat overeenstemt met de minimale inspectiefrequentie vastgelegd in de IED Richtlijn. Het inspectieplan voldoet dus aan de verplichtingen van de richtlijn en tegelijk wordt er ruimte gecreëerd om de scope van de inspecties eventueel uit te breiden.

Het inspectieplan voor de bijlage 1 IED-bedrijven werd in 2014 afgewerkt, waardoor nu voldaan is aan de wettelijk opgelegde verplichtingen van de richtlijn. Voor het perceel van het inspectieplan dat zich toespitst op bedrijven in de kanaalzone, beschikken we over een analytisch instrument om die bedrijven in te delen in risicocategorieën en er een meerjarenplanning voor uit te werken in functie van de beschikbare middelen.

VOORUITZICHTEN

Voor 2016 moet een globaal inspectieprogramma ter goedkeuring aan de regering worden voorgelegd dat alle preventieve inspectieactiviteiten van de afdeling beschrijft. Dit inspectieprogramma kadert in een globaal inspectieplan dat ook aandacht heeft voor niet-geplande inspecties naar aanleiding van klachten en incidenten.

Omwille van overgedragen bevoegdheden door de zesde staatshervorming zullen er vanaf 2015 eveneens controles worden toegevoegd met betrekking tot dierenwelzijn en de doorvoer van afvalstoffen.

INSPECTIEWETBOEK: EEN GELEGENHEID OM DE INFORMATIE VOOR HET PUBLIEK TE VERBETEREN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het verbeteren van de informatie voor het publiek is een intern initiatief dat werd opgezet na de invoering van het nieuwe Inspectiewetboek. Dit project beoogt het herschrijven van de documenten van de inspectiedienst met het doel een transparante dialoog te voeren om overtredingen te voorkomen en verschillende communicatiekanalen en -middelen (internet...) te gebruiken.

Het initiatief heeft niet alleen betrekking op de juridische aspecten van de documenten en procedures, maar ook op het taalgebruik en de inhoud, om de doelstellingen beter te kunnen bereiken: overtredingen voorkomen. Het uiteindelijke doel is dus de inhoud van de documenten begrijpelijker en duidelijker te maken en ervoor te zorgen dat de wet wordt nageleefd, door de nadruk te leggen op milieubewust handelen en doordacht bedrijfsbeheer, maar ook de acties van de inspectiedienst te ondersteunen door andere kanalen voor informatieverspreiding te ontwikkelen en te verbeteren.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Inspecties uitvoeren om ervoor te zorgen dat de wetgeving beter nageleefd wordt

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJK- GESTELDE GEGEVENS

- Wetboek van 25 maart 1999 van inspectie, preventie, vaststelling en bestraffing van milieumisdrijven, en milieuaansprakelijkheid

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De voor het publiek bestemde documenten en de door de inspecteurs gebruikte documenten waren vroeger opgesteld in een typisch administratieve, formele taal. Deze documenten bevatten alle relevante informatie, maar werden vaak verkeerd begrepen door mensen die er voor het eerst mee in aanraking kwamen (de meerderheid van de bestemmingen). Tegelijkertijd bleven de kanalen voor de verspreiding van informatie over de inspectieactiviteiten onderbenut. Tot slot vereisten tools zoals het vademecum van milieu-overtredingen een update en een herschrijving voor een ruimer publiek. De verbetering van de communicatie leidde tot een methode die de aspecten bepaalt die moeten worden verbeterd in de documenten en de nieuw te schrijven documenten, en die tegelijk coherentie en tweetaligheid naleeft.

In de eerste fase van de opdracht werd een uitgebreide strategie bepaald in samenwerking met een externe partner. Vervolgens was er een grondige analyse van de huidige toestand, met als doel de identificatie van de sterke punten, de zwakke punten, de mogelijkheden en de risico's die verband houden met de praktische aspecten. Deze analyse diende als basis voor de te verbeteren pijlers.

In de derde fase werd een actieplan opgesteld dat de resultaten en vaststellingen omvatte die werden verkregen in de voorgaande fasen, en dat de concrete te ondernemen acties definieert. Tot slot werd dit actieplan stap voor stap uitgevoerd in voortdurend overleg met de externe partner.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 126.251 € voor de onderzoekskosten
- Personeel: 1 VTE voor de coördinatie en de follow-up van het onderzoek

// PARTNER

- ECOREM: studiebureau gespecialiseerd in milieubeheer

RESULTATEN

Ongeveer 200 standaarddocumenten werden herzien en aangepast. Het gaat zowel om brieven als om de procedures die erop betrekking hebben. Een voorstel voor een brochure voor vakmensen werd opgesteld, alsook een voorstel voor een communicatiestrategie. Voor de inspectiedienst werd een webpaginastructuur gecreëerd. Verschillende hoofdstukken van het vademecum van milieuovertredingen werden herschreven.

VOORUITZICHTEN

De initiatieven moeten nu vaste vorm krijgen door enerzijds webpagina's te maken die de inspectiedienst voorstellen (werking, filosofie) en die de burger en de bedrijven alle nodige informatie bezorgen, om te vermijden dat ze in overtreding zijn doordat ze de regels, verplichtingen, technieken, sancties, enz. niet kennen, en anderzijds door publicatie van de brochure en een nieuw vademecum van milieuovertredingen. De informatieacties zullen eveneens worden versterkt door samenwerking met de Brusselse gemeenten, door een betere uitwisseling van informatie, ervaringen en expertise. Met het oog op verdere verbetering zal bovendien een tevredenheidsenquête worden georganiseerd in 2015.

VLEIGTUIGLAWAAI: VERNIETIGING VAN HET SPREIDINGSPLAN VOOR VLEIG- TUIGEN BOVEN BRUSSEL

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het intensief overvliegen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door vliegtuigen die in Brussel-Nationaal opstijgen of landen, heeft tot gevolg dat de levenskwaliteit en de bewoonbaarheid van het Gewest sterk zijn aangetast. Sinds begin jaren 2000 worden de vliegroutes boven het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest regelmatig aangepast, op initiatief van de federale regeringen, zonder dat er ooit overleg heeft plaatsgevonden met de gewestelijke overheden en zonder dat hiervoor een effectenstudie werd uitgevoerd.

Het Brussels Gewest moet het recht van de Brusselaars op een kwaliteitsvol milieu beschermen. Indien dit niet gebeurt, zou de bevolking een afkeer kunnen krijgen van of zelfs wegtrekken uit het Gewest. Het Gewest moet de geluidshinder door luchtverkeer beperken tot aanvaardbare niveaus in termen van volksgezondheid en erop toezien dat het criterium “bevolkingsdichtheid” in aanmerking wordt genomen bij het vastleggen van de vliegroutes en -procedures.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Zorgen dat geluid en trillingen in de stad minder impact hebben op de levenskwaliteit van de burgers

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Het BBHR van 27 mei 1999 betreffende de bestrijding van de geluidshinder veroorzaakt door het luchtverkeer (goedgekeurd krachtens de ordonnantie van 17 juli 1997 betreffende de strijd tegen geluidshinder in een stedelijke omgeving): voor controle van de geluidshinder door vliegtuigen en beperking van de impact ervan op de Brusselse bevolking
- Op Brussels niveau vermelden het Geluidsplan en de regeringsakkoorden dat de problematiek van de geluidshinder door

vliegtuigen boven het grondgebied op duurzame wijze moet worden opgelost

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Meer dan de helft van het luchtverkeer van de luchthaven, die gelegen is op 2 km van het Gewest, vliegt over het Brussels Gewest. Dit komt neer op meer dan 100.000 bewegingen per jaar. Uit waarnemingen van 2012 blijkt dat het aantal vluchten dat de normen van het besluit overschrijdt na 4 jaren van opeenvolgende daling (van 2008 tot 2011) is toegenomen in 2012, zonder evenwel het aantal van

2010 te bereiken. Gemiddeld wordt elk jaar 3 tot 5% van het totale aantal vluchten van de luchthaven beboet (zie tabel hieronder).

Begin 2014 kreeg de toestand vaste vorm door de eenzijdige toepassing van een nieuw spreidingsplan voor de vluchten. Uit de eerste vaststellingen blijkt dat niet alleen het aantal klachten en het aantal effectief overvlogen Brusselaars sterk toenemen, maar ook dat de nieuwe samenstelling van de vliegroutes leidt tot een stijging van het aantal schendingen van de normen van het besluit, vooral in de gebieden die het verst verwijderd zijn van

AANTAL VLUCHTEN IN OVERTREDING				
	Dagvluchten WS	Dagvluchten PV	Nachtvluchten WS	Nachtvluchten PV
2005	3633	329	1631	1525
2006	4210	233	1805	1865
2007	4397	284	2279	2292
2008	4081	411	2137	1476
2009	3181	219	1891	907
2010	3619	129	1832	798
2011	2544	106	1544	634
2012	3647	108	1596	731

de luchthaven. In dit kader heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 9 mei 2014 een milieustakingsvordering ingediend die Leefmilieu Brussel moest begeleiden en waarvoor het argumenten moest aanvoeren.

Er werden verschillende medewerkers van de diensten Geluidsgegevens en Geluidsplan en Inspecteurs van het Departement Beheer van de overlast ingezet om de milieustakingsvordering op te volgen. Sinds 2000 zorgen deze teams voor een systematische follow-up van elk vliegtuig dat potentieel in overtreding is, dankzij een zeer efficiënt vast meetnetwerk. Ze stellen overtredingen vast, stellen processen-verbaal op tegen de luchtvaartmaatschappijen, leggen hen administratieve boetes op en zorgen voor de opvolging van onbetaalde boetes bij de GOB Brussel Fiscaliteit of bij aanvechtingen voor de Milieuraad of de Raad van State. Vandaag zijn de boetes overigens bevestigd door vrijwel alle uitspraken van de Raad van State, en is een belangrijke rechtspraak ter zake ingevoerd.

In 2014 moesten in het bijzonder de gegevens van de meetstations worden geanalyseerd, moest de impact van de wijzigingen op de overvlogen bevolking en grondgebieden worden beoordeeld, en moest de stijging van het aantal klachten objectief worden bekeken.

Twee reservemeetstations, bovenop de 17 reeds bestaande (waarvan 9 voor vliegtuigen), werden voorlopig geïnstalleerd. Het eerste werd in gebruik genomen in Etterbeek, op 28 maart 2014, en het tweede in Oudergem, op 6 juni 2014. Samen met andere stations gelegen onder de gewijzigde vliegroutes (Kanaalroute en “bocht naar links”) maten deze stations de toename van het aantal schendingen van het BBHR van 27 mei 1999.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 22.000 € voor de aankoop van twee geluidsmeters
- Personeel: 2,1 VTE voor de analyse van de gegevens en de behandeling van het dossier

RESULTATEN

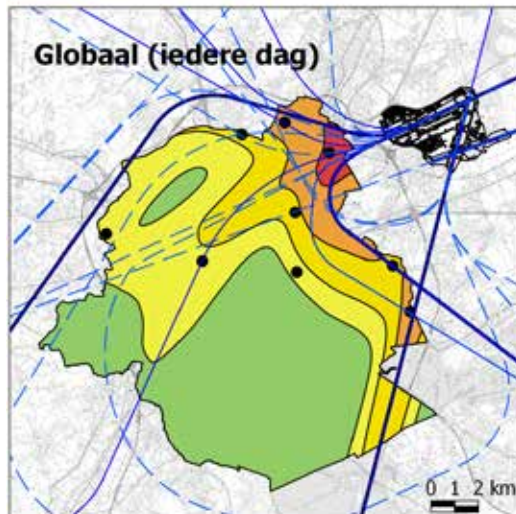
Wat de kwaliteit betreft, werd de milieustakingsvordering die door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd ingediend, besloten met een gunstig vonnis, namelijk de ordonnantie van de rechtbank van eerste aanleg van 31 juli 2014, die in dit geval de Federale Staat gelast om te stoppen met het gebruik van de routes zoals gewijzigd of in gebruik genomen sinds 6 februari, binnen een termijn van 3 maanden, op straffe van een dwangsom van 50.000 EUR per kalenderdag vertraging. In de loop van september zijn de gemeenten en de inwonersverenigingen van de Oostrand in beroep gegaan tegen deze beslissing. Hoewel de toestand na deze termijn van 3 maanden niet is gewijzigd, werd een overleggroep tussen de Federale Staat en het Gewest opgericht en vond een eerste contactvergadering plaats op 28 november 2014. De Staat verbindt zich er vandaag toe het vliegrouteplan dat in februari 2014 werd ingevoerd niet langer toe te passen vanaf begin april 2015.

Op kwantitatief vlak heeft Leefmilieu Brussel 4 periodieke verslagen opgesteld met een vergelijkende analyse van de toepassing van de nieuwe vliegroutes in 2014 op 30 april 2014, 27 juni 2014, 9 juli 2014 en 9 oktober 2014. Hieruit is gebleken dat meer dan een derde van het Gewest (58 km²) leed onder de

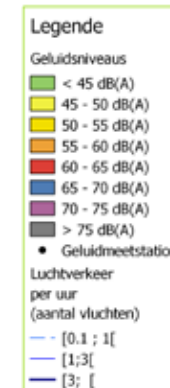
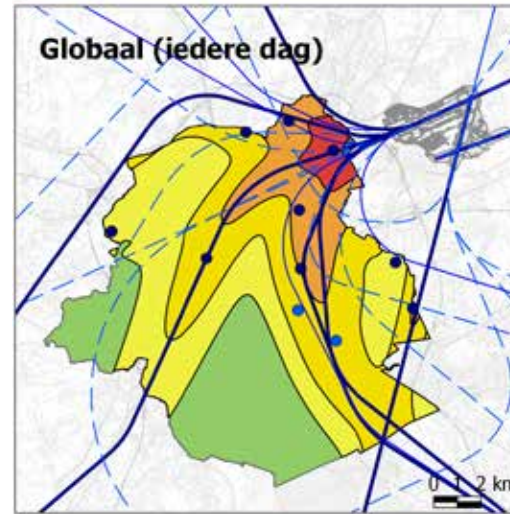
invloed van de nieuwe vliegroutes in 2014, tegen 24 km² in 2013 en dat dit betrekking had op een derde van de bevolking (387.719 personen), tegen 152.000 personen in 2013. Wat de stijging van het aantal overtredingen betreft, bijvoorbeeld in het meetstation van Etterbeek, waar de kadasters van 2011 en 2012 overdag gemiddeld om de 5 tot 10 dagen een overtreding van de Brusselse normen berekenden, werden over een als gemiddelde gehanteerde periode bijna 21 schendingen/dag waargenomen.

Geluid
Geluidsniveaus 2013 - Lden

Geluid
Geluidsniveaus 2014
(gedeeltelijk jaar) - Lden
van 10/02/2014 tot 01/09/2014

VOORUITZICHTEN

Het Brussels Gewest moet blijven beschikken over de instrumenten en een structuur om alle nuttige en relevante informatie te verzamelen om de belangen van de Brusselaars uiteen te zetten en te verdedigen. Deze gegevens moeten worden verzameld met een gemoderniseerd en aangepast meetnetwerk. Dit netwerk zal ook op lokaal niveau worden ontwikkeld om de hinder die de bewoners ondervinden objectief te beoordelen. Al deze gegevens zullen bijzonder nuttig zijn in het kader van de overleggroep Federale Staat / Gewesten, toekomstige wetsontwerpen en de oprichting van de Onafhankelijke instantie voor de controle van geluidshinder door vluchten boven woningen.

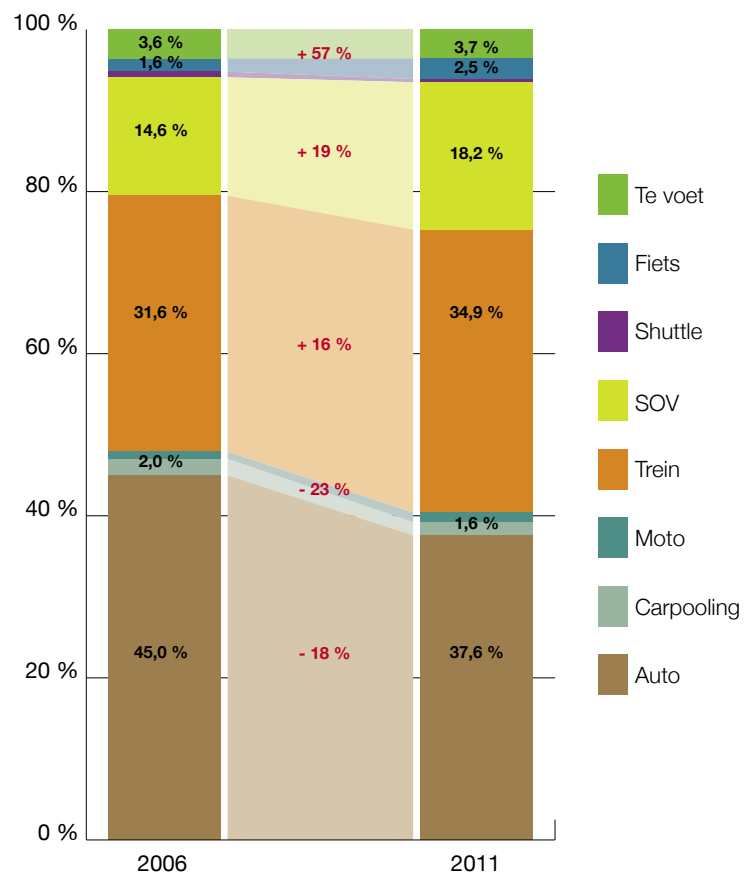

BEDRIJFSVERVOERPLANNEN: ANALYSE VAN DE RESULTATEN EN ACTUALISERING VAN DE PLANNEN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Verkeer is een belangrijke bron van luchtvervuiling. Om dat aan te pakken zijn sinds 2011 de bedrijven met meer dan 100 werknemers verplicht om de 3 jaar een bedrijfsvervoerplan (BVP) op te stellen. Leefmilieu Brussel ontving 585 BVP's. In 2014 moesten de bedrijven hun BVP actualiseren. De uitdaging was om het actualiseren van de BVP's efficiënt te organiseren en om tools en gegevens aan te reiken om de kwaliteit van de BVP's te garanderen met het oog op een zo hoog mogelijk resultaat (*modal shift*) op het terrein. De doelstelling van de verplichte BVP's is een bijdrage te leveren tot het verminderen van het autoverkeer (IRIS2-doelstelling) en tot een verbetering van de luchtkwaliteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Aangezien er geen sancties verbonden zijn aan het niet realiseren van het BVP en het behalen van resultaten op het terrein (vermindering van het autoverkeer) afhangt van de inzet van het bedrijf, is het essentieel om de bedrijven bewust te maken van het algemeen belang van de BVP's, van de voordelen die ze er zelf uit kunnen halen en om het realiseren van de verplichting te vergemakkelijken.

De activiteiten van Leefmilieu Brussel moeten resulteren in:

- kwantitatief: hoge antwoordgraad
- kwalitatief: goed opgestelde BVP's met efficiënte en ambitieuze actieplannen

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- De vermindering van luchtverontreiniging door het vervoer aanmoedigen

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Ordonnantie van 14 mei 2009 betreffende de vervoerplannen
- Besluit van 7 april 2011 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering betreffende de bedrijfsvervoerplannen
- Op 30/06/2014 moest het BVP geactualiseerd worden; het formulier moest worden ingediend op 15/10/2014 (sites > 200 werknemers) / 15/01/2015 (sites met 100 tot 200 werknemers)
- De BVP-verplichting heeft een 'evenknie' op federaal niveau: de diagnostiek woon-werkverkeer; de BVP-verplichting werd op verschillende punten op deze federale diagnostiek afgestemd

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Voor de BVP-verplichting van 2011 werden 585 BVP's ingediend voor een totaal van 294.000 werknemers of 42% van de werkgelegenheid. De analyse van de gegevens van de BVP's van 2011 toont dat het aandeel van de wagen tussen 2005 en 2011 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest globaal is gedaald en dat de daling sterker is in bedrijven met een BVP-verplichting (tussen 2005 en 2011 was dit slechts verplicht vanaf 200 werknemers) (-12,5%) dan in bedrijven zonder BVP (-7,7%). Een BVP versterkt

dus de *modal shift*. De analyse toont ook dat de bedrijven in 2011 meer maatregelen namen inzake mobiliteit dan in 2006. Eind 2013 had Leefmilieu Brussel 173 audits gerealiseerd in de eerste BVP-periode 2011 – 2014.

In 2014 is Leefmilieu Brussel doorgeshaan met de BVP-audits. Dat is een belangrijk middel om de kwaliteit van het BVP te verbeteren en om een geprivilegieerd contact tussen het Instituut en de mobiliteitscoördinator te creëren. Het rapport "Bedrijfsvervoerplannen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Balans van de situatie in 2011" werd op de website geplaatst en gecommuniceerd naar de mobiliteitscoördinatoren (vorming en E-news) en naar een gespecialiseerd publiek: Gewestelijke Mobiliteitscommissie en vorming voor mobiliteitsambtenaren. Een samenvattende brochure over de balans werd opgemaakt en verstuurd naar alle bedrijven met meer dan 100 werknemers op een site. De opleiding tot Mobility Manager werd gelanceerd, in samenwerking met Brussel Mobiliteit. Het elektronisch formulier BVP (op IRISbox) werd ontwikkeld en ter beschikking gesteld. De online mobiliteitsenquête-tool werd geüpdatet en verschillende functies werden toegevoegd. De webpagina's over de BVP's werden geüpdatet en er werden artikels geschreven. Er werden infosessies over de actualisering van het BVP georganiseerd. In sa-

menwerking met Brussel Mobiliteit werd er een eerste mobiliteitssalon gehouden met het oog op het creëren van een netwerk van mobiliteitscoördinatoren. De procedure om de gegevens van de BVP's door te sturen naar de FOD Mobiliteit en Vervoer voor de diagnostiek van het woon-werkverkeer werd (opnieuw) ontwikkeld, wat een belangrijke administratieve vereenvoudiging betekent.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 70.000 € voor de ontwikkeling van instrumenten en de organisatie van opleidingen over de bedrijfsvervoerplannen
- Personeel: 2,4 VTE voor het beheer van de verplichting betreffende de vervoerplannen

// PARTNERS

- Brussel Mobiliteit: partner binnen de BVP-verplichting en hoofdzakelijk verantwoordelijk voor het luik sensibilisering. Een aantal activiteiten worden gemeenschappelijk georganiseerd: de vorming Mobility Manager en het Mobiliteitssalon
- CIBG: verantwoordelijk voor de ontwikkeling van informaticatools: het formulier op IRISbox en de mobiliteitsenquête-tool
- FOD Mobiliteit en Vervoer: verantwoordelijk voor de diagnostiek van het woon-werkverkeer, verplicht voor alle bedrijven > 100 werknemers

RESULTATEN

Door de balans van de BVP's van 2011 heeft Leefmilieu Brussel een beter zicht op het resultaat van de verplichting en op de factoren die het verminderen van het autogebruik in de weg staan. Het zijn cijfers die het Instituut al heeft kunnen gebruiken om het beleid te oriënteren (bv.: ondersteuning van de uitvoering van het parkeerbeleid buiten de openbare weg (BWLKE)) en om presentaties voor bedrijven te onderbouwen. We zullen er pas cijfers op kunnen plakken in 2015, maar bij de analyse van de BVP-formulieren merken we alvast het resultaat van de audits: de bedrijven die al geauditeerd werden, hebben de verplichte maatregelen in tussentijd al veel vaker uitgevoerd dan de andere bedrijven. Het elektronisch formulier en de online mobiliteits-enquête tool worden nu meer gebruikt dan 3 jaar geleden. De gebruiksvriendelijkheid van de tools is verhoogd, wat leidt tot een hogere tevredenheid bij de bedrijven en een hogere kwaliteit van BVP-gegevens en een efficiëntere verwerking voor Leefmilieu Brussel.

Op kwantitatief vlak werden in de eerste helft van 2014 (dus vóór de update van het BVP) nog 56 audits gerealiseerd, waardoor in de eerste BVP-periode (2011 - 2014) in totaal 229 sites op 585 (bijna 40%) werden geauditeerd. Het effect van de audits op de vermin-

dering van het autogebruik of op het nemen van maatregelen, kan pas in 2015 worden gemeten: de deadline voor het indienen van het BVP is immers 15/01/2015. Er was een hoge opkomst voor de vormingen: infosessies BVP (150 personen), mobiliteitssalon (100 personen), 32 personen hebben de opleiding Mobility Manager gevolgd. Het effect van hun deelname op de kwaliteit van het BVP kunnen we niet aan elkaar linken. De nieuwe versie van de mobiliteits-enquête tool werd, sinds de lancering in mei 2014, al door 230 bedrijven gebruikt, tegenover 160 tussen 05/2011 en 05/2014.

VOORUITZICHTEN

Het is nooit gemakkelijk om het effect van een “zachte” maatregel zoals een bedrijfsvervoerplan te analyseren. Maar de BVP's van 2014 zullen een zeer rijke bron van informatie zijn. De situatie van 2011 kan worden vergeleken met 2014, met, in het bijzonder, het effect van bepaalde maatregelen op de verandering van vervoerswijzen. De gegevens van de BVP's zullen het mogelijk maken om de impact van acties van Leefmilieu Brussel te analyseren: het effect van de audits, de responsgraad, de kwaliteit van de gegevens... Bij deze analyses moet echter ook rekening worden gehouden met externe factoren die de situatie kunnen beïnvloeden. De gegevens zullen ook bijdragen tot het (her)oriënteren van de tools en de ondersteuningsmaatregelen voor bedrijven, en het voorrang geven aan de te auditeren bedrijven en te ontwikkelen acties. Er zal eveneens een evaluatie van de huidige wetgeving worden gemaakt met het oog op administratieve vereenvoudiging en optimalisatie van de verplichte maatregelen.

BWLKE-PARKEREN: INVOERING VAN EEN AMBI- TIEUS BELEID VOOR MINDER LUCHTVERONTREINIGING

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

In het BHG is het wegverkeer de belangrijkste bron van uitstoot van fijne deeltjes en stikstofoxiden, twee pollutanten waarvoor overtredingsprocedures lopende zijn tegen het Gewest wegens niet-naleving van de Europese normen. Leefmilieu Brussel beschikt over een doeltreffende hefboom om de uitstoot van het verkeer te verminderen, namelijk door het parkeren buiten de openbare weg aan te pakken. Dit beleid, dat is opgenomen in het BWLKE (Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing), beoogt de vermindering van het aantal parkeerplaatsen van bestaande kantoorgebouwen, die een verkeersaanzuigend effect hebben, via de milieuvergunningen. De uitdaging van 2014 was het invoeren van een operationeel beheersysteem, een samenwerking tussen besturen en aangepaste procedures voor een doeltreffende toepassing van dit beleid.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- De vermindering van de luchtverontreiniging door het vervoer aanmoedigen

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- De ordonnantie van 2 mei 2013 houdende het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing (BWLKE) (B.S. van 21 mei 2013): artikel 2.3.51 en volgende
- Uitvoeringsbesluit van 16 januari 2014 “betreffende de registratie van opdrachthouders voor de effectenbeoordeling, de begeleidingsdienst, en de ambtenaren die belast zijn met de controle in de zin van Boek 2, Titel 3, Hoofdstuk 3 van het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing” (B.S. van 5 februari 2014)

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

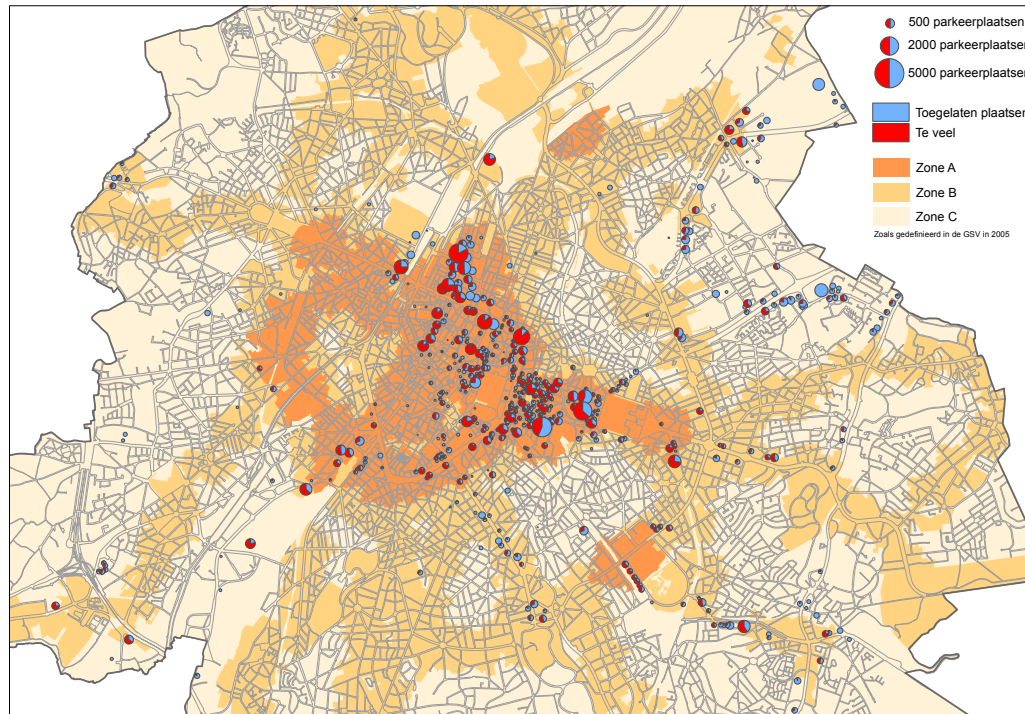
Sinds 2009 heeft het Brussels Gewest verschillende ingebrekestellingen en gemotiveerde informatieaanvragen ontvangen in het kader van overtredingsprocedures voor de Europese Commissie met betrekking tot de NO_2 - en PM_{10} -concentraties. De emissies van NO_x en PM_{10} zijn vooral toe te schrijven aan het wegverkeer: in 2013 was deze sector verantwoordelijk voor 67,8% van de NO_x -uitstoot en voor 47,5% van de PM_{10} -uitstoot. In alle antwoorden aan de Commissie heeft het Gewest een reeks maatregelen voorzien die moeten worden ingevoerd om de luchtkwaliteit te verbeteren. Het deel “parkeren” van het

BWLKE is een van de belangrijkste hiervan. Het feit dat een gratis parkeerplaats ter beschikking wordt gesteld, is een doorslaggevende factor in de keuze van vervoermiddel. Het parkeerbeleid is dan ook zeer belangrijk om het aantal verplaatsingen met de wagen te verminderen.

Ter illustratie: de wagen wordt 2,5 keer meer gebruikt indien een (gratis) parkeerplaats beschikbaar is op de werkplek.

In het licht van deze vaststelling legt het Gewest sinds 2002, via de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening (GSV), maximumquota op voor het aantal parkeerplaatsen van nieuwe kantoorgebouwen, naargelang de oppervlakte van de gebouwen en de bereikbaarheid ervan met het openbaar vervoer.

Bijzonder aan het BWLKE is dat dit wetboek het sinds 5 februari 2014 mogelijk maakt de maximale parkeernormen van de GSV toe te passen op bestaande gebouwen op het moment van vernieuwing of verlenging van milieuvergunningen (om de 15 jaar). Voor overtallige plaatsen t.o.v. de norm heeft de vergunninghouder de keuze om ze te schrappen, ze ter beschikking te stellen van buurtbewoners, ze om te vormen tot openbare parkeerplaatsen of een ontradende milieubelasting te betalen voor elke parkeerplaats.

In 2014 heeft Leefmilieu Brussel een doeltreffend actieplan uitgewerkt voor de toepassing ervan. Aan de hand van een beoordelings-schema kunnen de reële parkeerbehoeften van de ondernemingen nauwkeurig worden geraamd, om hen in staat te stellen hun economische activiteit op evenwichtige wijze voort te zetten. Deze raming houdt rekening met heel wat factoren zoals de locatie, professionele verplaatsingen die nodig zijn, de behoefte aan parkeerplaatsen voor bezoekers,

voor opleidingen, voor de productie van materiële goederen, voor ploegenarbeid of voor glijdende uren... Het schema houdt ook rekening met het feit dat elke onderneming efficiënte maatregelen toepast om het gebruik van de wagen te verminderen.

De onderzoeksprocedures van de milieuvergunningen werden aangepast, er werden studie bureaus geregistreerd en er werd een kadaster opgesteld van parkeerplaatsen buiten

de openbare weg, vooral openbare parkings. Daarnaast organiseerde Leefmilieu Brussel ook opleidingen, ontwikkelde een website, stuurde mailings rond, organiseerde overleg met de betrokken sectoren en met de partners om hen te helpen en te informeren. Tot slot heeft Leefmilieu Brussel mee argumenten uitgewerkt die het Gewest in staat hebben gesteld het beroep dat voor het Grondwettelijk Hof werd ingesteld tegen het BWLKE, te winnen.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: /
- Personeel: 4 VTE

// PARTNERS

- Brussel Stedelijke Ontwikkeling: in de gemengde procedures behandelen het BWLKE en de GSV dezelfde problematiek, zodat overleg absoluut noodzakelijk is
- Gemeenten: verantwoordelijk voor de toepassing van het BWLKE voor vergunningen van klasse 2
- Brussel Fiscaliteit: belast met de inning van de milieubelasting
- Brussel Mobiliteit en Parking Brussels: referentiepartners voor de aspecten die verband houden met mobiliteit en het beheer van openbare parkings

RESULTATEN

De grootste verwezenlijking van Leefmilieu Brussel is het enorme werk dat werd verricht voor de toepassing van een zeer originele en vernieuwende maatregel. Leefmilieu Brussel heeft blijk moeten geven van discussievaardigheid, overtuigingskracht en aanpassingsvermogen om een realistisch model uit te werken om deze bijzondere maatregel toe te passen. Het welslagen van deze maatregel hangt af van de mate waarin de ondernemingen worden begeleid door Leefmilieu Brussel (om hen aan te sporen om hun parkings af te schaffen of een andere bestemming te geven) en van de integratie van de maatregel in het gewestelijk parkeerbeleid, in samenwerking met Brussel Mobiliteit en Parking Brussels. Deze maatregel maakt het dus wellicht mogelijk het gebruik van de wagen te ontraden en versterkt alle maatregelen die het gebruik van alternatieve vervoerswijzen aanmoedigen (fietsen, wandelen, openbaar vervoer, carpooling...), wat de uitstoot van verontreinigende gassen aanzienlijk zal doen dalen.

Op kwantitatief vlak zijn al 60 milieuvergunningdossiers geanalyseerd in 2014. In dit stadium zouden deze dossiers al ongeveer 1.400 potentieel overtallige plaatsen hebben geïdentificeerd. Het is nog te vroeg om hier statistieken uit af te leiden wat de impact betreft (schrapping/andere bestemming/belasting).

ping/andere bestemming/belasting).

Er werd ook een bilaterale overeenkomst met Brussel Fiscaliteit ondertekend en toegepast. Deze organiseert de uitwisseling van informatie uit de dossiers en van cijfermateriaal, en het beheer van de beroepen. Tot slot werden 7 studie bureaus geregistreerd om specifieke effectenrapporten op te stellen.

VOORUITZICHTEN

Uit de ramingen blijkt dat het aantal dossiers geleidelijk zou moeten stijgen tot 200 milieuvergunningen per jaar. Dit komt overeen met een potentieel aantal van ongeveer 3.000 overtallige parkeerplaatsen per jaar. Binnen de komende 5 jaar zouden 15.000 potentiële plaatsen in kaart gebracht moeten zijn, waarvan ongeveer de helft onder de verplichting van het BWLKE zou moeten vallen. De andere ontsnappen eraan omdat ze ook voor andere doeleinden worden gebruikt. Die 15.000 parkeerplaatsen moeten ofwel worden geschrapt, worden omgevormd tot openbare parking of parking voor buurtbewoners, ofwel worden belast.

De belasting wordt begin 2015 van kracht en zal worden beheerd door Brussel Fiscaliteit. Aangezien het om een progressieve belasting gaat, gaan de gevolgen ervan in stijgende lijn. De bedrijven moeten dus de nodige maatregelen treffen om alternatieven aan te moedigen

voor het gebruik van de wagen alleen. Opdat de maatregel maximale impact zou hebben wat de afname van het autoverkeer en de verbetering van de luchtkwaliteit betreft, zal de uitdaging voor Leefmilieu Brussel er de komende jaren in bestaan een doeltreffende begeleiding van de ondernemingen in te voeren, in samenwerking met de partners (Parking Brussels en Brussel Mobiliteit), om hen te helpen functioneren met minder parkeerplaatsen (gekoppeld aan de bedrijfsvervoerplannen) en de plaatsen die ter beschikking staan van de werknemers een andere bestemming te geven.

Na verloop van 15 jaar zullen alle parkeerplaatsen geanalyseerd zijn. Wij menen dat de maatregel zou kunnen leiden tot een daling van het aantal parkeerplaatsen dat voorbehouden is voor kantooractiviteiten tot 20.000 of 25.000 plaatsen, op een totaal van ongeveer 123.000 plaatsen, wat overeenkomt met 16% tot 20% van de plaatsen en dus 11.000 tot 14.000 auto's minder elke dag. Wat deze cijfers betreft, moet elk geval afzonderlijk worden bestudeerd, aangezien de meeste Brusselse gebouwen verschillende bestemmingen hebben die de statistieken kunnen vertekenen.

BUITENGEWONE WERKEN AAN DE WATERLOPEN: HET WEER OPENLEGGEN VAN DE MOLENBEEK IN HET KONING BOUDEWIJNPARK

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het herstel van de Molenbeek door de aanleg van een bedding doorheen het Koning Boudewijnpark 1 draagt bij tot een betere leefomgeving en landschapskwaliteit. Het project draagt ook bij tot de ecologische herwaardering van het park door de heraanleg van natuurlijke habitats die te maken hebben met water. Het heeft ook tot doel de waterlichamen te verbeteren en overstromingen in de Molenbeekvallei te bestrijden, door te zorgen voor de heraansluiting ervan op het Kanaal.

Deze werken maken deel uit van de gewestelijke dynamiek van het Blauwe Netwerk. Dit is een programma dat het water beter tot zijn recht wil laten komen in het Brussels Gewest, vooral door de heraansluiting van de waterlopen, vijvers en vochtige gebieden die het waterwegennet van het Gewest vormen. Het is een geïntegreerde benadering om het water in Brussel te saneren met als einddoel de continuïteit en de kwaliteit van het hydrografisch oppervlakenet zoveel mogelijk te herstellen en er schoon water te laten stromen. De inrichtingswerken die ervoor zorgen dat de beek buiten de collector wordt gehouden, zodat het water in een nieuwe bedding van 500 meter kan stromen in een groene ruimte, dragen bij tot het bereiken van deze doelstellingen.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Coördinatie van het waterbeleid en duurzaam beheer van het oppervlaktewater

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en van de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid
- Gewestelijk Ontwikkelingsplan, aangenomen via het Besluit van de Regering van 12 september 2002
- Gewestelijk Plan voor overstromingsbestrijding - Regenplan 2008-2011 goedgekeurd door de Regering op 25 november 2008
- Waterbeheerplan (2009-2015) goedgekeurd door het Besluit van de Regering van 12 juli 2012
- Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebieden

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Zoals hierboven vermeld, zijn er nog veel uitdagingen m.b.t. het Blauwe Netwerk. Deze uitdagingen kunnen per vallei en per project worden gemeten aan de hand van drie indicatoren. De eerste indicator komt overeen met de uiteindelijke verbinding van het water. Vóór de werken was het aangesloten op het netwerk voor afvalwaterinzameling. De tweede indicator betreft de lengte van de waterlopen in open bedding in het stroomgebied van de Molenbeek, namelijk 6.611 m. De derde indicator betreft de effectieve oppervlakte van de vallei waarvan het afvloeiend water daadwerkelijk wordt aangesloten op de Molenbeek. Voorafgaand aan de werken bedroeg deze oppervlakte 189 ha.

De verlenging van de Molenbeek in open bedding doorheen het Koning Boudewijn-park is een van de twee luiken van het Brussels deel van het Interreg IV-project, dat de naam Scaldwin draagt. Het onderzoek voor deze aanlegwerken werd aangevat in 2009 en vereiste een haalbaarheidsfase, een voorontwerpfase en een ontwerpfase, die leidden tot de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning en de aanbesteding voor de eigenlijke uitvoering.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 561.350 € voor de werken, gedeeltelijk gefinancierd door Europa
- Personeel: 0,5 VTE voor de controle van de uitvoering van de werken en de administratieve follow-up van het project

// PARTNERS

- Europese Unie voor het Interreg-project Scaldwin waarvan dit project deel uitmaakt, in samenwerking met het Vlaams Gewest en het Waals Gewest, alsook Franse en Nederlandse instanties
- Hydrobru en Vivaqua: beheerders van de collector

RESULTATEN

De verlenging in open bedding van de Molenbeek doorheen het Koning Boudewijnpark Fase 1 vervult vooral een ecologische en landschappelijke rol. Vanuit landschappelijk oogpunt moet het valleilandschap van voor de aanleg van het park opnieuw gecreëerd worden. Dit project hield in dat de Molenbeek werd doorgetrokken in open bedding over 400 meter. Dit is een effectieve oppervlakte van 27 ha die opnieuw werd aangesloten op het stroomgebied.

Hoewel het project de debieten van de Molenbeek niet op duurzame wijze loskoppelt van het inzamelnet, vormt het een belangrijke stap voor de toekomstige heraansluiting van de Molenbeek op het Koninklijk Domein en het kanaal. Bovendien kan hierdoor in het park een grote hoeveelheid schoon water worden gebufferd bij regenweer, waardoor de overbelasting van de collector afneemt.

Voor de indicatoren die in bovenstaand punt werden uiteengezet en die het mogelijk maken de effecten van de inrichtingswerken op het duurzaam waterbeheer te beoordelen, zijn de resultaten de volgende. Voor de eerste indicator kon de heraansluiting op het kanaal in dit stadium nog niet worden uitgevoerd. Voor de tweede indicator is de lengte van de wa-

terlopen in open bedding in het stroomgebied van de Molenbeek gestegen van 6.611 m tot 7.011 m. Tot slot, voor de derde indicator, is de oppervlakte die effectief is aangesloten op de Molenbeek (maakt het mogelijk het belang van de uitvoering voor de connectiviteit van de vallei te beoordelen) gestegen van 189 ha tot 219 ha.

VOORUITZICHTEN

Opdat het herstel van de Molenbeek in Jette correct alle functies zou vervullen en de ecologische werking van dit stuk van de Molenbeek zou optimaliseren, moeten ook nog enkele stukken stroomopwaarts worden aangesloten: Kattebroek (werf 2015) en Hunderenveld. Dit project vormt overigens een belangrijke stap voor de heraansluiting van de Molenbeek stroomopwaarts van het kanaal, voor een duurzame ontlasting van het inzamel- en zuiveringsnet.

Opdat deze inrichtingswerken hun bijdrage zouden leveren aan de strijd tegen overstromingen en aan het duurzaam beheer van het water, moeten de technische en economische haalbaarheid van de heraansluiting van de Molenbeek stroomopwaarts van het Koninklijk Domein en het kanaal verder worden bestudeerd.

KONING BOUDEWIJNPARK: INRICHTING EN VERBETERING VAN DE VERBINDING TUSSEN DE VERSCHILLENDE DELEN VAN HET PARK

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De demografische druk en de ecologische uitdagingen van de werking van een duurzame stad verplichten ons ertoe technieken die de natuurlijke en ecologische waarde van de groene ruimten respecteren, te combineren met inrichtingswerken en voorzieningen die de intensiteit en de kwaliteit van het recreatieaanbod verhogen. De inrichting van het Koning Boudewijnpark is zeer symbolisch voor onze uitdaging “Meer recreatie in meer natuur”, die paradoxaal kan lijken. Het park is meer dan 30 jaar oud en werd al meerdere keren in een nieuw kleedje gestoken. Het huidige project is bedoeld om het imago van het park te versterken, en om de onthaalcapaciteit van het park en van zijn groene en blauwe infrastructuur te vergroten. De inrichtingswerken zullen het landschap van de vallei verbeteren, doordat het wordt doorkruist door de nieuwe rivier en door paden voor zachte weggebruikers (waaronder de Groene wandeling), en zullen de onthaalcapaciteit van het speelplein en van de sportinfrastructuur voor jongeren sterk

verhogen. Het project heeft meer bepaald betrekking op een verbindingszone tussen twee fasen van het park en een belangrijke openbare weg. Het project is bedoeld om meer belang te geven aan de groene en blauwe infrastructuur ten opzichte van de weginfrastructuur, en op die manier de perceptie van de nieuwe groene en blauwe infrastructuur te versterken ten opzichte van de openbare weg of het openbaar vervoer. De combinatie van biologische, hydrologische en recreatieve functies, zachte mobiliteit... die zichtbaar zijn op eenzelfde plek, zetten de “natuurlijke” kracht van het project in de kijker.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- Ontwikkeling van de groene infrastructuur en van de natuur in de stad
- Het gebruik van de groene ruimten door de burgers bevorderen en de toegankelijkheid ervan garanderen

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- GPDO: ontwikkeling van het Groene netwerk, en in het bijzonder de verbinding van de fasen van het Koning Boudewijnpark
- GBP: bestemming als groene ruimte
- Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebieden: aanwijzing van de drie fasen van het park

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Het park werd 30 jaar geleden aangelegd en voldoet niet langer aan de gebruiksnormen van de huidige openbare groene ruimte. Het is afgeschreven en is aan renovatie toe. Grote ondoorlatende oppervlakken worden niet meer gebruikt, het speelplein is slecht ontworpen en te klein, en het imago en de functionaliteit van de groene en blauwe infrastructuur zijn veel te zwak in verhouding tot de openbare weg en de bouwwerken. Wat de uitvoering van het project betreft, werd de nieuwe inrichting voorafgegaan door participatieve workshops met de gebruikers van het park om te vernemen wat de verwachtingen van het publiek zijn, en wat het publiek vooral niet wil. Deze eerste fase vond plaats in 2012. Vervolgens werd een studiebureau aangesteld om het project verder te ontwikkelen in overleg met de verschillende diensten die bij deze zone betrokken zijn. Deze fase had betrekking op het type en het belang van het nieuwe speelplein, de integratie van het element water in het project, en het plan voor het voetgangers- en fietsverkeer aangezien de Groene wandeling erdoorheen loopt. De ontwikkeling van het project gebeurde tussen april 2012 en oktober 2013.

Na een openbare aanbesteding werd een aannemer aangesteld voor de uitvoering van de werken. Deze werden aangevat in september 2014 en zouden tegen mei 2015 afgerond moeten worden. Tijdens de werken blijft het park toegankelijk voor wandelaars, wat inhoudt dat er toezicht is door de parkwachters die informatie verstrekken aan het publiek.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 1.555.397 € incl. btw voor de werf
- Personeel: 1 VTE voor follow-up en coördinatie van de werf

// PARTNERS

- Gemeente Jette
- MIVB voor de doorkomst van een buslijn en de aanwezigheid van een halte
- BUUR: studiebureau
- Krinkels: aannemer

RESULTATEN

Wat het landschap betreft, werd de rivier weer opengelegd, en in de vallei springt de aanwezigheid van het water opnieuw in het oog: bewegingen en geluiden van het stromende water, waterfauna, lokaal microklimaat... er is een rijke en verzorgde "ecotoon". Wat de mobiliteit betreft, worden de trajecten voor zachte weggebruikers vereenvoudigd en veilig gemaakt. De Groene wandeling krijgt haar eigen

plaats naast de vaste parkinrichting. Wat de spel- en sportvoorzieningen betreft, werd het aanbod sterk uitgebreid en veilig gemaakt. Dit komt ook overeen met de huidige normen van het "gewestelijk speelpleinnetwerk". Dit aanbod past ook binnen een divers spelparcours doorheen het park. Op stedenbouwkundig vlak krijgt de groene en blauwe infrastructuur de bovenhand op het autoverkeer dat aanwezig blijft, maar ruimte verliest en zich moet aanpassen aan de openbare ruimte dat het doorkruist. Wat de biodiversiteit betreft, worden de aansluitingen voor fauna en flora verbeterd.

VOORUITZICHTEN

Deze inrichting geeft een voorproefje van de toekomstige werken aan de groene en blauwe infrastructuur in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en vooral stroomafwaarts in de Molenbeekvallei tot aan het kanaal.

LEGENDE BESTAANDE TOESTAND
LEGENDE SITUATION EXISTANTE

	zone de travaux		netwerk hoog
	hooglijnen		netwerk laag
	courbes de niveau		closure bas
	bestaande hoogte		zitbank
	niveau existant		banes
	bebouwing		vuilnisbak
	constructie		poedelle
	bomen bestaand te behouden		paarles
	arbres existants à conserver		poëaux
	bomen bestaand te verplanten		stindergelids tegels
	arbres existants à replanter		date de guidage
	bomen bestaand te roeien		drinkwater
	arbres existants à couper		eau potable
	bestaande beplanting		siènet
	plantations existantes		siènet
	bestaande haag te behouden		siègelge electriciteit
	haie existante à conserver		siègelge electricite
	bestaande haag te roeien		siègelge gas
	haie existante à couper		siègelge gaz
	stoniëret		belgiëcom
	stoniëre		belgiëcom
	verlichting bestaand		verlichting bestaand
	éclairage existant		éclairage existant

LEGENDE

	werkzone		zware, geborstelde beton
	zone de travaux		beton broeck, roer
	Molenbeek Ruisseau du moulin		beton broeck, geborstelde beton
	wadi		beton broeck, grii-dane
	wadi		portefekassien
	Nieuwe bomen		plavës en porphyre
	Nouveaux arbres		robustbetonegel 30 x 30 i dale caodithouc 30 x 30
	bestaande bomen te behouden		geboretegel 30 x 30 dale à aurtre 30 x 30
	arbres existants à conserver		roepetegel 30 x 30 dale d'investissement 30 x 30
	bestaande bomen te verplanten		fastenstouk i apus velo
	arbres existants à replanter		zitmoeudal i moeliler (pèges)
	beplanting		bank met heuning / banc avec dooslar
	plantations		bank zonder heuning / banc sans dooslar
	gras		houden vloeders
	pelouses		passerelle en bois
	beton land		verkeersricht auto
	portierspilt		verkeersricht voetganger
	velocross speeltoestellen		verkeersricht fiets
	zones de chutes pour		boommoelal / grii d'infre, roeben i roches, wille skienlaag i matieaux coule à froit (BES?) - siene
	gewassen zand		verlichting te behouden / éclairage à conserver
	zand		verlichting nieuw / nouveau éclairage
	Maagind		repositieel i d'antenne de velo
	gravel de Meuse		stærklok i avator
	plu en d'oboevier		Nieuwe RWV laiding
	bergje ligjes		Nouveau tuyau EEP
	asfalt		afvalte recuperatie / poudelle récupération
	asphalte		bank recuperatie / banc récupération
	boomschors		D1
	betonite de pri		BT 30x20 22 (15cm optend - elwe)
	stoniëret		20x20 vlei - opt 20m optend - elwe)
	stoniëre		BT 20x20 vlei overgang / opt beuante
	obonite		BTuuhalle overgang - BTtransition avnt de bus
			tuuhalle (15cm optend) - avnt de bus (15cm elwe)
			BT 30x15 22
			BT 30x15 22 overgang - BT30x15 22 transition
			afboording in hout - borduur en bois
			afboording in metaal - borduur en metal
			lampenpaal 20x20 - lampes de consèrtages 20x20
			afsluiting in heestenghous - clôture en chetagnier
			electrohoelbaal - câble electrou
			waterleiding - conduite d'eau

WOLUWEPARK: ONTWIKKELING VAN EEN MI- LIEUVERANTWOORD EN BIODI- VERSITEITVRIENDELIJK BEHEER

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Het Woluwepark is een beschermd park bestemd voor het publiek en voor recreatie, maar dat ook natuurlijke soorten en habitats van gewestelijk en communautair belang herbergt die moeten worden beschermd. Het parkbeheer beoogt dus niet alleen het naleven van verschillende verplichtingen, maar vooral een zo efficiënt mogelijke combinatie van respect voor het parkerfgoed (park beschermd als landschap, dat vereist dat de geschiedenis en het landschap in ere worden gehouden), instandhouding van de biologische kwaliteiten (park maakt deel uit van het Natura 2000-netwerk en is onderworpen aan de Natuurordonnantie), verwelcoming van alle doelgroepen (openbaar park) door aangepaste inrichting en parkwachters die erop toezien dat alle functies naast elkaar kunnen bestaan. We zorgen er ook voor dat de beheeractiviteiten zo weinig mogelijk impact hebben op het milieu. In deze context vereist het parkbeheer dat gedifferentieerde en op elkaar afgestemde beheermaatregelen, nieuwe knowhow en aangepaste werktuigen worden ontwikkeld, zonder de geschiedenis van het park uit het oog te verliezen.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Beheer van groene ruimten en natuur

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Ordonnantie betreffende het natuurbehoud
- Ordonnantie betreffende een pesticidegebruik dat verenigbaar is met de duurzame ontwikkeling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- Klasseringsbesluit van het Woluwepark
- Aanwijzingsbesluit van de Natura 2000-gebieden

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Dit park kreeg als een van de eerste parken een gedifferentieerd beheer vanaf 1995. Het dagelijks beheer, dat na een openbare aanbesteding werd toevertrouwd aan een privé-onderneming, bestond erin dat de onderhoudstaken die al jarenlang werden uitgevoerd, werden voortgezet. Hierbij werd echter niet optimaal rekening gehouden met de aandachtspunten op historisch, biologisch en sociaal vlak die uit nieuwe onderzoeken naar voor waren gekomen. Door de integratie van het park in het Natura 2000-netwerk en de projecten in het park of in de nabijheid ervan,

moesten nieuwe beheerwijzen en een globale kijk op de gewenste toekomst van het Woluwe-park worden ontwikkeld, rekening houdend met de principes van duurzame ontwikkeling en voor het behoud van de biodiversiteit. De eerste realisatie was een hervorming van het bijzonder bestek dat de opdracht voor onderhoud van het park regelt. Het nieuwe bestek bepaalt dat meer zones een gedifferentieerd beheer moeten krijgen en dat waardevolle habitats behouden moeten blijven. Er werd een nieuwe opdracht voor het onderhoud gegund, op basis van dit nieuwe bijzondere bestek. Bovendien gebeuren het ledigen van de vuilnisbakken en de afvalophaling voortaan met paard en kar, door de medewerkers van een beschutte werkplaats, en niet langer met motorvoertuigen, zodat de milieuhinder van deze activiteit kan worden beperkt (CO₂-uitstoot, lawaai, enz.). Bovenop deze concrete acties werden er verschillende studies opgestart om een plaatsbeschrijving van het park op te stellen, als basis voor het toekomstige richtplan en beheerplan. Er werd een fytosantair onderzoek van alle bomen uitgevoerd, en

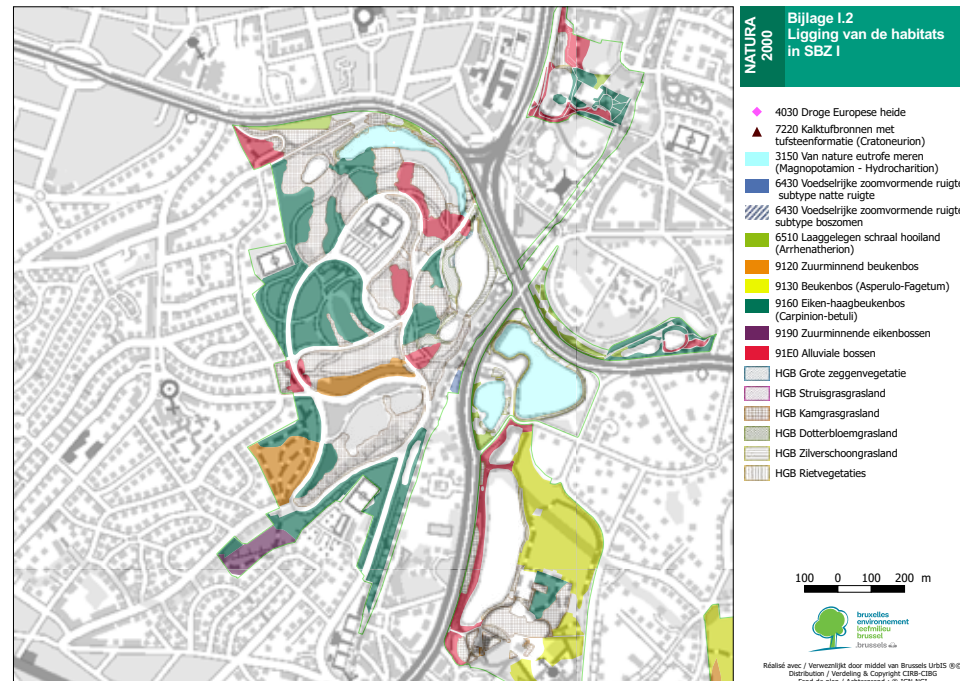
een onderzoek van de bosgebieden is in uitvoering, om een goed beheer en de instandhouding ervan op lange termijn te garanderen. Daarnaast wordt er een belangrijk historisch en landschappelijk onderzoek uitgevoerd, dat het basisstramien zal vormen voor de toekomstvisie, en dat het mogelijk moet maken milieubescherming te verzoenen met de geschiedenis en de erfgoedwaarde van het park.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 800.000 €: opdracht voor onderhoud van het park
- Personeel: 9 VTE: parkwachters en -personeel

// PARTNERS

- Gemeente Woluwe en Grondregie voor het sportcentrum in het park

RESULTATEN

Het park telt vandaag al verschillende uitgestrekte maaizones die het behoud van de biodiversiteit ten goede komen. De afvalophaling (vuilnisbakken) met paard en kar vermindert de milieu-impact en heeft ook een didactische en sensibiliserende functie voor de parkbezoekers, die kennismaken met milieuverantwoorde alternatieven.

Hoewel de gestarte onderzoeken nog niet zijn voltooid, werden overigens al enkele

denkoefeningen gestart over het toekomstige richt- en beheerplan van het park, die als richtlijn zullen worden gebruikt om deze documenten af te werken. Deze onderzoeken zijn een noodzakelijke stap in de ontwikkeling van de toekomstvisie op het park, en vormen de grondslag voor nieuwe verfijnde beheerwijzen. In het park vonden ook tal van activiteiten en evenementen plaats, waaronder een tentoonstelling van kunstwerken.

VOORUITZICHTEN

Vandaag bestaat de uitdaging erin de nieuwe beheerpraktijken toe te passen. Ook het goede verloop van de onderzoeken wordt gevolgd, met het oog op de voltooiing ervan. Zodra de onderzoeken zijn afgerond, moet een richtplan worden opgesteld, dat de grote richtlijnen voor de toekomst van het park vastlegt, in alle domeinen die betrekking hebben op het beheer van een openbaar park (onderhoud, gebruik, functies, biodiversiteit, milieu, parkwachters, speelvoorzieningen...). Het beheerplan vloeit vervolgens voort uit dit richtplan, en geeft een concrete invulling aan de toekomstvisie op het park, en een beoordeling van de nieuwe maatregelen die werden ingevoerd.

100

■ Maaibeheer
■ Ecologisch beheer van boshabitats
■ Ecologisch beheer van graslandhabitats
■ Ecologisch beheer van vijvers

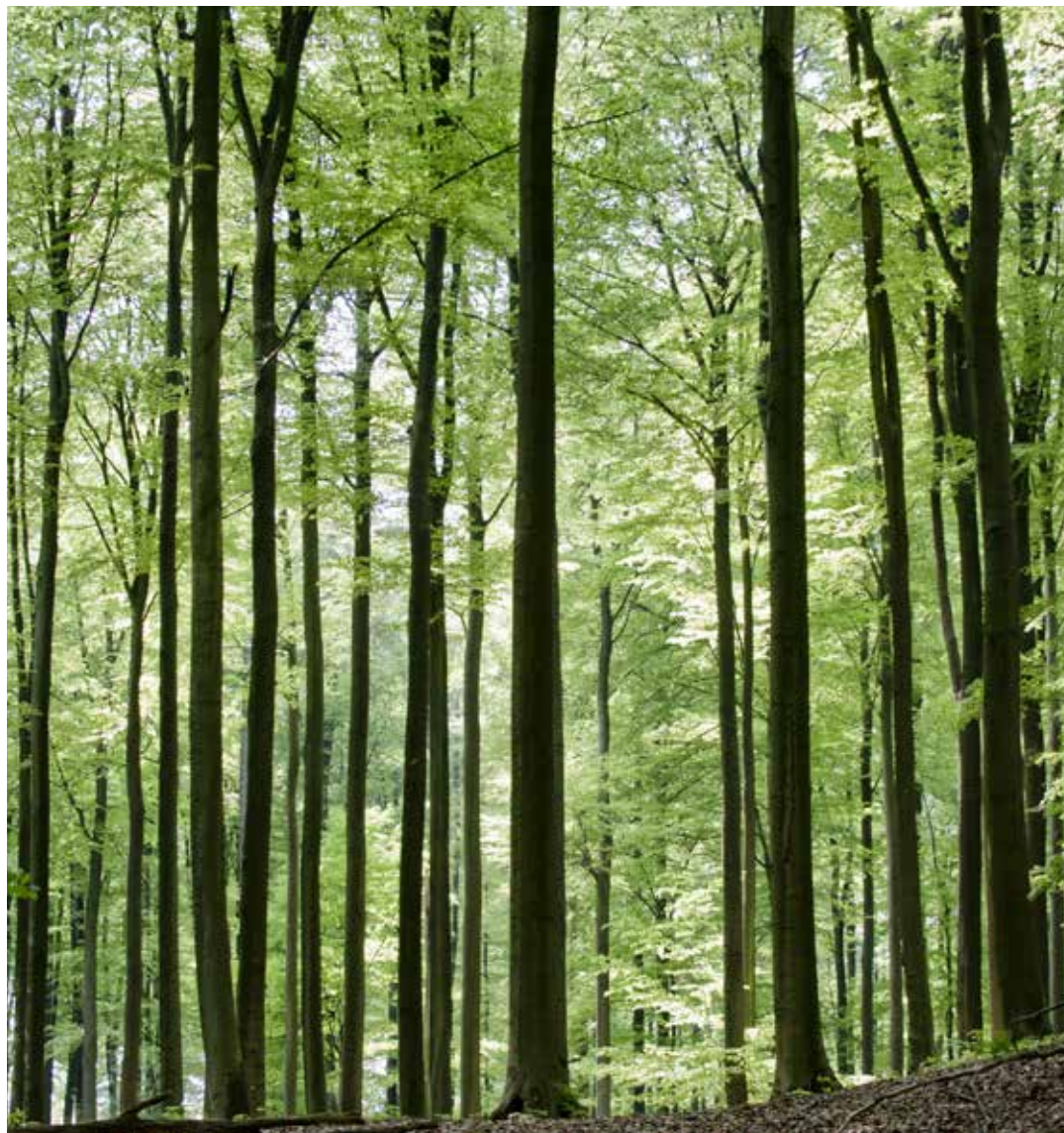

UNESCO-KANDIDATUUR: ILLUSTRATIE VAN INTERGE- WESTELIJKE SAMENWERKING VOOR HET ZONIËNWOUDE

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

In het kader van de uitvoering van de interge-westelijke Structuurvisie van het Zoniënwoud, willen de drie Gewesten het Zoniënwoud laten erkennen als UNESCO-werelderfgoed van de mensheid. De eerste stap werd gezet in 2014 en bestond uit de voorbereiding van de kandidatuur van de stukken van het Zoniënwoud die een beschermingsstatuut genieten (beukenbos in bosreservaat) voor het netwerk “Beech Forests-Joint Natural Heritage of Europe”, dat reeds erkend UNESCO-erfgoed is. Deze kandidatuur werd begin 2015 ingediend; UNESCO zal begin 2017 een uitspraak doen.

De tweede fase, ook in samenwerking met de andere twee Gewesten, zal erin bestaan dat het Zoniënwoud in zijn geheel wordt erkend als werelderfgoed op basis van culturele en natuurlijke criteria. Hiervoor moet een inventaris van de specifieke landschappelijke en archeologische waarde en de historisch-culturele overblijfselen van het hele woud worden opgesteld. Ook moet er een onderzoek worden gestart naar de “uitzonderlijke universele waarde” op basis van een of meer culturele criteria.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Het geïntegreerd en duurzaam beheer van het bos- en natuurlijk erfgoed garanderen

**// WETTELIJKE OF DAARMEE
GELIJGESTELDE GEGEVENS**

Akkoord van de drie Ministers van Leefmilieu over de Structuurvisie van het Zoniënwoud:

- Intentieverklaring betreffende de intergewestelijke samenwerking, 10 november 2008
- Overlegmodel, 30 april 2012
- Moties van het Brussels Parlement (2 juli 2010), het Vlaams Parlement (22 juni 2011) en het Waals Parlement (20 februari 2013)
- Intentieverklaring van de drie Gewesten betreffende de integratie van het Zoniënwoud in het netwerk “Beech Forests-Joint Natural Heritage of Europe”, natuurlijk UNESCO-erfgoed (28 oktober 2014)

**STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014
EN INGEZETTE MIDDELEN**

In 2008 hebben de Gewesten samen de gemeenschappelijke Structuurvisie voor het Zoniënwoud goedgekeurd. Hiermee slaan ze de handen in elkaar om het beheer van het Zoniënwoud zoveel mogelijk af te stemmen. In 2012 werd een overlegstructuur opgezet waaraan alle bestuursniveaus en het middenveld deelnemen. De ondertekening van de intentieverklaring door de drie Gewesten in 2014 is een nieuwe stap in de intergewestelijke samenwerking rond het Zoniënwoud. De samenwerking rond het UNESCO-erkenningsdossier kan de afstemming van het beheer tussen de drie Gewesten alleen maar versterken.

De kandidatuur bestond uit verschillende fasen. De eerste beoogde de betrokkenheid bij het wetenschappelijk comité van het netwerk “Beukenbossen als natuurlijk erfgoed van Europa”, dat, op vraag van het UNESCO Werelderfgoedcomité, de uitbreidingsmogelijkheden analyseert. De tweede fase beoogde de voorbereiding van een “intentieverklaring” (NL/FR) van de drie Gewesten over de integratie van het Zoniënwoud in dit netwerk. De derde fase beoogde de follow-up van de interministeriële besprekingen van de Ministers van Leefmilieu en Erfgoed en de ondertekening die heeft geleid tot een gezamenlijk persbericht, en waardoor de voorwaarden verenigd waren voor de voorbereiding van de officiële kandidaatstelling en de voorstelling van het dossier aan het wetenschappelijk comité begin 2015.

Leefmilieu Brussel is bovendien lid van het “Platform Zoniënwoud”, dat wordt gefinancierd door de drie Gewesten (Leefmilieu Brussel: 35%, 50.000 €), en dat bedoeld is voor de invoering van een intergewestelijk overlegmodel.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 50.000 € in het kader van het “Platform Zoniënwoud”
- Personeel: 0,1 VTE voor de coördinatie en het beheer van het dossier

// PARTNERS

- Regio Groenendaal, Agentschap voor Natuur & Bos, Vlaams Gewest
- Cantonnement Nivelles, Département Nature & Forêts, Waals Gewest

RESULTATEN

De kandidatuur werd officieel ingediend. De kans is groot dat het Zoniënwoud wordt opgenomen in het UNESCO-netwerk “Beech Forests - Joint Natural Heritage of Europe”. Dit zou een internationale erkenning betekenen van de uitzonderlijke waarde van het Zoniënwoud voor de biodiversiteit en van de inspanningen van het Brussels Gewest om de instandhouding van een “natuurlijk beukenbos” te garanderen, een typisch Europese biotoop, op hetzelfde niveau als de natuurlijke beukenbossen van de Karpaten in Duitsland die al erkend zijn als UNESCO-werelderfgoed. De toekenning van het label “werelderfgoed” is een sterk signaal naar het publiek toe wat

betreft het belang van het behoud van de biodiversiteit van de bosbiotopen en een vorm van steun voor de beheerinitiatieven (toekenning van het statuut van integraal bosreservaat).

VOORUITZICHTEN

Deze aanpak voor erkenning op “biologisch” niveau zal worden gevolgd door de voorbereiding van het kandidaatstellingsdossier voor de erkenning van het Zoniënwoud als werelderfgoed in zijn geheel. Deze erkenning zal een veel ruimere draagwijdte hebben op wereldschaal, maar de samenstelling van het dossier vraagt nog bijkomende onderzoeken op het vlak van de landschappelijke, culturele, archeologische... waarde. Deze studies moeten worden uitgevoerd in het kader van de intergewestelijke samenwerking van de Structuurvisie. De formalisering en de stabilisering van deze informele structuur door de oprichting van een “Stichting Zoniënwoud”, die dit dossier zou dragen dat belangrijk is voor Brussel en België, is dus een cruciale doelstelling voor 2015.

**PARCKDESIGN:
EEN EVENEMENT DAT CULTUUR
EN NATUUR COMBINEERT
VOOR EEN POSITIEF IMAGO
VAN BRUSSEL**

**BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING
EN DOELSTELLINGEN**

Parckdesign is een festival dat om de 2 jaar plaatsvindt, telkens rond een ander thema en op een andere plek. In 2014 stond Parckdesign in het teken van de aanleg van het nieuwe park op Thurn & Taxis, naast de nieuwe hoofdzetel van Leefmilieu Brussel. Parckdesign heeft de ambitie een denkoefening te starten over manieren om nieuwe openbare ruimten in de stad uit te vinden. Dit festival werd gecreëerd als uitnodiging voor een zeer breed publiek, zowel wijkbewoners als inwoners van het Brussels Gewest. Het doel is hen dit nieuwe stadsdeel te laten ontdekken en hen te laten genieten van een nieuw soort recreatieruimte. Het festival wil een denkoefening starten over de rol van de openbare ruimten en de nieuwe bestemmingen die we eraan kunnen geven, door te experimenteren met aanpassingen die werden bedacht door multidisciplinaire teams (landschapsarchitecten, architecten, designers, antropologen...) en de wijkbewoners. Het is een soort van stadslaboratorium dat gedurende 5 maan-

den nieuwe ideeën en acties in de openbare ruimte uittest. De installaties die goed werken, zullen worden behouden indien er een goede dynamiek is.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Vernieuwende groene infrastructuur testen en meer natuur introduceren in de stad

**// WETTELIJKE OF DAARMEE
GELIJKGESTELDE GEGEVENS**

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Het festival Parckdesign vindt om de twee jaar plaats. De eerste editie vond plaats in 2012 en was toegespitst op braakliggende tussenruimten in de stad, in een weinig groene zone, langs het kanaal in Anderlecht.

De tweede editie vond plaats in 2014 in het toekomstige Thurn & Taxispark, een oud braakliggend spoorwegterrein vol puin. Het thema was stadslandbouw, met als slogan “van het landschap naar het bord”. Deze tweede editie van het festival beoogde het lanceren van een nieuw Brussels stadspark, met een lokale en gewestelijke bestemming. Door de installaties konden nieuwe gebruikswijzen worden voorgesteld en ingebed, vooral via productieruimten voor stadslandbouw en door verschillende ruil- en deelsystemen op te zetten.

In 2013 werd een bijzonder bestek opgesteld waarin de grote lijnen van het project werden uiteengezet, om een Commissariaat te kiezen dat voldoet aan de verwachte filosofie en dat een echte expertise kan voorleggen voor de uitvoering van een dergelijk evenement. Het project werd vervolgens verder uitgewerkt en verfijnd samen met het aangestelde Commissariaat. Daarop werd er een projectoproep gedaan om de bedenkers van de verschillende installaties te kiezen (architecten, landschapsarchitecten, antropologen, designers

en bewoners) en er werd een jury van deskundigen aangesteld. Er werden workshops georganiseerd om de gekozen teams te coördineren en de projecten vaste vorm te geven. Het tweede jaar was meer gewijd aan de praktische organisatie, en beoogde de bouw van de installaties op het terrein en de start van het festival in de zomer. Dit festival organiseert gedurende vijf maanden workshops, ontmoetingen, concerten en evenementen rond het thema. De activiteiten vinden plaats rond een centrale plek, waar ook de informatie wordt geconcentreerd, zodat dit een heuse ontmoetingsplek is voor de verschillende actoren. Er werd aanzienlijk wat promotie

gemaakt gedurende het hele proces, en er is ook een publicatie aan gewijd tegen het einde van het project.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 400.000 € over twee jaar voor de organisatie van het evenement
- Personeel: 1 VTE voor de algemene coördinatie

// PARTNER

- Bouwmeester maître architecte (bMa): nalezing van de bijzondere bestekken, advies en lid van de verschillende jury's

RESULTATEN

Het festival zorgde voor synergie tussen het project voor de aanleg van het park en het festival zelf. Een niet-gevaloriseerde ruigte kon worden benut voor een nieuw type park, Parckfarm, dat de kenmerken van een park combineert met een ruimte voor landbouwproductie. Parckfarm toont zo wat een stadsboerderij kan zijn aan de hand van artistieke en landbouwinstallaties, landschappelijke en stedelijke performances. Zintuiglijke en smaakervaringen en verschillende landschappen kunnen hier worden ontdekt, samen met anderen. Door de deelname van de buurtbewoners aan het project is er sprake van betrokkenheid en is het project echt verankerd in de wijk en in de stad. Het feit dat er geen vandalisme werd gepleegd, getuigt overigens van respect voor deze plek. Er werd ook een vzw opgericht om alle activiteiten rond de centrale plek te coördineren. Het concept heeft ook tal van buitenlandse bezoekers aangetrokken. Tot slot versterkt deze inrichting het Groene netwerk met een nieuwe schakel binnen de Brusselse groene ruimten.

VOORUITZICHTEN

Voor de editie van de zomer van 2016 moet een nieuw thema worden bepaald, om een nieuw proeflaboratorium op te zetten voor innovatie, verbeelding, experimenten voor een groenere en duurzamere stad. Het Parckdesign-project geeft immers een voorproefje van vernieuwendere, creatievere en meer op participatie gerichte inrichtings- en beheerwijzen, om over de nodige middelen te beschikken voor de ontwikkeling van veel onmisbare groene infrastructuur voor een duurzame stad in wording. Daarnaast moet er ook een denkoefening worden gevoerd om zo goed mogelijk te voldoen aan het Natuurplan en de gewestelijke beleidsverklaring die de groene ruimten definieert als culturele plaatsen. Dergelijke evenementen kunnen een “hefboomeffect hebben” en bijdragen aan het beter samenleven in de stad, de realisatie van aangepaste inrichtingen, en de bouw van een duurzame stad in al haar dimensies.

PROJECTOPROEPEN: OPKOMST VAN LOKALE PARTICIPATIEVE MODELLEN VOOR SAMENWERKING

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

“Alleen gaan we sneller. Samen gaan we verder”: lokale uitwisselingssystemen, coöperatieve winkels, collectieve moestuinen en compostering, aankoopgroepen, duurzame wijken, repair cafés, groene wijken... Tal van inwoners zetten zich in om de stad te veranderen en samenlevingsmodellen te bedenken die rekening houden met de milieuvraagstukken. Via zijn projectoproepen valoriseert en begeleidt Leefmilieu Brussel de acties en experimenten die op lokaal niveau worden uitgewerkt. Ze versterken het handelingsvermogen van individuele personen (door coaching, expertise, financiële middelen) en bieden tegelijk kansen voor participatie in de besluitvorming over de stad (bijvoorbeeld via het participatief budget). Dit “overgaan tot actie” is een essentiële stap in de richting van verankerde en blijvende gedragswijzigingen. De projectoproepen stimuleren ook technische en sociale innovatie, ondersteunen kennisverwerving, en leveren doeltreffende en lokale antwoorden op voor de milieu-uitdagingen.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- De lokale dynamieken op het vlak van duurzame ontwikkeling en verbetering van de leefomgeving ondersteunen

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De kandidaten voor de projectoproepen zijn burgers uit alle kringen die zich organiseren om hun voeding, consumptie, mobiliteit... in eigen handen te nemen. Deze projectbeheerders kampen echter regelmatig met problemen van organisatorische aard (technische middelen, financiële middelen, beschikbare tijd). Veel mensen moeten ook (opnieuw) leren wat gezamenlijke actie is. Zij hebben nood aan gerichte ondersteuning door professionals en aan aangepaste tools om: goed te communiceren, meer mensen te mobiliseren, vergaderingen te organiseren, lokale partnerschappen te ontwikkelen, beschikbare middelen te benutten, toegang te krijgen tot publieke ruimte...

De steun van Leefmilieu Brussel aan deze collectieve dynamiek neemt de voorbije jaren gestaag toe. Zo is het aantal projectoproepen vermenigvuldigd en komen steeds andere

thema's aan bod. Ook het aantal ondersteunde projecten en het aantal kandidaat-projectbeheerders neemt geleidelijk toe. De begeleiding die Leefmilieu Brussel aan deze lokale initiatieven verleent, kan verschillende vormen aannemen: methodologische coaching, technische expertise, financiële middelen. Naargelang de situatie komt het Instituut tussen in de startfase van het project of in de uitvoeringsfase. De steun is tijdelijk. Hij versterkt de motivatie en de vaardigheden om projecten op te zetten, maar met het doel de dynamiek een zekere autonomie te geven. De steun kan ook worden gegeven in de vorm van thematische expertise om de kwaliteit van de projecten te verbeteren: mobiliteit, biodiversiteit, water, afval... Tot slot worden, wanneer nodig, ook financiële middelen toegekend om de projecten concreet te maken. De projectoproepen vormen een aanvulling op andere steunmechanismen: opleidingen, helpdesks, gerichte subsidies...

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 704.589 € voor de projectoproepen
- Personeel: 1 VTE voor de coördinatie en de follow-up van de oproepen

// PARTNERS

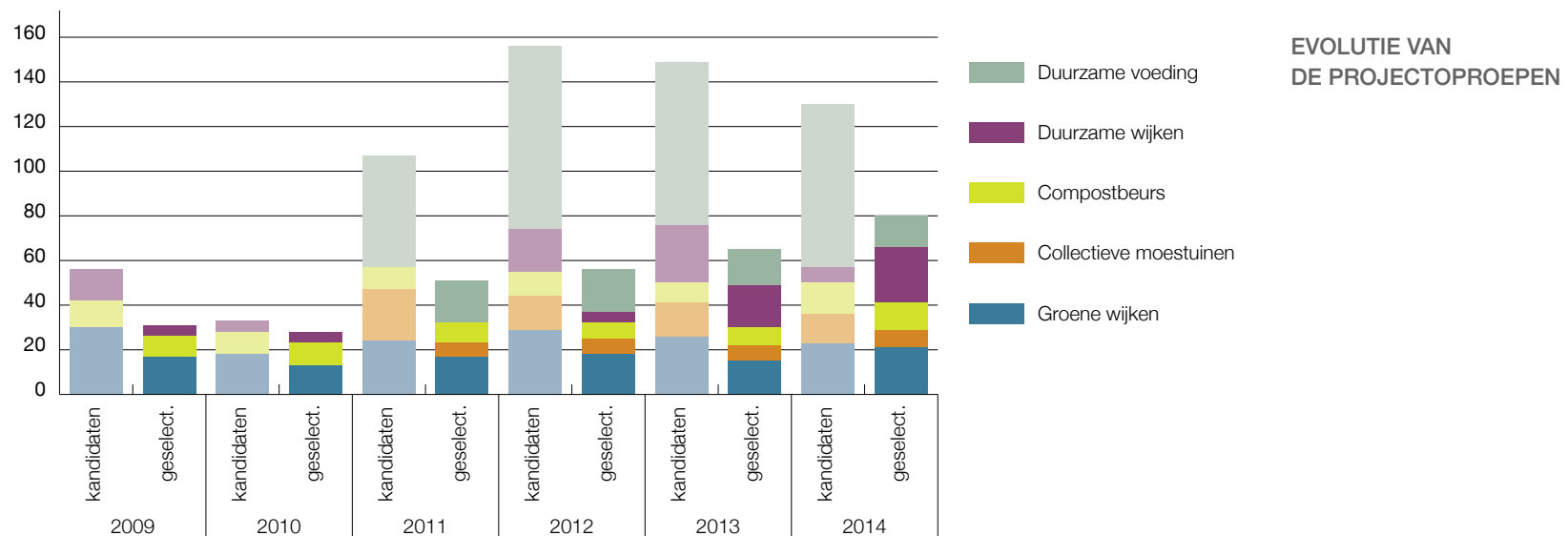
- Brusselse verenigingen en buurtcomités

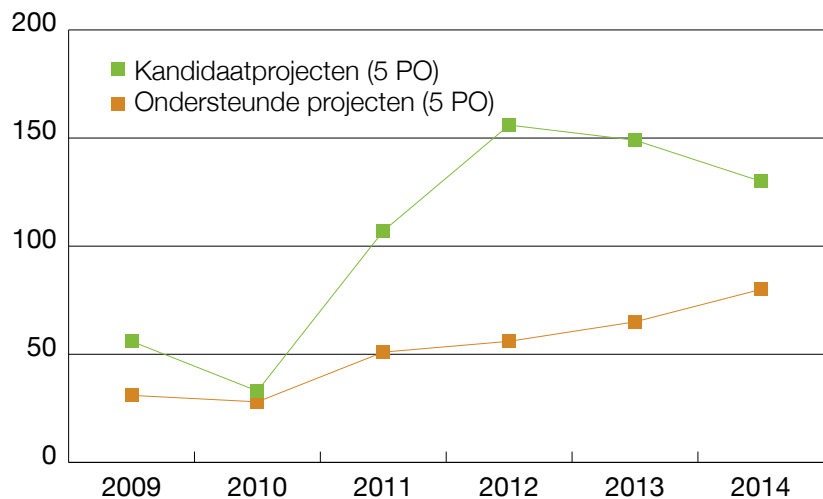
RESULTATEN

Groene wijken, duurzame burgerwijken, compostbeurs, collectieve moestuinen, duurzame voeding... Via deze projectoproepen die de steun genieten van Leefmilieu Brussel werden tal van lokale projecten opgezet: gedeelde keukens, weggeefinitiatieven, bijenkasten, begroening, autodelen, collectieve moestuinen en compostering, LETS, coöperatieven... Leefmilieu Brussel helpt meebouwen aan een netwerk voor deze initiatieven: het SAGAL-netwerk, moestuinnetwerk, duurzame-wijknetwerk, repair café-netwerk, scholennetwerk, enz. Het is immers van groot belang dat deze lokale spelers worden aangemoedigd om samen te werken met een gemeenschap-

pelijk en wervend doel voor ogen, waaraan ze samen bouwen. Het participatief budget dat wordt gedragen en ontwikkeld door het Instituut is toonaangevend op dit vlak. Zo wordt in de duurzame burgerwijken collectief beslist over de bestemming van de subsidies, op basis van samen vastgelegde criteria (burgers, overheid, beleid), op een transparante manier. Het bestuur wordt hier enorm door versterkt en vormt een inspiratiebron voor anderen. In 2014 konden concreet 80 van de 130 ingediende projecten worden ondersteund. Het ging om 8 collectieve moestuinen, 12 collectieve compostsites, 25 duurzame wijken, 21 groene wijken en 14 projecten rond duurzame voeding.

5 PO: GW, DW, MOESTUINEN, COMPOSTERING, DUURZAME VOEDING

112

VOORUITZICHTEN

Om de maatschappelijke innovatie op vlak van milieu en duurzame ontwikkeling zo goed mogelijk te ondersteunen, zal Leefmilieu Brussel het gebruik van projectoproepen en andere mechanismen ter ondersteuning en actieve begeleiding van opkomende dynamieken, beoordelen. Hierbij moet misschien worden gefocust op de thema's die veel aan bod komen, maar ook op nieuwe prioritaire thema's, vooral die waarin de economie een rol speelt. Om de actie- en activeringshefbomen die de projectoproepen inhouden te bestendigen, moet er een onderlinge synergie worden be-

werkstelligd, en moeten er ook meer soepele, participatieve en evolutieve processen worden ontwikkeld.

Om de ervaringen van de projectdragers te benutten opdat de aanvankelijke innovatie zou uitgroeien tot een norm die wordt gehanteerd door het beleid en het bestuur, moet er in het bijzonder ook worden gewerkt aan de beoordeling, het delen van ervaringen, het netwerken en partnerschappen. Leefmilieu Brussel zal deze kapitalisatiemaatregelen voortzetten om de knowhow die voortvloeit uit de projectoproepen en de bijhorende succesverhalen, te ontwikkelen en te verspreiden.

EUROPEES JAAR VAN DE VOEDSELVERSPLLING: UITBREIDING VAN HET ACTIEPROGRAMMA

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Er is sprake van voedselverspilling wanneer voeding die bestemd is voor menselijke consumptie hier niet voor wordt gebruikt. Dit is het geval voor een derde van de voeding die wereldwijd wordt geproduceerd. De ecologische, sociale en economische impact is aanzienlijk. Preventie aan de bron is dan ook een prioriteit. Gelet op de omvang van het probleem heeft het Europees Parlement in 2012 een resolutie goedgekeurd die 2014 uitriep tot "Europees jaar tegen voedselverspilling".

Het Europees jaar tegen voedselverspilling is geen alleenstaand project van Leefmilieu Brussel, maar werd overgenomen op alle niveaus en diende als voorbeeld voor een hele reeks initiatieven tegen verspilling. Het doel was de preventie van voedselverspilling te verankeren in afvalpreventiegewoonten en in de promotie van duurzame voeding, zowel bij Leefmilieu Brussel als bij de partners op het terrein.

Het belangrijkste resultaat dat in 2014 kon worden bereikt, is de invoering van verschillende initiatieven tegen verspilling voor elke doelgroep, om deze aanpak voort te zetten en stof tot nadenken te geven voor de toekomst.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- Gedragingen en consumptiewijzen met een kleinere milieu-impact stimuleren
- Afvalpreventie en goed afvalbeheer verzekeren

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Het vierde "Plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen" van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2010). Dit plan omvat voorschriften en doelstellingen voor de preventie van voedselverspilling voor de volgende doelgroepen: gezinnen, kantoren, scholen, horeca
- Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu – Pijler Duurzame voeding: acties ter bestrijding van verspilling
- Regeerverklaring 2014: thema onverkocht voedsel

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Bij alle doelgroepen is de voedselverspilling aanzienlijk:

- Gezinnen: 12% van de restafvalzak (~15kg/persoon/jaar)
- Scholen: 6,5 kg/leerling/jaar met grote verschillen tussen 1,3 en 22,7 kg/leerling/jaar naargelang het type restaurant en beheer
- Horeca: 130 g/dag/persoon in grootkeukens en ~100 g/persoon in restaurants

Deze vaststellingen liggen aan de basis van de preventie- en bewustmakingsacties die worden gehouden voor de verschillende doelgroepen. Deze acties zijn van uiteenlopende aard. In de eerste plaats is Leefmilieu Brussel partner van 2 Europese projecten die betrekking hebben op verspilling:

- Het Interreg IVB-project “GreenCook”: het partnerschap van het project, waarvan het slotevenement plaatsvond in Brussel in februari 2014, heeft aanbevelingen uitgewerkt en op grote schaal verspreid om voedselverspilling tegen te gaan. Het GreenCook-project was voor Leefmilieu Brussel de gelegenheid om het thema van verspilling verder uit te diepen. Het project

werd afgerond in 2014, en de uiteindelijke aanbevelingen van het project werden geïntegreerd in de algemene projecten over voeding.

- Het Life+-project “Europese week van de Afvalvermindering” (EWAV): het thema van editie 2014 van de week op Europees niveau was voedselverspilling. Het werd als prioriteit opgenomen in de projectoproepen rond duurzame voeding, Agenda 21 of in de Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu. Tal van projecten werden opgestart, zoals opleidingen in de sector van de voedselbedeling, het brouwen van bier op basis van onverkochte producten, enz.

Er werden ook andere acties opgezet voor verschillende doelgroepen. In de herfst van 2014 werd een communicatiecampagne uitgewerkt in de vorm van videoclips en workshops rond conserveren op basis van onverkochte producten, om bewaartechnieken (opnieuw) aan te leren. In februari 2014 werden de tips om verspilling tegen te gaan opgenomen in de gids voor collectieve restauratie, in de begeleiding van duurzame grootkeukens en in het systeem voor erkenning van “duurzame grootkeukens en horecazaken” dat in een testfase is. Bovendien heeft de begeleiding van proefrestaurants geleid tot ambassadeurs tegen verspilling van wie de getuigenissen

werden opgenomen in videofilmmpjes. Tot slot hebben de gemeenten half 2014 initiatieven opgestart om het hergebruik van onverkochte producten aan te moedigen, wat heeft geleid tot een aanpassing van de wet betreffende de milieuvergunningen. Er werd een workshop georganiseerd om de nieuwe wetgeving voor te stellen en deze initiatieven te ondersteunen.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 50.000 € voor de financiering van de verschillende projecten
- Personeel: 0,8 VTE voor de coördinatie

// PARTNERS

- Europese Unie
- Gemeenten

RESULTATEN

Tot 5 jaar geleden was de preventie van voedselverspilling een thema dat nauwelijks aan bod kwam op het terrein en in het beleid. De meeste actoren zijn in één adem doorgegaan met het plannen van acties tegen voedselverspilling voor 2014, overal in Europa en vooral in Brussel. Dat jaar werden tal van acties en initiatieven opgezet rond dit thema, en werden alle betrokken actoren op de been gebracht. De concrete vorderingen betroffen vooral het sensibiliseren van de actoren van de keten, wat een noodzakelijke

voorwaarde is voor een gedragswijziging. Wat de cijfers betreft, heeft het slotevenement van GreenCook 200 deelnemers aangetrokken en het [internationale kookboek GreenCook](#) werd gedrukt op 1.600 exemplaren, waarvan 800 in het Frans, 160 in het Nederlands en 640 in het Engels. De conservenworkshops trokken 300 deelnemers en wisten 450 kg voedselverspilling te vermijden. Tot slot werd in het kader van de EWAV 2014 een affiche verspreid, net als fiches met goede praktijken en drie video-clips met tips tegen verspilling. Gedurende deze week vonden op Brussels grondgebied 36 acties tegen verspilling plaats.

VOORUITZICHTEN

De strijd tegen voedselverspilling zal in 2015/2016 bepaald worden via voorschriften in verschillende plannen en strategieën in ontwikkelingsfase: de strategie “duurzaam voedselsysteem” en het “plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen”, dit alles in het kader van een kringlooeconomie. We vermelden in het bijzonder 2 concrete uitdagingen die in het oog moeten worden gehouden. De eerste betreft het belang van preventie aan de bron. Het is noodzakelijk dat de acties die tot gedragswijzigingen leiden, worden voortgezet, vooral bij gezinnen en scholen waar geen voedsel kan worden opgehaald.

De tweede uitdaging betreft het terugslag-effect. Zo wordt het vermijden van voedselverspilling steeds vaker aangehaald als argument om onder andere oververpakking te verantwoorden. De uitdaging zal er dan ook in bestaan de juiste middenweg te vinden tussen verspilling en oververpakking.

PERSONEELSBEHEER: HERSTRUCTURERING OP BASIS VAN EEN BUSINESS PARTNERMODEL

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Om het personeelsbeheer te integreren in de evolutie van Leefmilieu Brussel naar een betere klanttevredenheid en de integratie van nieuwe werkwijzen, moesten de structuur en de werkwijzen van de HRM-dienst en de personeelsdienst van Leefmilieu Brussel opnieuw worden uitgedacht volgens een moderner en doeltreffender model. Dit vertaalde zich in een nieuwe HR-organisatie, die de diensten groepeert volgens hun activiteiten, wat een geïntegreerd HR-beleid bevordert. Er werden gunstige omstandigheden gecreëerd voor een professionelere werking van de diensten, maar ook een betere dienstverlening aan de interne begunstigen, zowel managers als personeelsleden.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Een dynamische, aantrekkelijke en vernieuwende werkgever zijn

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Vóór 2014 werd een eerste rationaliseringsfase uitgevoerd, waarbij een aantal HR-eenheden opnieuw werden gecentraliseerd en het personeels- en financieel beheer opnieuw werd gegroepeerd binnen één afdeling. In 2014 werd een nieuw model ingevoerd, met als belangrijkste pijlers:

- Een model gebaseerd op dat van Business Partnering, dat zich vertaalt in het oprichten van een departement HR-partnerschap met als belangrijkste opdracht een schakel te vormen tussen de expertisecentra van HRM en personeelsadministratie en de thematische afdelingen, en vooral op die manier beter te kunnen luisteren naar en

rekening houden met de behoeften van de afdelingen en het personeel

- Het integreren van de HRM-diensten binnen een HRM-departement met een rationelere taakverdeling
- Het integreren van de administratieve diensten binnen een departement personeelsadministratie, met een rationelere taakverdeling

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: /
- Personeel: 4 VTE voor het opzetten van het departement "HR-partnerschap"

// PARTNERS

- /

RESULTATEN

Het model staat in zijn kinderschoenen en zal doorlopend aangepast moeten worden, maar we kunnen al enkele positieve evoluties ontwaren, zoals een grotere beschikbaarheid van HR om te luisteren naar personeelsleden en managers, een betere kwaliteit van de begeleiding voor managers, maar ook extra hulp bij het beheer van de selecties en een versterking van de communicatie en de opleiding die komen kijken bij de invoering van nieuwe HR-projecten zoals de evaluaties, coaching...

VOORUITZICHTEN

Om de tevredenheid van onze begunstigen doorlopend te verbeteren en zijn werking te optimaliseren, wil Leefmilieu Brussel een HRM-strategie ontwikkelen en zijn daadkracht en aantrekkelijkheid op een innoverende manier versterken. De belangrijkste pijlers van deze strategie zijn:

- Versterking van een HR-beleid dat gebaseerd is op vaardigheden, talenten en waarden
- Versterking van het middle management door de evolutie naar people management en een management gebaseerd op doelstellingen te bevorderen
- Ontwikkeling van een welzijnsbeleid om de aantrekkelijkheid van Leefmilieu Brussel en de doeltreffendheid en het behoud van personeel te verbeteren
- Integratie van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van Leefmilieu Brussel
- Integratie van het extern communicatiebeleid, waarbij het imago van Leefmilieu Brussel als werkgever en sociale speler in Brussel naar voor wordt geschoven

IMPLEMENTERING VAN BEHEERCONTROLE: BETERE FOLLOW-UP VAN DOELSTELLINGEN EN VERWEZENLIJKINGEN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Beheercontrole past in de dynamiek van modernisering en verbetering van de beheerwijzen bij Leefmilieu Brussel. Doel is zowel het uitwerken en updaten van de programmatische planningsdocumenten, als de ontwikkeling van een systeem voor follow-up van de verwezenlijkingen van Leefmilieu Brussel die verband houden met de doelstellingen en het jaarlijkse werkprogramma. Deze follow-up gebeurt aan de hand van prestatie-indicatoren, overzichtstabellen en periodieke verslagen.

De doelstellingen van de beheercontrole vormen het uitgangspunt van de verschillende aspecten ervan:

- Voor het programmatische deel: planning van de verwezenlijkingen van Leefmilieu Brussel en bepalen van een toekomstvisie aan de hand van gedetailleerde doelstellingen.
- Voor het deel follow-up: beschikken over realtime informatie over de uitvoering van vooraf vastgelegde doelstellingen, identifi-

ceren van afwijkingen om de nodige corrigerende maatregelen te kunnen treffen.

- Voor het deel rapportering: op het einde van een welbepaalde periode, verslag uitbrengen van de behaalde doelstellingen, beoordeling van de resultaten en bepalen van vooruitzichten voor de daaropvolgende periode. Deze verschillende delen verschaffen de nodige informatie en dragen zo bij tot een beter beheer van de organisatie en een betere toekenning van de middelen.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Controleren van de conformiteit en het gebruik van de middelen, en verbetering van het risicobeheer

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Organieke ordonnantie houdende de bepalingen die van toepassing zijn op de begroting, de boekhouding en de controle (OOBBC), 23 maart 2006, art.78
- Besluit van de Regering betreffende de modaliteiten van de beheercontrole, 24 oktober 2014
- Besluit van de Regering houdende het administratief statuut en de bezoldigingsregeling van de ambtenaren van de instellingen van openbaar nut van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Vóór 2014 was er bij Leefmilieu Brussel weinig aandacht voor beheercontrole en de aspecten ervan inzake programma, follow-up en rapportering. Op programmatorisch vlak hadden de bestaande documenten vooral betrekking op de budgettaire follow-up, en ze waren bovendien niet zo duidelijk. Hun programmatorische structuur was overigens niet representatief voor alle daadwerkelijk uitgevoerde activiteiten bij het Instituut. Wat de follow-up betreft, zijn er tal van indicatoren die informatie geven over de verschillende verwezenlijkingen, maar weinige hiervan maken het mogelijk de prestaties te beoordelen in termen van efficiëntie en goed beheer. Wat de rapportering betreft, gaf het jaarverslag tot slot een beschrijving van alle activiteiten, zonder de nadruk te leggen op het behalen van de doelstellingen in functie van de verbruikte middelen.

Rekening houdend met deze situatie werden verschillende elementen ontwikkeld vanaf het tweede semester van 2014. Er werd een beheercontrolemodel op maat van Leefmilieu Brussel vastgelegd, waarin de onderdelen programma, follow-up en rapportering van de beheercontrole in detail werden beschreven. Het werkprogramma van Leefmilieu Brussel werd bijgewerkt in samenwerking met alle afdelingen. Deze update legde de nadruk op het verbeteren van de programmatorische structuur, door de boomstructuur van de doelstellingen opnieuw te definiëren, de vormelementen te uniformiseren en eigenschappen te bepalen (thema, beroep, enz.), om de verwezenlijkingen van Leefmilieu Brussel beter te kunnen kenmerken. Bovendien werd er actie ondernomen om indicatoren vast te leggen binnen de afdelingen, wat het op termijn mogelijk moet maken de verwezenlijkingen van Leefmilieu Brussel op kwartaalbasis te analyseren. Tot slot werd er een nieuwe structuur bepaald voor het jaarverslag. Deze structuur is gebaseerd op fiches per “uitdaging”, met bijzondere aandacht voor de organisatie van het Instituut en de toekenning van personeel en budget. Dit nieuwe formaat voldoet aan de wettelijke verplichtingen en geeft een duidelijke kijk op de uitvoeringsstaat van bepaalde prioritaire dossiers.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: /
- Personeel: 1 VTE voor de verschillende hierboven vermelde elementen

// PARTNERS

- /

RESULTATEN

Op 1 juli 2014 is een beheercontroleur in dienst getreden binnen de afdeling Personeel HR & Financiën. Hij heeft een coördinatiegroep tussen de afdelingen aangesteld, om het beheercontrolemodel te bespreken en de praktische organisatie ervan binnen Leefmilieu Brussel. Deze groep moet ook zorgen voor transversaliteit en de afdelingen betrekken bij de dynamiek. In het kader van het bijgewerkte werkprogramma konden bovendien de bestuursovereenkomst, de oriëntatiebrieven over het budget maar ook de voorstelling van de activiteiten van het Instituut naar buiten toe, worden vergemakkelijkt. De nieuwe boomstructuur van de doelstellingen dient nu als basis voor de budgettaire follow-up binnen een nieuwe planningstool (SAP BPC). Tot slot wordt de nieuwe structuur van het jaarverslag gebruikt voor dit verslag. Er wordt extra aandacht besteed aan de beheerelementen (middelen, organisatie, prioritaire dossiers) en aan de speerpunt dossiers van 2014, aan de hand van de fiches per “uitdaging”.

VOORUITZICHTEN

Het werkprogramma zal geleidelijk worden aangevuld met SMART-doelstellingen en richtwaarden die moeten worden bereikt om de realisaties te kunnen beoordelen ten opzichte van wat werd gepland, en dus de prestaties van de organisatie te kunnen meten. De indicatoren zullen verder worden vastgelegd. Dit werk zal worden afgerond in juli 2015 en zal worden gevolgd door een andere opdracht, om de informaticatool in te voeren die informatie geeft over de indicatoren en de doelstellingen. Het systeem zal volledig operationeel zijn in september 2016. De driemaandelijkse beheercontroles kunnen dan van start gaan. In combinatie met de follow-up en de budgettaire controle meten ze de verwezenlijkingen van Leefmilieu Brussel en de mate waarin de doelstellingen werden bereikt, rekening houdend met de ingezette budgettaire middelen. Tot slot zal het jaarverslag ook evolueren vanaf 2015, door de programmatorische doelstellingen die zullen zijn vastgelegd en de indicatoren aan de hand waarvan de realisaties zullen kunnen worden gevolgd en het al dan niet bereiken ervan beoordeeld, rekening houdend met het ingezette budget en personeel.

SAP BPC-SOFTWARE: ONTWIKKELING VAN EEN GEÏNTEGREERD SYSTEEM VOOR PROGRAMMATORISCHE EN BUDGETTAIRE PLANNING

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De ontwikkeling van de BPC-tool (Business Planning & Consolidation), de SAP-plannings- en budgetteringssoftware, past in een dynamiek van optimalisering van de planningsprocessen van de budgettaire en niet-budgettaire realisaties. Het doel is het budgetbeheer af te stemmen op de effectieve structuur van het werkprogramma van het Instituut, en dus de afdelingen meer verantwoordelijkheid bij te brengen betreffende het uitwerken van hun projecten en de follow-up van de uitvoering ervan. Met betrekking tot het programmatorische deel moeten gegevens over de planning en de financiën in realtime beschikbaar zijn voor analyse- en rapporteringsdoeleinden. Deze software, die werd ontwikkeld voor heel Leefmilieu Brussel, moet dus zorgen voor een betere uitvoering en een betere follow-up van het werkprogramma, zowel budgettair als niet-budgettair.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- Controle van de conformiteit en het gebruik van de middelen, en verbetering van het risicobeheer
- Toezien op de transversaliteit van het beleid van Leefmilieu Brussel

**// WETTELIJKE OF DAARMEE
GELIJKGESTELDE GEGEVENS**

- Organieke ordonnantie houdende de bepalingen die van toepassing zijn op de begroting, de boekhouding en de controle (OOBBC), 23 maart 2006

**STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN
INGEZETTE MIDDELEN**

Vóór 2014 was er geen geïntegreerde software om de (budgettaire en niet-budgettaire) planning te koppelen aan de boekhoudkundige informatie. Om deze situatie aan te pakken, werd er een nieuwe BPC-tool ontwikkeld en geproduceerd, en er werd een opleiding georganiseerd voor de budgettaire correspondenten van elke afdeling over het gebruik van de tool. Tijdens de functionaliteitstesten in mei 2014 kon de tool voor het eerst wor-

den gebruikt, maar er werden aanpassingen voorzien om te garanderen dat de module zou voldoen aan ieders behoeften. BPC werd gebruikt om het werkprogramma 2015 en het budget ervan vast te leggen. Daarnaast werden er budgettaire verslagen ontwikkeld om het verbruikpercentage ten opzichte van het budget in realtime te kennen, voor elke activiteit/elk project.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 102.245 € voor de ontwerp- en ontwikkelingskosten voor de software
- Personeel: 1 VTE voor de coördinatie en follow-up van het project

// PARTNERS

- FLEXSO NV: extern consultancybedrijf voor de ontwikkeling van de tool

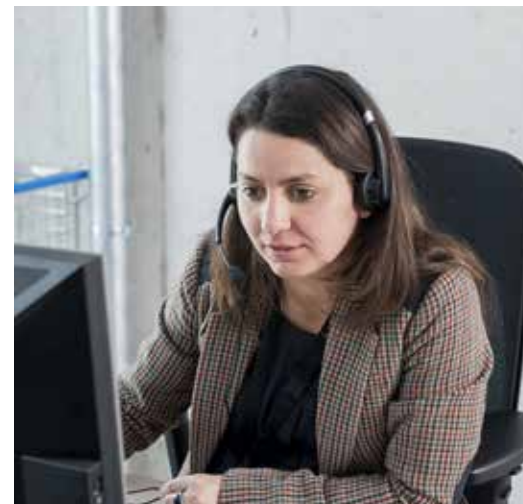

RESULTATEN

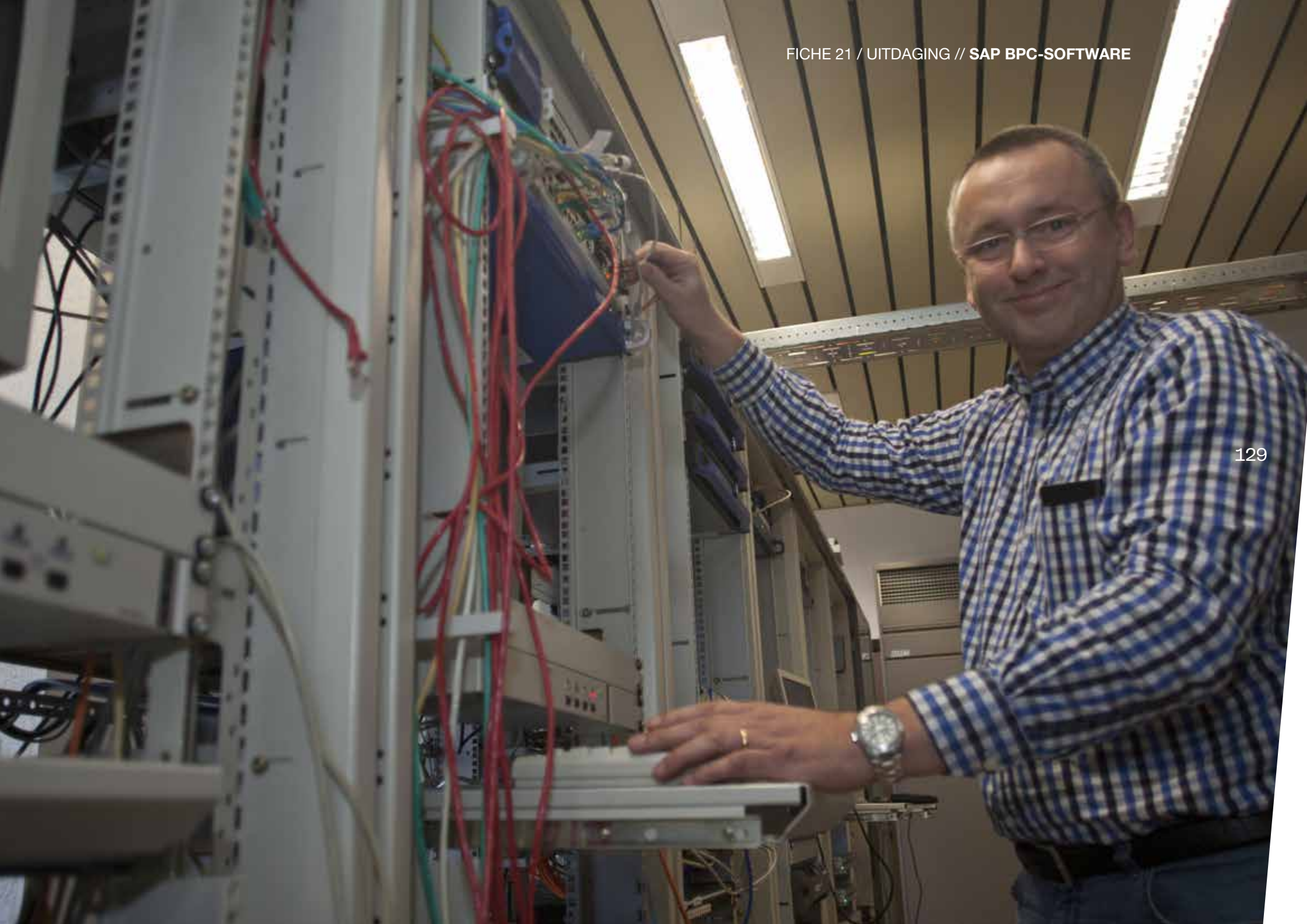
Alle afdelingen gebruiken voortaan dezelfde tool om hun behoeften op het vlak van planning van hun activiteiten en de bijhorende budgetten via elektronische weg door te geven. De tool die hiervoor werd ontwikkeld verbetert de formalisering van de planning van de (budgettaire en niet-budgettaire) projecten, en maakt dagelijkse rapportering mogelijk over de uitvoering van het budget. Het werkprogramma zal voortaan worden gebruikt als basis voor de planning en de follow-up van het budget. De ontwikkeling van de tool is ook de gelegenheid geweest om de structuur van het werkprogramma op eenvormige manier te herzien, en transversaliteit tussen de afdelingen tot stand te brengen.

VOORUITZICHTEN

De tool – en vooral het programmatorische gedeelte ervan – zal geleidelijk verbeterd en aangevuld worden door de opname van SMART-doelstellingen en te bereiken richtwaarden, om de verwezenlijkingen te kunnen beoordelen met betrekking tot wat werd gepland, en dus verslag uit te brengen van de prestaties van de organisatie. Wat het budget betreft, zal een groot rapporteringswerk worden gedaan in 2015. In combinatie met de beheercontrole en de indicatoren kunnen de verwezenlijkingen van het Instituut worden gemeten, en kan ook worden nagegaan in welke mate de doelstellingen werden bereikt, rekening houdend met de ingezette budgettaire middelen.

FACILITY MANAGEMENT: MODERNISERING VAN DE BEHEERPROCESSEN VAN DE LOGISTIEKE DIENSTEN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

De logistieke diensten, zoals het beheer van de bedrijfsvoertuigen, het hoofdgebouw, de stock en alle onroerend erfgoed, zijn specifiek, maar er zijn tal van verbanden tussen deze activiteitendomeinen (bv. opvolging van stock en uitrustingen volgens de spreiding ervan over de verschillende gebouwen, verbruik per type van uitrusting, enz.). De informatie hierover moet dus gecentraliseerd kunnen worden binnen een uniek gegevensplatform voor een coherenter en efficiënter klantgericht middelenbeheer. Hiervoor is er een facility management-platform in ontwikkelingsfase. Aan de hand van deze informaticatool moeten de afdelingen de gegevens makkelijker kunnen verzamelen, opvolgen en analyseren, en de verschillende informatie-elementen combineren.

Via dit platform kunnen er ook gemakkelijk gebruiksinterfaces ter beschikking worden gesteld van de interne klanten van deze diensten (voertuigen huren, interventies en herstellingen aanvragen, materiaal bestellen...), met gegevens over de beschikbare elementen en het gevraagde gebruik/verbruik.

// STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN

- De beschikbaarheid van materiële middelen verzekeren voor de uitvoering van de opdrachten van Leefmilieu Brussel
- Het beheer van het onroerend erfgoed van Leefmilieu Brussel verzekeren

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Voordien werden de gegevens beheerd via Excel of, voor het onroerend erfgoed, via Access. Alle informatie over de gebouwen was opgenomen in een vrij beperkte databank zonder dynamische opvolging van de gegevens over verbruik, onderhoud... Het vergelijken van gegevens voor een globale analyse en een doeltreffende planning is onmogelijk met dit type van rapportering. Bovendien volstaat een statische rapportering over het materiaal, de uitrustingen en de installaties niet, maar moet ook het gebruik/verbruik van deze elementen/diensten kunnen worden gevolgd. In 2014 werd van start gegaan met het facility management-project, aan de hand van de Ultimo-tool die specifiek voorzien is voor het beheer van logistieke diensten.

De ontwikkeling van het project omvatte verschillende fasen. In de eerste fase werd een opdracht uitgeschreven voor de ontwikkeling van de tool. Het Ultimo-systeem met zijn verschillende potentiële modules werd geselecteerd, en voor elke logistieke dienst werd er een ontwikkelingsstrategie bepaald, rekening houdend met zowel de kenmerken van het product als de prioriteiten vastgelegd door de operationele behoeften. Vervolgens werd de beheermodule voor het voertuigenpark en

de reserveringen ontwikkeld. Via gegevensinvoer kon een gecentraliseerd beheer van de reserveringen worden ingevoerd, en een voertuiggebruik dat volledig wordt beheerd door een validatieworkflow van de gemachtigde functies. De beheermodule voor het centrale gebouw op de site van Thurn & Taxis werd als tweede gerealiseerd, en er werd een ticketingsysteem ingevoerd om de interventieaanvragen te beheren en op te volgen.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 97.815 € voor de ontwikkeling van de software
- Personeel: 1,5 VTE voor de follow-up en de coördinatie van het project

// PARTNER

- Ultimo Belgium

RESULTATEN

De dienst die instaat voor het beheer van het voertuigenpark gebruikt de tool voor zijn eigen beheer en om de reserveringen van de voertuigen op te volgen. Het hele proces verloopt elektronisch, van aanvraag tot afhaling van het voertuig, via een validatieworkflow die de oversten van de aanvrager en het beheerteam inhoudt.

De beheerdienst van het centrale gebouw legt momenteel de laatste hand aan de ontwikkeling van zijn module om op zeer korte termijn te beschikken over een systematisch beheer van de aanvragen van de gebruikers (de personen in het gebouw) en follow-up ervan. Door de ingevoerde module kan deze follow-up worden gepland naargelang het type aanvraag, de prioriteiten en dringende gevallen, en worden verdeeld over de leden van het team.

VOORUITZICHTEN

In 2015 zullen de beheermodules voor de externe gebouwen en de stock worden ontwikkeld. Later zal het deel met betrekking tot de rapporteringen worden uitgevoerd (Crystal reports). Aan de hand van deze rapporteringen kan specifieke informatie worden vergaard voor elk activiteitendomein, maar kunnen ook verbanden worden vastgesteld en ontwikkeld tussen de verschillende gegevens (bv. energieverbruik of onderhoud van uitrustingen naargelang hun spreiding binnen het onroerend erfgoed, het type van gebruik of de interventies die plaatsvinden binnen elk gebouw).

Op basis van de integratie van de tool en de ontwikkelde gegevens kunnen de beheerprocedures van de betrokken diensten worden verbeterd, en kunnen nieuwe functionaliteiten en operationele behoeften worden vastgesteld. Het verloop en de fasering van het project zullen echter afhangen van de budgettaire keuzes.

WERKEN OP EXTERNE SITES: BETERE ARBEIDSMOMSTAN- DIGHEDEN VOOR DE MEDE- WERKERS OP HET TERREIN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Leefmilieu Brussel is verantwoordelijk voor het beheer en het onderhoud van een groot vastgoedpark dat direct of indirect verband houdt met de uitoefening van zijn bevoegdheden, vooral het beheer van de groene ruimten en bossen. Dit vastgoedpark omvat meer dan 150 huizen, kiosken, boerderijen en schuren, serres en monumenten, van het boswachterspaviljoen tot het monument ter nagedachtenis van Koningin Astrid op de 21 juli-square te Laken, tot en met de bruggen en doorgangen die deel uitmaken van de Groene wandeling. Deze goederen hebben een totale vloeroppervlakte van 25.175 m², en de meeste zijn eigendom van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het beheer ervan werd toevertrouwd aan Leefmilieu Brussel door het besluit van de Regering van 19 februari 1998. Andere goederen zijn afkomstig van de Koninklijke Schenking of worden verhuurd aan privé- of overheidspartners. Een groot aantal bouwwerken is beschermd of gelegen in een beschermd landschap en/of in Natura 2000-gebieden, wat gevolgen heeft voor de architecturale keuzes.

De beheerders van het vastgoedpark streven een dubbel doel na: verbeteren van de kwaliteit van de werkomgeving van de medewerkers van Leefmilieu Brussel op het terrein (parkwachters, tuiniers, animatoren, boswachters...) en bijdragen aan de verfraaiing van de parken en tuinen doordat het architecturale erfgoed beter tot zijn recht komt. De operaties zijn zeer uiteenlopend: nieuwe bouwwerken, renovaties, herstellingen en regelmatige onderhoudswerken aan de technische installaties. De renovatie- en bouwprojecten proberen een toonbeeld te zijn wat duurzame ontwikkeling betreft, zowel op het vlak van gekozen materialen en technieken als wat de energieprestaties betreft.

// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Beheer van het onroerend erfgoed van Leefmilieu Brussel

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

Dit erfgoed is bestemd voor verschillende doelgroepen. Het zijn lokalen voor tuiniers, parkwachters, animatoren en medewerkers van de bosbrigades (kantoren, kleedkamers, douches, keukens... 4.248 m²), opslagplaatsen (2.673 m²), conciërgewoningen in parken (2.612 m²) of ze vervullen administratieve functies (1.480 m²). Het hele vastgoedpark is het voorwerp van een meerjarenplan voor onderhoud dat drie delen omvat: gerichte interventies naar aanleiding van aanvragen die de gebruikers richten tot de helpdesk, het dagelijks onderhoud van de installaties (schilderen, elektriciteit, schoonmaak...) en tot slot structurele bouw- en renovatiewerken, die doorgaans een stedenbouwkundige vergunning vereisen. De aanvragen worden beheerd via een helpdesk. In 2014 werden hier 1.071 aanvragen ingediend voor gerichte interventies op externe sites. 691 problemen konden meteen worden opgelost, meestal door interventie van onze eigen technische teams. De andere aanvragen vereisen ofwel de tussenkomst van een architect of een onderaannemer, ofwel een stedenbouwkundige vergunning, waardoor de interventietermijn langer is.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 900.303 € voor de werken op buitensites in 2014
- Personeel: 21 VTE voor het beheer van de werken op de sites, waaronder de technische teams en administratief medewerkers die belast zijn met het beheer van de opdrachten

// PARTNERS

- /

RESULTATEN

De helpdesk van de externe sites behandelde 1.071 dossiers in 2014, waarvan er 691 onmiddellijk werden afgehandeld. 43 dossiers voor nieuwbouw of grondige renovatie zijn in behandeling. Wat de structurele werken betreft, werden voor verschillende grote projecten aanzienlijke vorderingen geboekt in 2014, zoals de bouw van een gloednieuw gebouw voor bosbrigade nr. 2 en de grondige renovatie van een gebouw in de Massart-tuin waar het Luchtlaboratorium van Leefmilieu Brussel zal worden ondergebracht. Beide grote werken zullen tegen 2018 worden voltooid.

VOORUITZICHTEN

Volgend jaar zal er een nieuw meerjarenplan voor het beheer van het erfgoed worden ingevoerd. Er werd nieuw budget uitgetrokken en dit zal worden verhoogd in de komende jaren.

ONZE VERHUIZING: EEN KANS OM EEN ALGEMEEN MODERNISERINGSPROCES OP GANG TE BRENGEN

BESCHRIJVING VAN DE UITDAGING EN DOELSTELLINGEN

Op 12 november 2014 is Leefmilieu Brussel verhuisd naar zijn nieuwe gebouw op Thurn & Taxis. Dit project was geen gewone verhuizing. Het was een gelegenheid om onze ecologische voetafdruk te optimaliseren dankzij een milieuvriendelijk en zeer energie-efficiënt gebouw, om de werking en de werkorganisatie te herzien, om de relaties met de buitenwereld te versterken en om ons te integreren in een wijk in volle ontwikkeling.

De doelstellingen van het verhuizingsproject zitten vervat in deze 4 pijlers:

- De medewerkers een werkomgeving aanbieden die comfort, flexibiliteit en levenskwaliteit op het werk garandeert;
- Onze openheid en zichtbaarheid naar het publiek toe verbeteren, en de verhuizing aangrijpen om Leefmilieu Brussel te profileren als een dynamische, open, menselijke overheidsdienst die ten dienste staat van de levenskwaliteit van de Brusselaars en hun projecten;

- Onze voorbeeldrol op het vlak van milieumanagement benadrukken;
- Onze rol spelen als partner in de ontwikkeling van een wijk die een grote uitdaging vormt voor de ontwikkeling van het Gewest.

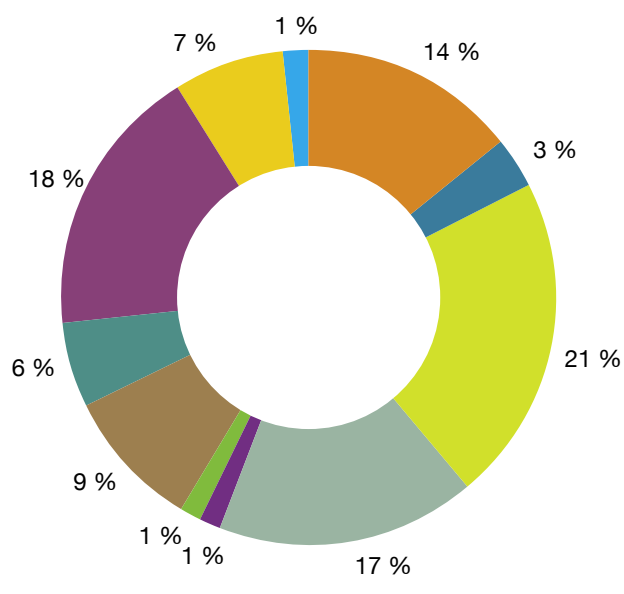
// STRATEGISCHE DOELSTELLING

- Modernisering en voorbeeldrol van Leefmilieu Brussel

// WETTELIJKE OF DAARMEE GELIJKGESTELDE GEGEVENS

- Geen

DETAILS EN VERDELING ELEKTRICITEITSVERBRUIK: T&T

STAND VAN ZAKEN VÓÓR 2014 EN INGEZETTE MIDDELEN

De vroegere hoofdzetel van Leefmilieu Brussel was gelegen in Sint-Lambrechts-Woluwe, in 3 gebouwen gelegen te Gulledele 100 (die toebehoren aan de Gewesten en aan de Federale Staat) en Gulledele 96/98 en 92 (die eigendom zijn van een privéonderneming). Dit was een problematische toestand in verschillende opzichten. In de eerste plaats was er het probleem van de bereikbaarheid voor gebruikers en personeel, door de ligging buiten het centrum. Ten tweede kwam de versnippering van de administratieve diensten van Leefmilieu Brussel over 3 gebouwen de efficiëntie niet ten goede. Ten derde waren het imago en de ligging van het gebouw niet echt in overeenstemming met het imago van een overheidsdienst voor leefmilieu. Ten vierde zorgde de overbezetting van de gebouwen voor een slecht comfort voor de gebruikers. Tot slot was het gebouw verouderd, en was een ingrijpende en dure renovatie nodig.

De verhuizing vond plaats in 2014, en vereiste specifieke middelen voor de 4 uitvoeringspijlers. Voor de pijler “gebouw” moest de ruwbouw worden goedgekeurd, en moest de organisatie en de opvolging van de inrichtingswerken worden uitgevoerd. Daarnaast was er de materiële organisatie van de verhuizing van

de 636 werknemers in het gebouw. Voor de pijler “begeleiding bij de verandering” werden gedetailleerde inrichtingsplannen per verdieping opgesteld, met oog voor de specifieke behoeften van de verschillende beroepen. De interne communicatie over het onderwerp werd uitgebreid aan de hand van verschillende tools (intranet, thematische brochures, informatiesessies, bezoeken...) en er werden interne werkgroepen aangesteld om betrokkenheid bij het project te creëren (projectteam, aanspreekpunt per afdeling...). Tot slot werd er een bevraging gehouden onder de personeelsleden over hun tevredenheid over hun werkomgeving.

Voor de pijler “openstelling naar de buitenwereld” werden er modaliteiten voor het beheer van de informatie- en congresruimte vastgelegd, en er werd een EFRO-dossier ingediend voor de financiering van de permanente tentoonstelling. Er werd ook een museografische studie voor de ontwikkeling van de permanente tentoonstelling uitgevoerd, naast een marketing- en commercieel onderzoek voor het congrescentrum. Tot slot werd er, na een marktonderzoek, een concessie aangegaan voor het restaurant en voor de catering voor evenementen. De pijler “integratie in de wijk” werd ontwikkeld via het evenement Parckdesign, dat in detail wordt toegelicht in de fiche van uitdaging 16.

// BUDGET EN PERSONEEL

- Budget: 259.923 € waarvan 144.018 € voor de “klassieke” verhuizing en 115.905 € voor de IT
- Personeel: 6,4 VTE voor de coördinatie van het hele dossier in 2014

// PARTNERS

- Alle medewerkers van Leefmilieu Brussel

RESULTATEN

Door het ontwerp, de ventilatie en de natuurlijke lichtinval zorgt het gebouw voor een beter comfort en welzijn bij de gebruikers. De werkomgeving bevordert interactie en eco-managementpraktijken, maar ook een nieuwe managementcultuur. De integratie van een informatie-, tentoonstellings- en debatcentrum binnen de hoofdzetel van Leefmilieu Brussel zorgt ervoor dat het zijn rol op vlak van bewustmaking, informatie en milieueducatie beter kan vervullen. Door de vestiging in een dicht bewoonde en diverse wijk, in volle verandering, in het stadscentrum, neemt de overheidsdienst actief deel aan de ontplooiing van de strategische kanaalzone. Tot slot werd er een intern mobiliteitsplan ingevoerd, dat gericht is op het openbaar vervoer en actieve verplaatsingswijzen. Het resultaat is dat er voor 636 medewerkers 33 parkeerplaatsen voor auto's en 210 parkeerplaatsen voor fietsen werden voorzien.

VOORUITZICHTEN

De nieuwe werkomgeving moet enerzijds eco-managementpraktijken versterken, en anderzijds een nieuwe managementcultuur ingang doen vinden. De voorbeeldrol van het nieuwe gebouw in termen van energie- en milieuprestaties zal worden vervolledigd door het verkrijgen van een label voor de milieumanagementpraktijken. Hiertoe wordt de procedure voor het label "Ecodynamische onderneming" vernieuwd voor het gebouw op Thurn & Taxis. De nieuwe managementcultuur, die gericht is op het behalen van doelstellingen, zal worden aangehouden. Bovendien zal Leefmilieu Brussel in zijn nieuwe hoofdkantoor een heus tentoonstellings-, sensibiliserings-, educatie- en demonstratiecentrum ontwikkelen rond het thema "duurzame stad". Deze ruimte zal integraal deel uitmaken van het BEL. Leefmilieu Brussel heeft een aanvraag voor EFRO-financiering ingediend voor dit project. Het tentoonstellingscentrum zal worden ontworpen voor verschillende doelgroepen, maar vooral voor scholen.

Redactie en coördinatie: Guillaume Le Mayeur, Isabelle Degraeve, Vera MombEEK
Herlezing: Frédéric Fontaine, Sylvie Clara, Isabelle Degraeve

Copyright foto's: Ceraa p. 33 · Claes Xavier p. 1, 23, 28, 38, 39, 43, 54, 57, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 90, 91, 92, 93, 111, 112, 128, 140, 142 · Demeuse Frédéric p. 35, 104 · Diction Florence p. 22, 41 · Didelez Wim p. 61
Fonck Yves p. 95, 102, 105, 134, 136, 137 · Ghys Arnaud p. 1, 8, 10, 14, 16, 17, 20, 22, 31, 32, 43, 111, 119, 121, 122, 124, 128, 129 · Glavie Yvan p. 1, 4, 21, 33, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 89, 118, 128, 139, 140, 141, 142 · iStockphoto p. 58 · Leefmilieu Brussel p. 21, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 53, 55, 74, 97, 98, 100, 103, 106, 108, 113, 114, 133
Maindiaux Bénédicte p. 39 · MIVB p. 85 · Nizette Nathalie p. 22, 60, 135 · Parckdesign-Parckfarm p. 107, 109 · Ricour Herman p. 13, 19, 38, 43, 60, 80, 119, 120, 125, 130, 131 · Schmitt Simon p. 6, 56, 76, 101, 132 · Stad Brussel p. 59
Telemans Dieter p. 53, 116, 117, 122, 142 · Thinkstock p. 79, 81, 84, 123, 126, 127 · Vanlathem Aude p. 57 · Veldeman Photo p. 42, 116 · Vildaphoto p. 37

Verantwoordelijk uitgevers: F. Fontaine & R. Peeters · Havenlaan 86C / 3000 · 1000 Brussel

02 775 75 75
WWW.LEEFMILIEU.BRUSSELS

